

Voruta

Nr. 17 (755) 2012 m. rugpjūčio 18 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

5 **Astrida PETRAITYTĖ**

**Būtojo Kenigsbergo
paieškos Kaliningrade**

12 **Ruslan ARUTIUNIAN**

**Politinė fantastika
su naftos kvapu**

14 **Halina KOBECKAITĖ**

**Akademinių karaimų
kalbos studijos**

Londono olimpinės žaidynės

Puiki pradžia, nuostabi pabaiga

XXX olimpinės žaidynės Londone pasibaigė. Rugpjūčio 12 d. grūmėsi paskutiniai sportininkai, išdalinti paskutiniai medaliai. Lietuviams paskutinės žaidynių akimirkos buvo nepaprastai džiaugsmingos – aukso medalį iškovojo penkiakovininkė Laura Asadauskaitė. Tai antrasis aukso medalis Lietuvai šioje olimpiadoje.

Pirmąjį pelnė Rūta Meilutytė 100 metrų plaukime krūtine. Šiuo laimėjimu ji nustebino visas savo varžoves ir apstulbino Lietuvą. Mat plaukime Lietuva po nepriklausomybės atgavimo dar niekuomet nebuvo iškilusi taip aukštai, o Rūtai vos penkiolika ir ji pasiekė Europos rekordą šioje rungtyje.

Graikų-romėnų imtynių rungtyje (iki 74 kg) bronzos medalį iškovojo Aleksandras Kazakevičius, įveikęs tris varžovus iš keturių.

Paskui buvo boksininko Evaldo Petrausko bronza. Pusfinalyje Pietų Korėjos boksininko jam įveikti nepavyko. Taškais laimėjo korėjietis (nors šis teisėjų sprendimas žiūrovams pasirodė kontroversiškas), ir lietuviui atiteko III vieta.

Nenuvylė kanojininkas Jevgenijus Šuklinas, laimėjęs vicečempiono titulą ir sidabro medalį 200 metrų irklavimo finale.

Toks Lietuvos sportininkų pasirodymas olimpinėse žaidynėse laikomas geriausiu ir rezultatviausiu istorijoje. Bendroje medalių lentelėje Lietuva užima 34 vietą. Prieš ketverius metus Pekine su 5 medaliais (2 sidabro ir 3 bronzos) buvo vos 57. Dar anksčiau Atėnuose iškovoti 3 medaliai (1 aukso ir 2 sidabro).

Ar galėjo būti dar geriau? Žinoma. Per žingsnį nuo olimpinės bronzos buvo ir disko metikas Virgilijus Alekna, užėmęs 4

LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė Rotušės aikštėje su Lietuvos žmonėmis pasitiko ir pasveikino iš Londono sugrįžusius mūsų olimpiečius

vietą, o bronzos medalį „padovanojęs“ estui G. Kanteriui.

Aišku, nuvylė krepšininkai. Norėjosi greitų atakų, daugiau atkovotų kamuolių ir didesnio pranašumo žaidžiant su Nigerija ir Tunisu. Svajojome patekti į pusfinalį – nepavyko. Tačiau vis dėlto rinktinė, kurios žvaigždžių ar svajonių rinktinė nepavadinsi, sugebėjo ir nustebinti puikiai sužaisdama mačą su amerikiečių komanda. 94:99! Tokiu rezultatu lietuviai pralaimėjo. Tik 5 taškais!

O kitų šalių varžovus JAV krepšininkai šlavė it viesulas 98:71 Prancūzija, Tunisą – 110:63, Nigeriją – 156:73. Iki pat finalo (kol amerikiečiai susigrūmė su Ispanija 107:100) susitikimas su K. Kemzūros vadovaujama lietuvių rinktinė buvo pats geriausias ir įdomiausias. Tokį pralaimėjimą verta buvo atšvesti.

Šaltinis: www.punkskas.pl
Nuotr. iš www.president.lt

„Vorutos“ interviu

Lietuviai: praeities didybė ir sunykinimas

Akad. Zigmas Zinkevičius

„Vorutos“ pokalbis su akad. prof. habil. dr. Zigmu ZINKEVIČIUMI, parengusiu spaudai knygą „Lietuviai: praeities didybė ir sunykinimas“, kurioje pateikiami svarbiausi istorijos faktai bei žymiausio Lietuvoje kalbos mokslo specialisto išvados

Taigi įvardinkime, kas buvo baltai arba kur buvo baltų pasaulis?

Naujausi hidronimijos tyrimo duomenys rodo, kad priešistorinė rytinė baltų gyvenamo ploto riba vestina per Volgos, Maskvos ir Okos aukštupius, o pietinė – maždaug Pripetės upe. Vakaruose baltų hidronimija siekė

Vyslos žemupį ir dar toliau už jo. Tyrėjų nuomone, II–I tūkstantmečiais prieš Kristų baltai užėmė didesnę plotą negu to meto germanai ir sudarė vieną iš pagrindinių etninių masėvų Rytų Europos miškų zonoje. Jie ilgus amžius ramiai gyveno netrukdomi audringų įvykių Vakarų ir Pietų Europoje, todėl mažai pakito jų kalba, gyvenimo būdas. Vertėsi žemdirbyste ir gyvulininkyste. Klestėjo amatai. Palaikė prekybinius ryšius su tolimais kraštais, ypač garsiuoju gintaro keliu. Daugiausia tiesioginio sąlyčio turėjo su neindoeuropiečiais finais, kuriems darė didelę įtaką. Būta ryšių su ilyrais, trakais, iranėnais (skitais), trumpalaikių – su germanais.

Pirmojo tūkstantmečio po Kristaus pradžioje slavai tapo labai ekspansyviūs ir ėmė veržtis į baltų gyvenamą teritoriją. Jie įvarė gilų pleišta, atskyrė vakarinę baltų dalį (istorinės prūsų, lietuvių ir latvių žemes) nuo likusių baltų genčių rytuose, išsisklaidžiusių retai apgyventuose dideliuose plotuose. Tenyškčių baltų slavėjimas užsitęsė ilgai, pavyzdžiui, galindų gentis (rus. Голыдь) minima XI–XII a. šaltiniuose ir galutinai išnyko tik XIII a. Baltų substratas padarė didelę įtaką rytinių slavų (sen. rusų) materialinei ir dvasinei kultūrai, taip pat jų kalbai.

Nukelta į 11 p.

22-ą kartą „Su Lietuva širdy“

Ingrida VĖGĖLYTĖ, Kaunas

Šventinė eiseną su Lietuvos kariuomenės sausumos pajėgų orkestru priešakyje

Rugpjūčio 4 d. šventiškai pasipuošusi Ariogala jau dvidešimt antrą kartą sutiko Lietuvos partizanų, politinių kalinių ir tremtinių saskrydžio „Su Lietuva širdy“ dalyvius. Vedinį Lietuvos kariuomenės sausumos pajėgų orkestro, išsipuošę ešelonų broliai ir sesės žvaliai, darnia kolona,

plevėsuojant vėliavoms traukė į vaizdingąjį Dubysos slėnį. Čia jų jau laukė scenografės Renatos Lauraitytės tautiniais motyvais puikiai apipavidalinta scena ir net trys renginio vedėjai: V. Kaminskas, V. Kochanskytė ir P. Venslovas.

Nukelta į 15 p.

Mažoji Lietuva

Martyno Jankaus ir Adomo Brako pėdomis 2006-ųjų Čikagoje

Vytautas GOCENTAS, Vilnius

Laimingai sutapo, kad Čikagos Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos pirmininkas ieškojo dailės parodos, kurią galėtų eksponuoti Čikagos pakraštyje esančiame lietuviybės židinyje, Lemonte, kur 1988 m. atidaryti naujieji Pasaulio lietuvių centro pastatai.

Tai atsitiko 2006-ųjų metų pradžioje. Kraštiečiai Vilius Trumpjonas teiravosi, kas įkandin kraštietės Evos E. Labutytės kūrybos parodos Balzeko lietuvių kultūros muziejuje ir vėl galėtų parengti tokią parengtį – ši kartą Lemonte. Ilgai nesvarstęs pasiūliau dailininką Romaną Borisovą ir jo darbų ciklą *Išnykę Rytprūsiai*. Puikus akvarelių ciklas, kuriame daugybė liudijimų, kaip griūna, bet vis dar išlieka istorinės Prūsijos architektūros archetipai – bažnyčios, pilys, dvarai ar *karčemos*... Tai labai diplomatiškas priminimas, kad Tolminkiemio klebono ir lietuviybės poeto Kristijono Donelaičio kraštas nėra dingęs, kad yra žmonių, kurie pagarbiai ir kantriai, su meile ilgus metus pieštuku, akvarelės teptuku *restauruoja Europos ir pasaulio atmintį* – apie tai teko skaityti pranešimus, kalbėti, o visų jų tema – *Sugrįžtanti istorinė Prūsija*...

Taigi, 2006-ųjų rugsėjo mėnesį net dvidešimt dienų buvo lankomi krašto ir Lietuvos išeiviai Čikagoje ir apylinkėse, kalbama apie Mažąją arba Prūsų Lietuvą, rengiami straipsniai į „Draugo“ laikraštį – visa tai vyko lygiai po aštuoniasdešimties metų, kuomet 1926 m. Mažosios Lietuvos veikėjas Martynas Jankus iš Bitėnų (Pagėgių apskr.) ir Adomas Brakas iš Klaipėdos keliavo į Čikagą – pasakojo tautiečiams apie Klaipėdos kraštą ir visą istorinę Prūsiją, rinko aukas tolimesnei krašto visuomeninei, kultūros, švietimo veiklai kelti ir vystyti. Šią kelionę primena ir dailininko A. Brako piešiniai, kuriuose atpažintume skrybėlėtą Martyną Jankų laivo kajutėje prie iliuminatoriaus...

Pirmąjį vakarą V. Trumpjonas sutarė susitikti su Čikagos kraštiečių aktyvu Lilijos ir Ramūno Buntinų sodyboje. Negalėjo įveikti per kelionę patirtas nuovargis ir laiko juostų skirtumas – vakarojome, kalbėjomės, fotografavomės, dovanojome tėviškės suvenyrus... Tokie susitikimai negali palikti nei atminties, nei jausmų – atrodo, kad esame kur nors tėvonijų krašte... Tik labai šiltas rugsėjis, tik labai artimi žmonės – *mūsų žmonės*... Nebuvo jokios abejonės, kad visa kelionės programa bus tolygiai svarbi ir rezultatyvi lankomiesiems žmonėms, mokykloms, galerijoms, muziejams, redakcijoms... Daug patirties ir nuostabos teko patirti ir dviem keliautojams – dailininkui R. Borisovui ir šio rašinio autoriui. Bičiulis Romanas pirmiausiai prisiminė skaitęs rusų rašytojų I. Ilfo ir E. Petrovo knygą *Vienaaukštė Amerika* (Kaunas, 1938–1939), o rašinio autorius – rašytojo Juozo Baltušio *Tėvų ir brolių takais* (Vilnius, 1967). Žinoma, tai tik įvadinės knygos – apie kraštiečius JAV buvo rengiami straipsniai į *Mažosios Lietuvos enciklopediją* (MLE). Šis darbas jau vyko lygiai dešimtmetį – lentynas, stalus, palanges ir kitus namų paviršius „nugulė“ knygos, straipsnių iškarpu kalnai ir kita. Tuo metu kaip tik dr. Martynas Purvinas buvo uždavęs netikėtą klausimą visiems rengėjams ir šiapus, ir anapus Atlanto dėl enciklopedijos tolimesnio ir baigiamojo ketvirtąjo tomo rengimo – turėjau paaiškinti, pasakoti, kaip ir kas daroma ar turės dar būti atlikta... Nelengva buvo ginti Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto ir MLE redakcinės kolegijos narių, o ir paaiškinti dr. M. Purvino naujus sumanymus bei ketinimus. Ne tiek daug liko kraštiečių, kad atsakyti jų žinojimo, jų peties atbaidant ilgametį darbą, sujungusi du Atlanto krantus, subūrusi išsklaidytą prūsų lietuvių gentį, pašaukusi prisidėti lietuvačius iš Motinos Lietuvos...

Kaip atgaiva buvo ir pasidairymai po Čikagos miestą, apylinkes. Čia labai pasitaravo prof. Jurgio Anyso puikus miesto architektūros ir istorijos žinojimas, kraštiečių veiklos vietovių lankymas tiek pačioje Čikagoje, tiek ir Junion Piere (Union Piere) prie Mičigano ežero, kur parduotuvėje-kavinėje kalbinome ir lietuviškų šaknų verslininką, smagiai pasakojusį apie savo prekybą, lietuviškus patiekalus, savo šeimos istoriją. Vasarvietės „Gintaras“ pušynuose ir smėlio kopose prabėgo daugelio lietuvačių vaikystės dienos – visai kaip Baltijos jūros pa-

krantėje. Tik čia iš už smėlio kopų ir spygliuočių šilų nesimato jokių statinių – tokia tvarka, kurios laikosi visi ir be jokių kalbų: žinoma, namelį tuo metu pats rekonstravo prof. M. Buntinas, bet jokia lenta ar čerpė nepajudėjo aukštyn – čia taip gerbia ir myli gamtą. Iš čia dailininkas Romanas Borisovas parsivežė piešinių ir akvarelių popieriams prislėgti tikusį ispūdingą akmenaitį, daugybę kitų reikšmingų atminimų...

Pie keliaujančiųjų nuolatos prisijungdavo kraštiečiai Ramūnas Buntinas, o visada globojo Vilius Trumpjonas, valgydino ir miegu rūpinosi Danutė Trumpjonienė. Ši miela šeima tik ką buvo ištekinusi jauniausią dukrą – sveikinome ir linkėjome laimingos ir meilingos santuokos, daug vaikų, vaikaitių...

Čikagos universitetai, koplyčios, šventiniai. Saulėtą ir šiltą rudenįjančios Čikagos dieną kraštiečiai Ramūnas Buntinas pasiūlė aplankyti Čikagos aukštojo mokslo įstaigas. Žinia, jo brolis matematikas prof. Martynas Buntinas tuo metu buvo užimtas ir tą pareigą perleido broliui – kraštiečiai Ramūnas visuomet pasirenkęs pasitarnauti, maloniai lydėti. Todėl taip lengvai ir užtikrintai į Čikagos šiaurinę pusę važiuavo Ramūno vairuojamas „Jaguaras“.

Pravažiavome ir pro langus nužvelgėme privatų **Lojolos universitetą Čikagoje** (Loyola University Chicago), kuris užima visą Ežero kranto miestelį (Lake shore campus). Įkurtas kaip Šv. Ignaco kolegija 1870 m. birželio 30 d. ir yra didžiausias Jėzuitų katalikiškas universitetas JAV. Nustebino šio universiteto gamtinė aplinka – posūkyje ties universitetu pasirodė balto kalkakmenio uolos ir nauji universiteto pastatai. Tikrai, kad statybos ir architektūros genijus šioje žemėje yra be galo istabus ir didingas. Bet būdamas šalia jo žmogus ne sutrinka, o, priešingai, jaučiasi jaukiai it žmoniškųjų mastelių dalininkas.

Čikagos universitetas. Netrukus pasiekėme ir senosiomis britų tradicijomis grįsto Čikagos universiteto (University of Chicago, Illinois) studentų miestelį. Daug medžių, kitų sodinių, o gėlynų ir žolynų – visur ir labai tvarkingi. Žinoma, paskaitų ir kitų reikmių statiniai. Bet atkreipia dėmesį Rokfelerio koplyčia (Rockefeller Chapel) – aukščiausias Čikagos universiteto miestelio pastatas.

Jo globėjas Džonas D. Rokfeleris (John D. Rockefeller) šia šventove tarytumei ir norėjo pasakyti, kad tai miestelio „centrinis ir dominuojantis elementas“. Jį 1918–1924 m. suprojektavo architektas Bertramas Goodhue. Pastatytas buvo 1925–1928 m. nenaudojant konstrukcinio plieno, čia yra apie 70 tarpusavyje susietų figūrinių skulptūrų, kurias sukūrė skulptoriai Lee Lawrie ir Ulricas Ellerhusenas. Interjere – mozaikų meistro Hildreth Meiере darbai. Šiandien koplyčioje vyksta ekumeninės pamaldos, vestuvės, vizituojantis lektoriai skaito paskaitas, atliekamos muzikinės programos, kartais vyksta ir filmų peržiūros. Šventnamis užima visą sklypą ir talpina 1 700 žmonių.

Medžio drožinius, kurie puošia vargonų ir pietinį balkoną, sukūrė Aloisas Langas, medžio drožybos meistras, o taipgi menininkas, atsakingas už viduramžių bažnytinės drožybos meno sugražinimą naujaisiais laikais. Rokfelerio koplyčios drožinių gabaliukai yra išpjauti iš baltojo Apalačų (White Appalachians) ažuolo. Koplyčioje yra Lauros Spellman Rokfeler (Rockefeller) atminimui skirtas karilionas ir bokštas, dovanoti 1932 m. Džono D. Rokfelerio jaunesniojo motinai pagerbti. Šis karilionas yra antras pagal masės didumą pasaulyje po Rversaido bažnyčios kariliono Aukštutiniam Vestsaide, esantis Niujorke, kuris taip pat dovanotas Rokfelerio jaunesniojo.

Ramūnas lieka prie automobilio, o Romanas ir aš skubame pasidairyti po studentų valdas – šie skuba į paskaitas, bibliotekos skaityklas. Nusišypso laimė užsukti ir į jaukią koplyčią, nedidelę bažnytelę, kurioje – nemaži vargonai. Dar didesnė laimė, kad viena studentė muzikuoja su įkvėpimu ir užsimiršimu, todėl galime nepastebėti įeiti ir atokvėpiui atsisėsti į medinius suolus... Po kurio laiko atlieka mus pastebi ir mėgina mandagiai atsiprašyti, kad drumsčia ramybę – mojuojame rankomis – vargonų

muzika ir toliau iškilmingai neša visus mus – ir atliekėja, ir atsitiktinius klausytojus. Ramūnas veža dar toliau ir aprodo ramų ir ūksmingą privačių namelių rajoną, kuriame nerastumei vienodo ar bent panašaus namelio. Ramūnas primena, kad čia yra gyvenusi ir viena mūsų kraštiečių – šviesus atminimas pasilieka ir jos gyvenimas, ir tie romantiškumu apgaubti nameliai bei labai jauki gatvelė...

Mes abu labai džiaugiamės, kad galėjome pasiekti ir vieną Čikagos apylinkių švyturį, kuris šioje vietoje yra pakrantėje ir matomas pro medžius kiek aukščiau ant kopagūbrio. Nueiname ir prie ežero kranto – pėduojame nusimetę batelius, o aplinkui smėlynai, žolių kuokštai... Atrodo, kad esame kur nors Giruliuose ar Nidoje...

Mūsų jau laukė Laima Apanavičienė. Visai kitame, t. y. pietiniame Čikagos gale, Laimos Apanavičienės namelis, kurį, reikia manyti, statė jos vyras. Ponas Apanavičius – Vilniaus inžinerinio statybos instituto, kaip mes tuomet vadinome VISI (dab. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, VGTU), absolventas... Teiraujamės, kaip jam pavyko pramokti anglų kalbos ir sėkmingai kilti naujoje vietoje – ponia Laima juokauja, kad Apanavičius pagerino lenkų kalbos žinias... Pradžioje remontavo Čikagos lenkų namelius, o jau kuris laikas ir stato naujus.

Ponios Laimos namas, kaip minėta, Čikagos pietuose. Taigi iš šiaurinės dalies į šią vietą reikėjo važiuoti 60 kilometrų – kiek užtrukome ir vėlavome, bet ponia Laima maloniai laukė ir labai kvietė pailsėti, pasisvečiuoti. Užkandžiavome, gaivinomės sultimis, mineraliniu vandeniu, arbata ar kava. Ir vis kalbėjomės, kaip čia ir kaip Lietuvoje. Žinoma, ponia Laima būna ir Vilniuje, bet visos naujienos domina – mes klausomės, kaip sekasi derinti darbą „Draugo“ laikraščio redakcijoje (vyriausiosios redaktorės pavaduotoja) ir M. K. Čiurlionio dailės galerijoje Jaunimo centre... Visur jos pilna, visur nori ir turi spėti – parodos keliauja iš Lietuvos, o jas papuošia atidarymai, kurių metu čia įprasta pamatyti autorius, jų pasakojimus papuošia pianistai, smuikininkai, dainininkai... Žodžiu, galima vietos ir apylinkių lietuvačius pradžiuginti tėviškės dailės parodomis ir gyvais susitikimais su kūrėjais.

Toks susitikimas galerijoje įvyko ir su dailininku Romanu Borisovu iš Vilniaus, kurį turėjau garbės lydėti, skaityti pranešimus, pasakoti ten susirinkusiems. Dažniausiai tai – lituanistinių mokyklų mokytojos ir moksleiviai. Jie aktyviausi ir geriausiai pasiekiami. Tai labai dėkinga auditorija, nes nors trumpai po anglaikalbių pamokų savaitės metu ir nuo savaitgalio lietuviškų pamokų, kitų mokymosi pareigų jie nors trumpai pageidauja atsikvėpti...

Visa tai vyksta labai įvairiafunkciame Jaunimo centre, kuris vietos lietuvių pastatytas čia atsikėlus po II pasaulinio karo iš Europos. Statyboms vadovavo kunigas ir menininkas Algimantas Kezys. Menininkas A. Kezys – didžiulis veiklos ir kūrybos kontinentas... Fotomenininkas suradęs akademinio ir kitokio pripažinimo ir kūrybos rėmimo. Jo fotoalbumai – milžiniški vaizdų tezaurai, pasakojantys vaizdais apie Viešpaties kūrinių, žmogaus kaip statytojo, architekto ir miesto bei gamtos gyventojų bei mylėtojo darbus, svajones, netikėtus atspindžius... Ne tik fotografijos, bet ir dokumentinė ar meninė kino juosta tai liudija, papildo. Menininkas parodo, kaip Čikagoje buvo kuriamas ir statomas Jaunimo centras... Manau, kad tai milžiniškas pasiekimas.

Štai ką apie Jaunimo centrą yra rašiusi Maironio lietuvių literatūros muziejaus darbuotoja Virginija Paplauskienė (Lituanistiniai muziejai Jungtinėse Amerikos Valstijose // Lietuvos muziejų rinkiniai. 2004 m., Nr. 3): Skiepijant jaunomenei lietuvių švietimoje žemėje, reikšmingą vaidmenį atliko tėvai jėzuitai. Norėdami plėtoti ir geriau koordinuoti savo veiklą, jie Čikagoje pastatė didžiulį Jaunimo centro kompleksą. Šiame puikiai įrengtame Jaunimo centre įsikūrė daugybė įvairių visuomeninių organizacijų, kurios vėliau buvo sujungtos į vieningą koordinacinę struktūrą. Taip 1982 m. atsirado Lituanistikos tyrimo ir studijų centras (LTSC). LTSC - svarbiausias lietuvių mokslo centras Amerikoje, juridškai įregistruotas Ilinojaus valstijos sostinėje Springfilde, kaip visuomeninė,

Vilius Trumpjonas (dešinėje) ir Romanas Borisovas Čikagos priemiestyje Lemonte prie Pasaulio lietuvių centro bažnyčios. 2006 m. Autoriaus nuotr.

pelno nesiekianti organizacija. LTSC vadovauja prof. Jonas Račkauskas. Jį sudaro 13 struktūrinių padalinių: Pasaulio lietuvių archyvas; J. Žilevičiaus – J. Kreivėno muzikologijos archyvas, S. Budrio fotografijos archyvas, Lietuvių meno archyvas ir meno fondai, Lietuvių genocido tyrimo centras Amerikoje, Vaizdinių garsinių priemonių skyrius, Pedagoginis lituanistikos institutas, J. Dainausko Lietuvos istorijos biblioteka, M. K. Čiurlionio galerija, Lietuvių medicinos muziejus ir archyvas, Lietuvių muziejus, Ramovėnų muziejus.

Šiuo metu Čikagos pakrašty, Lemonte, jau pastatytas naujas Pasaulio lietuvių centras (PLC, <http://www.lwc.lt/>) su konferencijų, posėdžių, parodų, sporto salėmis, senjorų viešbučiu, biblioteka ir, žinoma, šiuolaikiška ir iškilminga, puošta vitražais Palaiminto Jurgio Matulaičio bažnyčia... Centro patalpomis naudojosi tautinių šokių grupės, suaugusiųjų ir vaikų chorai, Maironio lituanistinė mokykla, ikimokyklinio amžiaus lietuviškos mokyklos, Lietuvių dailės muziejus, Lietuvių fondas, įvairios skautų organizacijos, Čikagos lietuvių futbolo ir krepšinio lygos ir kita.

Tuo metu buvo svarstoma, kur perkelti Čikagos lietuvių evangelikų liuteronų *Tėviškės* parapijos pamaldų vietą – senoji vieta jau nebetenkino nei savo vieta, nei išlaidų didumu. Vienas iš svarstymų buvo ir liuteronų *Tėviškės* koplyčios statyba greta minėtos Lemonto katalikų bažnyčios. Kaip vėliau aiškėjo, parapija rado kitą sprendimą – išsinuomoti vienos Čikagos angliškiosios parapijos patalpas savo pamaldoms ir kunigas Liudas Miliauskas (kilęs iš Vainuto Lietuvoje ir baigęs Klaipėdos universitete evangeliškosios teologijos studijas) ten sėkmingai tęsė pamokslininko darbą.

Čia, Lemonte, veikia ir Lietuvių dailės galerija, kur ir buvo eksponuojamas dailininko akvarelisto Romano Borisovo iš Vilniaus darbų paroda. Ne tik paroda, bet darbų pardavimas. Po susitikimo, pranešimų ir pokalbio suatoriumi buvo galima pabendrauti, išgyti tapybos darbų. Kraštiečiai Kurtas Vėlius įteikė auką ir pageidavo tapybos darbą nuvežti į Rusnę bei perduoti Salos etnokultūros centrui, kuriam vadovauja kraštiečiai Birutė Servienė.

Taigi, prabėgo šešeri metai, o darbų barai tie patys – ir Tėvynėje, ir išeivijoje pasilieka rūpesčiai, kad mes, vaikai ir vaikaičiai atmintume, kur yra Lietuva, kur jos sesė Mažoji Lietuva... Telaimina Viešpats pasilikusius bendražygius ir naujus bičiulius. Nebeturime ažuolo Viliaus Trumpjono, Mažosios Lietuvos ir JAV visuomenės veikėjo. Greta jo stojo nauji kraštiečiai – kunigai Valdas Aušra ir Liudas Miliauskas. Pasilieka uždaviniai, godos, siekiai: pjūtis didelė, o darbininkų vis daimomės ir ten, ir čia, Lietuvoje.

Atmintis iškelia tokius atsiminimus – 2006 m. rugsėjo 16-ąją Lemonte tautietė Jadvyga Penčylienė užrašė: *Ponui Vytautui dėkoju už aplankymą senos mokytojos, kažkur 1939 metais mokytojavusios Klaipėdos krašte Kintuose...*

Turime dar nueiti ir mes savuoju keliu, atlikti prisiimtus darbus – tuomet bus didysis atilsis, visų darbų užbaigimas.

Šilėnai

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Kasmet tūkstančiai Lietuvos Respublikos gyventojų pravažiuoja pro senuosius Šilėnus, vykdamy į Rusijos valdomą Karaliaučiaus kraštą per Ramoniškių sienos perėjimo punktą. Tačiau kelias nuo muitinės įsukiamai gręžiasi pietų link, tolyn nuo Nemuno ir buvusios žymesnės gyvenvietės, tad gal retas pravažiuojantis žino, kad pakelėje šmėkštelėjęs vienas kitas senesnis pastatas ir pats kaimas (šiandien vadinamas Pograničnojė) šimtmečius buvo vadinami gražiu lietuvišku Šilėnų vardu. Pavyzdžiui, 1994 m. išleistame „Turisto atlase“ dabartinis Pograničnojė vietovardis verstas kaip Dirveliai. Iš tiesų Dirvelių kaimas stovėjęs piečiau ir buvo likviduotas po 1944 m., tas žemes taip pat priskiriant Pograničnojės gyvenvietei (tais laikais nemėgta smulkintis – koku vienu nauju ir mažareikšmiu vardu neretai būdavo pavadinamos kelių senų gyvenviečių liekanos, taip trinant iš istorijos puslapių net ir Mažosios Lietuvos baltiškų vietovardžius ir buvusias gyvenviečių ribas).

Šio panemunių ruoželio reikšmę daugeliui šimtmečių įtvirtino 1422 m. suderėta Melno taikos sutartis tarp LDK, Lenkijos karalystės ir Kryžiuočių ordino, nustačiusi valstybinės sienos gaires. Brėžiant tą sieną pagal Nemuno dešiniajame krante buvusias Šventosios upelio žiotis, pietiniame (kairiajame) krante sienos linija atsirado lyg ir niekuo nepasižyminčioje vietoje, neišsiskiriančioje savitais orientyrais.

Čia įkurtas pasienio postas amžiams liko sėkmingesnių Smalininkų šešėlyje. Jau minėtos Šilėnų (pietinės) pakrantės ne itin patogios sąlygos – čia paupiu driekiasi iki 1 km pločio žemuma (Nemuno potvynių dažnai užliejamas ruožas). Žmonėms teko kurtis atokiau nuo upės, ten kylančiame Nemuno slėnio šlaite ir aukštesnėje terasoje. Sekli pakrantė, link priešingo kranto nešanti upės srovė nebuvo patogi seniesiems laivininkams, mieliau ieškodavusiem prieglobsčio šiauriniame Smalininkų krante.

Kitą pakrantę rinkosi ir dauguma sausumos keliautojų, nuo Ragainės persikeldavusių per Nemuną ir į Didžiąją Lietuvą keliaudavusių per Viešvilę ir į Smalininkus. Taip pietinio kranto Šilėnams amžiams liko pagalininko vaidmuo, menkesnės gyvenvietės likimas. Čia (kitaip nei dešiniajame krante) nesiklostė žymesnė prekyvietė, svarbesnis administracinis ar religinis centras. Šimtmečius Šilėnai liko faktiškai Smalininkų „prieimesčiu“ – persikėlę per Nemuną keliauti ir tenykštes krautus ar amatininkų dirbtuves, svarbesnes įstaigas ir kitką. Tas kilnojimasis per plačią upę nebuvo koks ypatingas žygis, o užšalus Nemunui susiklostydavo ir rogių kelias.

1613 m. Šilėnai minėti kaip Kasikėnų valsčiaus kaimas.

1785 m. Šilėnai minėti kaip pasienio su Lenkija (taip anuomet vadinta Abiejų Tautų Respublika) postas, kur veikė karališkoji muitinė. Prie Nemuno ten buvo įsikūręs karališkųjų valstiečių kaimas su 15 ugniakurų (sodybų). Aukštesnioji valdžia anuomet buvo Įsrutyje. Šilėnų kaimas priklausė Kasikėnų valsčiui ir Viešvilės parapijai.

1795 m. didžiosioms kaimynėms baigus pasidalinti Abiejų Tautų Respublikos valdas, nemažai šilėniškių tuo nesidžiaugė. Netoliese, jau kitame Nemuno krante ties Pavenčiais, įsikūrė grėsmingosios carinės Rusijos forpostas. Juokauta, kad senoji pasienio gyvenvietė atsidūrė Azijos paribyje – įprastines LDK ir ATR realijas keitė visai kitos naujų kaimynų civilizacinės nuostatos.

Tie pasikeitimai sužlugdė ir įprastinį (nors ir kuklų) pasienio „biznelį“, kai nebeliko ir ankstesnės valstybinės sausumos sienos. Dabar jau primirštama, kad Užnemunė (Suvalkija) anuomet buvo atitekusi Prūsijos karalystei, kuriai priklausė net ir dabartinio Kauno nemaža dalis (šiandieniniai Aleksotas, Marvelė, Freda ir kitkas). Visas tas plotas buvo paverstas Naujųjų Rytprūsių provincija, ten pradėtos įvairiausios reformos. Tada panemunių ir pasienio sena gyvenvietė Sudargas dažniau vadinta Johansburgu.

Abiejų Tautų Respubliką sudorėjusios Rusijos, Austrijos ir Prūsijos valstybės pačios

netrukus susilaukė naujos grėsmės – iš Vakarų atžygiavo Napoleono armijos. Greitai beveik nebeliko ir pačios Prūsijos karalystės – po nesėkmingų mūšių jos buvusios valdos atiteko beveik žaibiškai besiplėtusiai Prancūzijos imperijai. Užnemunėje kurta Varšuvos kunigaikštystė, tik siauras ruoželis Nemuno dešiniajame krante (būsimasis Klaipėdos kraštas) simboliškai buvo paliktas nugalėtiesiems Prūsijos valdovams. Šilėnai atsidūrė prancūzų okupuotoje ir administruotoje teritorijoje.

Kitame Nemuno krante atsidūrusi Prūsijos administracija užsiėmė anuomet kiek hipotetiškais valstybės reformomis. 1807 m. paskelbta apie baudžiosios panaikinimą (beje, atgyvenusi baudžiavinė sistema buvo nepriimtina ir prancūzų užkariautojams, savo valdose diegusiems anuomet pažangaus Napoleono teisyno nuostatas).

Geopolitinė padėtis sparčiai kito ir toliau. 1812 m. pradėtas prancūzų Didžiosios armijos žygis į Rusiją baigėsi žinoma katastrofa bei suirutė užkariauotose žemėse. Traukiantis Prancūzijos armijos likučiams, kai kuriems Prūsijos daliniams atgręžus ginklus prieš nesenus sąjungininkus ir valdytojus, iki pat Vaterlo mūšio ir Paryžiaus užėmimo tęsėsi vis naujų permainų laikai.

1815 m. Vienos kongresas ėmėsi kurti stabilesnę Europą, paskatines galingesnius ir pažemines nugalėtuosius ir jų talkininkus. Užnemunė (Suvalkija) ilgam atiteko Rusijos imperijai, vėl buvo atkurta ilgamažė valstybinė (dar Melno taika nustatyta) sausumos siena tarp Rytprūsių ir dabar jau cariniam režimui priklausiusių plotų. Šilėnai vėl tapo pasienio postu.

Tuomet svarbesnis vieškelis iš Šilėnų vakarų link vedė pro Lubėnus į Trapėnus (naujai iškylantį apylinkių centrą). Menkesnis keliukas ėjęs pačia Nemuno pakrante. Pietinis vieškelis (juo atvykstantys iš Lietuvos važiuoja ir dabar) vedė į didesnę Lazdynų gyvenvietę (dabar Krasnoznamenskas). Skersiniai keliukai iš Šilėnų ėjo į Nemuno pakrantę – iš ten valtimis kilnotasi į Smalininkus.

Be pasienio įstaigų Šilėnuose dar veikė žemesnio lygmens girininkija, prižiūrėjusi didžiosios Trapėnų girios (ši plytėjo tarp Nemuno ir Šešupės žemupio) pakraštį. Tame pakraestyje – šilėniškių iškirstoje girios laukymėje ties pasieniu ir panemuniu – plytėjo ir kaimiečių dirbami laukai.

1815 m. Šilėnai apibūdinti taip: valstiečių kaimas su 16 ugniakurų (sodybų) ir 118 gyventojų, priklausęs Viešvilės parapijai ir naujai Ragainės apskrčiai, Šereiklaukio domenui. Kaip ir kitose apylinkių gyvenvietėse, ten gyveno lietuvininkai žemdirbiai ir vienas kitas pareigūnas vokiečiai.

XIX a. viduryje buvo apibūdinti išaukę Šilėnai, kuriuose tada gyveno jau 353 žmonės. Gyvenvietės įvairialypiškumą atspindėjo tuometinių šilėniškių nevienodas statusas – ten būta privileijuotų kulmiškių, veikiausiai po 1709–1711 m. didžiojo maro atkeltų kitataučių kolonistų (turėjusių laisvo paveldėjimo teises) ir laisvųjų šatulininkų (karaliaus duoklininkų). Šilėnams tuomet priklausė 2274 margai ir 62 rykštės žemės (per 569 ha). Kaime laikyti 58 arkliai, 130 galvijų, 136 avys ir 93 kiaulės.

Mokėtas didelis pajamų mokestis (71 taleris, 26 sidabro grašiai ir 3 pfenigiai) rodė, kad vietos *karčema* (smuklė) laikyta pelninga vieta. Pasienio gyvenvietėje būta nemažai amatininkų ir kitų verslininkų, kurie mokėdavo 57 talerius ir 20 sidabro grašių amatų mokesčio.

Šilėniškiams tekdavo išlaikyti savąją mokyklą, veikusią nuo XIX a. pr. Jos mokytojai būdavo surenkama 24 taleriai 13 sidabro grašių ir dar 10 pfenigių atlyginimo. Dar jam būdavo patiekiami daugiau kaip 19 „šėpelių“ (apie 1100 litrų, gal apie 800 kg) rugių duonai kepti, per du „šėpelius“ miežių alui daryti ar vištoms lesinti, dar nemažai šieno ir šiaudų mokytojo laikytiems gyvuliams.

Iš eilinių kaimiečių būdavo surenkama ir nemaža rinkliava bendruomenės reikalams (perkėlai, kelių priežiūra ir t. t.). Tam buvo nustatyta 74 talerių, 12 sidabro grašių ir dar 9 pfenigių suma. Tiek pinigų sukaupdavusi

Nuo Smalininkų pakrančių tebeatomos Šilėnų pievos ir kaimo pakraščio trobesiai anapus Nemuno. 2002 m. liepos mėn.

Šilėnų kaimo bendruomenė būdavo pakankamai savarankiška ir pati galėjo spresti savo problemas (anuomet dar nebūta Europos Sąjungos fondų ir ipročio „rašyti projektus“, kaulijant pinigų iš kitur).

1871 m. Šilėnuose buvo užregistruoti 396 gyventojai, iš kurių tik 164 buvo gimę ten pat, o likusieji atsikėlė iš kitur. Tuomet buvo 176 vyrai ir net 220 moterų. Priskaičiuota 118 vaikų iki 10 metų amžiaus. Vaikų gausa rodė, kad anuomet nebūta šiandieninių demografinių problemų – gausiose šeimose dažniau augdavo po kelis vaikus, palikuonių pakakdavo tėvams ir kraštui.

141 šilėniškis tada mokėjo skaityti ir rašyti, 3 dar nebuvo baigę mokslų, o net 134 buvo beraščiai (gal tai dažniau būvę atvykėliai samdiniai).

Užregistruota palyginti labai daug išvykusių kitur – 29 žmonės. Čia Šilėnus lenkė tik Smalininkų gyvenvietės, kur fiksuota po 26-47 išvykusius kitur. Tuomet daugelyje apylinkių kaimų tebūta po vieną kitą išvykėlių. Gal tai rodo, kad pasienio gyvenviečių žmonės būvę mobilesni – gal ten dažniau gauti viliojantys pasiūlymai uždarbiauti kitur, gal ten atsirasdavo įvairių pažinčių, kokių progų išvykoms.

Be daugumos evangelikų liuteronų Šilėnuose dar gyveno 19 katalikų ir 9 žydai. Palyginti nemažas pastarųjų būrelis, matyt, rodo, kad jie pasienyje vertėsi prekyba. Žinoma, kad anais laikais būta „giminių biznio“ – vieni gyvendavo vienoje sienos pusėje (carinės Rusijos valdoje), kiti – kitapus sienos (Prūsijoje). Giminaičiai nesunkiai susitardavo dėl pelningų reikaliukų, užsiimdavo ir ne itin legaliais verslais. Antai, garsusis kompozitorius R. Vagneris paliko prisiminimų, kaip jam jaunystėje pasienio žydai padėję perbėgti Rusijos – Prūsijos sieną, gelbstintis nuo įvairių nemalonumų.

Tuomet Šilėnuose buvo 47 gyvenamieji namai su 96 šeimų būstais ir dar 2 vienišų buteliais. Tie skaičiai rodo, kad anuometiniame kaime būta daug keliabučių namų, kuriuose paprastai gyvendavo samdiniai. Matyt, pasienio gyvenvietėje (daugiau nei kitur) atsirasdavo visokių darbų atvykdevusiems uždarbiautojams. Antai, tarp anuometinių šilėniškių kaime buvo prisiglaudę 4 žmonės, neturėję Prūsijos pilietybės (veikiausiai atvykėliai iš carinės Rusijos valdų). Dėl tokių dalykų Šilėnai pastebimai skyrėsi nuo eilinių Mažosios Lietuvos kaimų, kur svarbiausiu dalyku būdavo tradicinis ūkininkavimas (žemdirbystė, gyvulininkystė ir panašūs verslai).

Teliktų pridurti, kad 1871 m. Šilėnuose gyveno 4 kartus mažiau žmonių nei ju ilgaamžėse konkurentėse – Smalininkų gyvenvietėse. Ir toliau padėtis keitėsi ne Šilėnų naudai – po XIX a. vidurio daug piečiau (per Eitkūnus ir Kybartus) buvo nutiestas pagrindinis plentas ir geležinkelio linija, sujungę Prūsijos ir Rusijos valstybių centrus.

Tomis trasomis ir suko pagrindiniai krovinių ir keleivių srautai iš Rytų į Vakarus ir atgal. Tie naujieji, išstisus metus veikę patogūs traktai vis labiau grėsė ir tradiciniam Nemuno vandens keliui, ilgokai kaustomam žiemos ledo, įvairių potvynių ar sausmečių. Tai nepaliko didesnių vilčių Šilėnams ateityje labiau plėstis, atsirandant vis naujų uždarbių galimybėms.

Tiesa, palanki XIX a. antrosios pusės ekonominė konjunktūra dar skatino tam tikrą Šilėnų augimą. 1885 m. ten gyveno 508 žmonės (257 vyrai ir 251 moteris). Atrodo, kad buvęs didelis skirtumas tarp tų dviejų lyčių išsilygino, į Šilėnus atvykus didesniai kiekiai vyrų samdinių (tai vėl liudija apie tuomet palankesnę panemunių kaimui ūkinę situaciją).

Tarp daugumos evangelikų liuteronų gyveno 13 katalikų ir 7 žydai, išlaikę savo verslus.

Tuomet Šilėnuose stovėjo jau 72 gyvenamieji namai su 114 būstų. Idomu, kad pagausėjo vienbučių namų, gal kuriantis naujoms ūkininkų ar tarnautojų sodyboms.

Kaimas valdė 592 ha žemės (230 ha arimų, 91 ha pievų ir 9 ha medynų). Idomu, kad Šilėnų arimai buvo apibūdinti kaip prastos kokybės – matyt, iškirtus smėlingesnėje vietoje augusį senovinį šilą (pušyną), teko dirbti ne pačias geriausias dirvas. Užtat labai vertingomis buvo pripažintos vėsliosios panemunių pievos, kur buvo galima daug prišienauti, ganyti nemažai gyvulių. Menkas tebuvo Šilėnų miškelis (matyt, nuolat apskabomas naujakurių ar malkautojų).

1885 m. Šilėnuose buvo valsčiaus centras, o evangelikų liuteronų parapija buvusi Smalininkuose (šiltuoju metų laiku į pamaldas bažnyčioje keltasi valtimis per Nemuną).

XIX a. pabaigoje toliau keičiantis krovinių srautams, Vakaruose randantis vis daugiau patrauklių darboviečių, Šilėnai (kaip ir dauguma Mažosios Lietuvos kaimų) pradėjo tirpti. Vis daugiau energingų jaunuolių išvykdavo uždarbiauti į miestus ar į tolimus kraštus. Vyresniems telikdavo dūsauti (kaip Maironio eilėraštyje „Senelio skundas“), kad senovėje labiau vargę žmonės vis tik nepalikdavo savo gimtinės.

1905 m. Šilėnuose tebuvo likę 430 gyventojų (iš jų 199 buvo vyrai). 170 vietos evangelikų tebekalbėjo lietuviškai, nors nuo priverstinės germanizacijos pradžios (1871 m.) jau pasikeitė visa žmonių karta. Kaime gyveno ir 9 lietuviai katalikai, 5 žydai.

Kaime tada užfiksuoti 77 gyvenamieji namai, dar gyventa ir dviejuose kitokuose pastatuose. Juose priskaičiuotos 101 būstas šeimoms ir dar 20 butų vienišiams. Tad kaimui tirpstant (mažėjant jo gyventojų skaičiui), likusių žmonių gyvenimo sąlygos gerėjo – vis gausėjo namų ir butų, mažiau kas gyveno labai ankštai.

Tėsinys kitame numeryje

Reportažas

Čenstakavos Dievo Motinos ikonos kelionė Lietuvoje

Izabelė PUKĖNAITĖ, Vilnius

Rugpjūčio 5 dieną į Lietuvą iš Latvijos atkeliavo Čenstakavos Dievo Motinos ikona. Rugpjūčio 5–12 dienomis ikona pabuvo visose Lietuvos vyskupijose. Tokios kelionės prasmė – malda į Dievo motiną už gyvybės kultą – kova prieš abortą. Tai yra pirmasis tokio masto žygis per visą šiaurinę Azijos dalį ir Europą, nuo vandenyno iki vandenyno – Ramiojo ir Atlanto neaplenkiant ir Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV). Maldai už gyvybę, šeimą kviečia prisidėti ir katalikai, ir ortodoksai. Čenstakavos Dievo Motinos ikonos kelionė po Lietuvą koordinavo Lietuvos ortodoksų bažnyčia, Vilniaus ir Lietuvos vyskupija, Lietuvos šeimos centras, VDU, Santuokos ir šeimos studijų centras ir katalikiškas mėnraštis „Artuma“.

Projektas „Nuo vandenyno iki vandenyno“

Projekto „Nuo vandenyno iki vandenyno“ tikslas yra skatinti visuomenę malda kovoti už gyvybę. „Esmė yra palaikyti žmonių viltį, kurie pasisako prieš mirties kultūrą – prieš abortus ir kitas socialines problemas, kurias svarbu spręsti krikščioniškai, žmogiškai, nepalaikant mirties kultūros“, – kalbėjo ortodoksų kunigas Vitalijus Mockus. „Nuo vandenyno iki vandenyno“ globėjai tikisi, kad šis judėjimas pritrauks kuo daugiau žmonių ir atkreips valstybių, per kurias ši ikona keliaus, žmonių dėmesį ir pagarbą gyvybei. V. Mockus akcentavo, kad tokia iniciatyva yra krikščioniška. „Krikščionims ir dera melstis, kitų priemonių nelabai ir teturime. Iš tikrųjų malda ir aktyvus socialinis veikimas yra išeitis iš šios bėdos. Taip pat malda į Dievo motiną“, – bendrystės maldoje svarbą pabrėžė V. Mockus.

Ikona keliauja iš valstybės į valstybę

Santuokos ir Šeimos studijos centro mokslo darbuotoja, tarptautinio piligrimys-

tės komiteto narė prof. dr. Birutė Obelenienė pasakojo apie Čenstakavos Dievo Motinos ikonos kopijos kelionę po kitas Europos valstybes. Pasak jos, ši ikona valstybėse, į kurias būna atgabenta, ją mačiusiems žmonėms palieka didelį išpūdį. „Mačiau, kaip buvo pašventinta ši ikona <...>. Jos iššventinimas truko 4 valandas. Daugpilyje, prie pagrindinės miesto Jėzaus prisikėlimo bažnyčios, žmonės stovėjo pusę nakties, kad galėtų patys prieiti ir pabučiuoti ikoną. Ta intencija, kuri yra patikėta Dievo motinai, turi didelį krūvį, ateina daug žmonių, ypač daug jaunimo“, – dideliu jaunimo susidomėjimu džiaugėsi B. Obelenienė. Toliau ikona keliaus į Lenkiją, Vengriją, Slovakiją ir kitas šalis.

Ikona pasitinka baikeriai ir savanoriai

Čenstakavos Dievo Motinos ikoną visose septyniose Lietuvos vyskupijose pasitiko savanoriai. Šis paveikslas po valstybes keliauja specialiai jam pastatytoje stiklinėje koplyčioje. B. Obelenienė pasakojo, kad Baltarusijoje šalia šios ikonos važiuvo automobiliai, kuriuose skambėjo tikri varpai, taip pranešantys ne tik žinią apie ikonos atkeliavimą, tačiau ir atkreipiantys dėmesį į kėsinimąsi į negimusį vaikų gyvybę. Pasieniuose Čenstakavos Dievo Motinos ikoną pasitinka ne tik savanoriai, tačiau prie tokios piligrimystės prisideda ir baikeriai, kurie lydi stiklinėje koplyčioje keliu riedanti šventą paveikslą.

Rugpjūčio 5 d. Dievo Motinos ikona po šv. Mišių Latvijoje (Skaiskalnės mstl.) buvo perduota Panevėžio vyskupijai. Pirmadienį (rugpjūčio 6 d.) ikona buvo atgabenta į Šiaulius, vėliau į Telšius. Iš ten ikona keliavo į Kauno arkikatedrą baziliką. Ketvirtadienį ji buvo perduota Vilniaus arkivyskupijai, ikoną buvo galima pamatyti Aušros vartų Šv. Teresės bažnyčioje. Vėliau ikoną perėmė Lietuvos ortodoksų bažnyčia, o jau rugpjūčio 12 dieną iš Vilkaviškio ikona buvo perduota Lenkijos piligrimams.

Būdas kovoti prieš abortus – neskatinanti rinkos

VDU Teologijos katedros vedėjas, bioetikas, kunigas, prof. Andrius Narbekovas teigė, kad vienas iš pagrindinių būdų kovoti su abortais yra gydytojų, kurie tuo užsiima, paslaugų boikotavimas. Taip abortų darymo verslas taptų nebepaklausus. Kunigas kalbėdamas apie gydytojų ir ginekologų darbo etiką pateikė pavyzdį, kokia situacija yra Jungtinėje Karalystėje. „Anglijoje nėra pakankamai ginekologų, kurie darytų abortus. Ne todėl, kad tai būtų amoralu, o dėl to, kad tai yra neprestizas. Tokio mediko visuomenė tiesiog negerbia. Ir mes turime eiti tuo keliu“, – dalinosi įžvalga A. Narbekovas. Tiesa, derėtų pastebėti, jog toks verslas yra labai pelningas ir ne vienam gydytojui – pagrindinis pragyvenimo šaltinis. A. Narbekovo teigimu, visuomenė neturėtų rodyti pagarbos tiems medikams, kurie žudo negimusius vaikus. Pasak jo, svarbu yra ne tik kovoti su pačiais gydytojais, kurie daro abortus, tačiau daryti įtaką ir moterims. „Mūsų motinos ir seserys turėtų nuo pat mažumės ieškoti gydytojų, kurie abortų nedaro. Visuomenė privalo priversti gydytojus (darančius abortus – aut. past.) badauti“, – apie kovą su abortais dėstė A. Narbekovas.

Daugiavaikė šeima neturi būti asociali

Viena iš priežasčių arba pasiteisinimų, dėl ko moterys ryžtasi darytis abortus, yra nepriteklūs šeimoje arba vaiko auginimui netinkama socialinė aplinka. Ne visi vaikai ateina į mylinčius namus, ne visi gimsta iš meilės ir ne visus išnešioja sveikos, priklausomybių neturinčios moterys. Dažnai visuomenei nepriimtinoje aplinkoje gyvenančios moterys yra net skatinamos atsisakyti savo atžalų – juk augs alkoholikų šeimoje, paskui pats toks bus. Kun. A. Narbekovas mano kitaip: „Tokius žmones mes turime net labiau mylėti, nes jie yra nelaimingi <...> mes

Čenstakavos Dievo Motinos ikona

turime juos priimti. Visuomenės nuomonė yra tokia, kad alkoholikas turit turėti kuo mažiau vaikų, nes jie perdėm gimdo tokius pačius. Tačiau didelė šeima tikrai neturi būti asociali.“ A. Narbekovas kalbėdamas apie priklausomybių turinčius žmones pabrėžė, kad kiekvienas žmogus turi laisvą valią daryti sprendimus, kurie gali būti kitokie, nei galbūt darytume mes. Tačiau jis siūlė neteisti dar negimusio vaiko pagal tai, koki gyvenimą iki šiol gyveno jo tėvai: „Niekas negali paklausti aborto metu nužudytų vaikų, kokias jie šeimas rinkęsi, kokias dvasines vertybes pasirinktų. Vykdydami abortą mes sunaikiname to žmogaus pasirinkimo ir savirealizacijos galimybę.“

Šaltinis: „Trakų žemė“, 2012 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 32 (719), P. 1–9

Lietuvos periodikos istorija

„Pavasariui“ – 100 metų

Genovaitė BURNEIKIENĖ, Lietuvos žurnalistų sąjungos narė, Vilnius*Tęsinys. Pradžia Nr. 16*

Jaunimo gyvenimo aktualijoms skirta rubrika vadinosi „Žinios iš Lietuvos“. Čia įamžinti įvykiai, jaunimo vertinimai, siekiai, požiūriai ir emocijos. Ši rubrika alsuoja XX a. pradžios atmosfera, kurią galime pajauti sklaidydami „Pavasario“ numerius. Štai Varniuose „įsteigta „Blaivybės“ draugija“, o „Rokiškyje pastatyta amatų mokykla, ją lankys parapijos jaunuoliai“, tuomet „Marjampolėje po pamaldų organizuojamos lekcijos kaimo jaunimui“ (1912, Nr.1). Rašoma, kad „Veiverių jaunimas susipratęs, dalyvauja „Žiburio“, „Blaivybės“ draugijų chore, skaito lietuviškus laikraščius“ (1912, Nr.4), o Salantuose „buvo vakaras, vaidino Vaičkaus artistų trupė, paskui šokiai, jaunimas naudingai pasilinksmino“ (1912, Nr.6) ir Pilviškių jaunimas „dalyvauja „Žiburio“, „Blaivybės“ ir „Žagrės“ veikloje. Kas mėnesį būna susirinkimai. „Žibury“ turi savo namus, knygyną, skaityklą“ (1913, Nr.4). Lieplaukės „jaunimas surengė net du vakarus, laike jų buvo žaislai, eilės, dainos, vaidinimai. Čia geriau nei aludėse sėdėti“ (1913, Nr.9), – rašo V. D. Iš Kuršių praneša, kad „buvo paskaita su paveikslėliais – rodė, kaip kenkia degtinė žmonėms. Daug susirinko jaunimo ir suaugusių“ (1914, Nr. 11). Tačiau Andrejevo „jaunimas geria, paleistuvauja, keikiasi“ (1912, Nr.3) ir Laučkaimio „jaunimas per daug imirkęs į degtinę: geria laimėj ir nelaimėj“ (1913, Nr.1), – guodžiasi V. Z. Iš Sasnavos rašoma, jog „jaunimą galima padalyti į tris skyrius. Į pirmąjį priguli

didžioji dalis: girtuokliai ir peštukai (...). Į antrąjį priguli, kurie į viską per pirštus žiūri ir svetimu protu gyvena (...). Ir trečioji jaunimo dalis: apsišvietusių, kuriems rūpi šalies ateitis“ (1913, Nr.2), – aiškina autorius.

Rubrika „Iš svetimų kraštų“ informuojama apie įvykius kitose šalyse. Pranešama, kad „įvyko žemės drebėjimas Sibire, Irkutske, vėliau Odesoje“ (1612, Nr.2), o „už Kaukazo kalnų taip prisnigo, kad traukiniai sustojo“ (1912, Nr.3). Gi „Amerikoje Virginijos valst. iškrito iš dangaus akmuo vadinamas meteoritu ir pataikė į sprogstamos medžiagos sandėlį. Sugriautas sandėlis, trobos“ (1914, Nr.4), o „Azovo jūroje pakilęs viesulas padarė daug nuostolių, vanduo užliejo pakrantes, žuvo daug žmonių, gyvulių, nes vėtra siautė 12 val.“ (1914, Nr. 6).

Neramu ir politikos sferoje. Kinijoje „didžiausioje pasaulio valstybėje sukilo gubernijos, nes nori atsiskirti nuo centrinės valdžios“ (1913, Nr. 8), tuokart „Turkija kariauja su Graikija dėl Egėjaus salų“ (1913, Nr. 12). Dar „vyksta karas Amerikos su Meksika ir galo nematyti“ (1914, Nr. 9), o „birželio 15 d. Sarajeve buvo nužudytas Austrijos sosto įpėdinis Ferdinandas ir jo žmona“ (1914, Nr. 13). Tačiau būta ir „gerų“ naujienų: „Bostone įvyko dainų šventė, dalyvavo latvių, lietuvių ir lenkų chorai“ (1912, Nr. 4). Anglijos ir Prancūzijos „vyriausybės tarėsi dėl tunelio po jūra, kad sujungtų abi valstybes“ (1914, Nr. 5), o „Kryme astronomai pamatė naują iki tol nežinomą kometa“ (1914, Nr. 13).

Jaunimą domino įvairūs dalykai, todėl jie rašydavo laiškus į redakciją. Tiems laiškam buvo skirta rubrika „Laiškas į Redakciją“. Čia spausdintos padėkos, prašymai, klausimai bei pasiūlymai, kokias temas reikėtų atskleisti. O rubrikoje „Redakcijos atsakymai“ pateikti trumpi, konkretūs įvertinimai, patarimai autoriams, kurie savo rašinius siuntė „Pavasariui“. „J. N. „Pavasaris“ eilės silpnos – nedėsimė.“ „Cimbakui. Oi išsiilgom Tamstos. Ačiū už sulauktus raštus“. „V. P. Galvosūkis ir „Pavasari“ persunkus“ (1913, Nr.7). „G-šiu. Rašinio silpnas turinys. Lauksime Tamstos ką nors gražesnio prisiunčiant.“ „T. S-kui. Apturėjome, patalpinsim“ (1913,Nr.12). „P. N. Iš knygų ir laikraščių eilių neperrašinėkite, bet iš savo apylinkės prisiųskite dainų, būsimė dėkingi“ (1914, Nr.2). „J. Svajotojui. Žinutė gan gera, tik per plačiai rašyta. Patariame ir toliau lavintis“ (1914, Nr.7).

Jeigu skaitytojams kildavo kokių nors klausimų, jie galėjo klausti redakcijos ir rasti atsakymus rubrikoje „Klausimų skyrius“. Skaitytojai klausė: „Kaip atsiranda laimės juosta? Iš kur akmenys atsirado? Kur gali būti pragaras? Ar hipnotizmo mokslas priešingas mūsų tikybai? Skyrelis „Redakcijai atsiųstos knygos“ informavo apie naujas knygas, o su rubrika „Smulkmenos“ buvo spausdinamos patarlės, mįslės, galvosūkliai, uždaviniai, juokai. Jei į tekstą prasiskverbėdavo netikslumų, juos ištaisydavo skyrelyje „Klaidų atitai-

symas“. „Pavasaris“ spausdino ir reklamos skelbimus.

Redakcija nuolat rūpinosi, kad „didėtų ėmėjų skaičius“, ragino sodžiaus jaunimą, kad jis skaitytų ir užsisakytų „Pavasari“. Redakcija kvietė užsisakyti keliems vieną laikraštį, o senus numerius duoti paskaityti kaimynams, kad jie susidomėtų šiuo leidiniu. Jaunimo „Žiburio“, „Blaivybės“ susirinkimuose buvo svarstomas „laikraščių skaitymas, jų naudingumas ir jų praplatinimo būdai“, siekiant, kad sodžiaus „jaunimas tobulėtų, daugiau įgytų žinių, skaitytų, rašytų, platintų savo laikraštį“ (1913, Nr.11). „Pavasario“ tiražas nuolat augo, todėl nuo 1914 m. sausio pradėta leisti dukart per mėnesį. Leidėja – T. Kobėlinskaitė, redaktorė – U. Bruškaitė (nuo 1913 m.). Deja, 1914 m. liepos mėn. išėjus Nr. 13, tolesnė jo raida sustabdė Pirmasis pasaulinis karas. Pasibaigus karui (1918) „Pavasaris“ vėl buvo atgaivintas; išaugo, sustiprėjo, keitėsi ir buvo leidžiamas iki 1940 m. liepos. Tai sudėtingas laikotarpis, reikalaujantis platesnių studijų.

Pažymėtina, kad, jei prieš šimtmetį „laikraštis buvo tautos vadovėliu“, tai šiandien jis – „tautos metraštis“ įamžinęs XX a. pradžios mūsų šalies įvykių, reiškinių, tautos siekių bei skaudžios kasdienybės realijas ir atskleidžiantis mums komplikuoatą lietuvių periodinės spaudos plėtotės tarpsnį.

Pabaiga

Knygos

Būtojo Kenigsbergo paieškos Kaliningrade*

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Rytprūsių istorija, žinia, nėra Lietuvos istorija, vis dėlto ji mums *sava* ir didelę to krašto dalį Mažąją Lietuvą vadiname, šioje dirvoje suleistos nemenkos mūsų Raštijos šaknys, ir dar nesena – XX-ojo amžiaus – tragiškoji istorija ne vieno rytprūsiečio, net ir „grynakraujo“ vokiečio, likimą pavertę lietuvišku... Manau, galime pasidžiaugti, kad literatūriniame šios istorijos veidrodyje jau regime ne vien didingas Mažvydo, Donelaičio ar Herkaus Montės figūras, bet ir *mažų žmonių* istorijos traiškytus likimus. Turiu galvoje istorines mūsų *baltąsias dėmes* naikinančius vienas po kito pasirodžiusius romanus – pirmą Alvydo Šlepiko „Mano vardas – Marytė“, o visai neseniai ir Roko Flicko „Paskutinis traukinys“. A. Šlepikas koncentruojasi į „vilko vaikų“ tematiką, konkrečios vokiečių mergaitės, tarp daugelio kitų duoneliavusios sočiame ir ramiam (lyginant su pokariniais, sovietų armijos nuo „fašistų išperų“ valomais Rytprūsiais) kaimyniniame krašte.

R. Flicko romanas epiškesnis, apimantis ilgesnį laikotarpį, herojų likimus įterpiančias istoriškai faktografinį kontekstą. „Informatyvi knyga!“, – atsišaukė manyje vos inikus skaityti: išties ši knyga verta dėmesio ne tik dėl „siužetinės intrigos“, bet ir dėl istorinio laikotarpio, kai kurių rečiau apmąstomų jo užkaborių nušvietimo.

Romano siužetas ir kontekstas sukoncentruojamas apie pagrindinę asį – Valterį Toleikį, Vakarų Vokietijos architektą, 1975-aisiais apsilankiusį, suprantama – per Maskvą, „Inturistui“ globojant, Kaliningrade, savo gimtajame Kenigsberge (ir mes priimsime šį vokiškosios žiūros diktuojamą vardą). Prasmingai pasitelkiami nuolat vienas kitą keičiantys du laiko pjūviai: dabartis (dešimt 1975-ųjų dienų) ir praeitis (keletas prieškarinio-karo-pokario metų), pastarajai iškylant ne tik subjektyviame herojaus prisiminimų veidrodyje, bet ir Toleikių šeimos istoriją autoriui rutuliojant iš kitų jos narių, dažniausiai – Martos Toleikis (Valterio mamos) perspektyvos ar įterpiančios istorinių faktografinių žinių.

Skaitytojus iškart suintriguos atvykėlio iš Vakarų Vokietijos pavardė, suprantama, paaiškės, kad jo tėvas – lietuvis, ne, ne rytprūsietis mažlietuvis, o Kenigsberge studijavęs tauragiškis Vincentas, vedęs Albertinoje sutiktą Martą, kenigsbergiečių Kriugerių vienturte, susilaukęs su ja dviejų sūnų (regis, uošviams ir žmonai turėjo neįprastai skambėti mažylio vardas – ne Karlas, bet Karolis...). Lietuviškoji gija čia nenutrūksta, likimas Toleikių šeimą su Lietuva vis susieja. Dar ne itin gąsdinančiais 1939-aisiais Vincentas Toleikis gauna pasiūlymą dirbti Lietuvos laikinojoje sostinėje – pirmoji į Kauną, į vyro darbovietės „Pienocentro“ suteiktą butą Laisvės alėjoje įsikelia Marta su vaikais (Vincentas kol kas dar turi išpareigojimų savo tarnybai Kenigsberge). Deja, kuriamus planus sužlugdo 1940-ųjų metų įvykiai. Manau, per šeimos likimą aktualizuotas istorinis faktas – „besibičiuojančių“ Vokietijos ir Sovietų Sąjungos 1941 m. sausio susitarimas leisti iš Lietuvos į Vokietiją išvykti vokiečių tautybės asmenims bei Reicho piliečiams – ne vienam skaitytojui bus nauja detalė. Šiam procesui oficialiai vartotas „repatriacijos“ terminas, tad tekste nuskambantis „deportacija“ (p. 51) yra šioks toks liapsusas – bent šiuo atveju tikrai negalime kalbėti apie priversinius ištrėmus.

Taigi nors punktyru nubrėžkime siužetinę liniją toliau. Marta su vaikais 1941-ųjų pradžioje grįžta į Kenigsbergą. Kurį laiką visa šeima – kartu su tėvais Kriugeriais – ypatingai negandų nejaucia, bet Vokietijai pergalingai užkariaujant buvusią „draugę“ Sovietų Sąjungą, į šios priglobtą Lietuvą atgal siunčiami *persikėlėliai* vokiečiai, tarp jų ir neturinti kito pasirinkimo Toleikių šeima (dabar jau autorius priima ir vartoto „repatriacijos“ terminą). Fortūnai nuo Reicho armijos nusišokus, 1944-ųjų kovą Marta su vaikais gauna leidimą evakuotis į Kenigsbergą, Vincentas su į Kenigsbergo karališkosios pilies archyvą privalomomis pristatyti bylomis iš Kauno iškeldina liepa,

sėkmingai pasiekia miestą ir šeimą. Netrukus, paukščiams pranašiskai grėsmingai jau birželį išskridus į saugesnius kraštus, Marta su vaikais nuvyksta paviešėti pas giminaičius į žvejų kaimelį prie Aistmarių. Ir nesutarimams kylant, ir nerimui dėl artimųjų stiprėjant, Marta susiruošia į Kenigsbergą – jau ir traukiniams nebeinant, pavykus išprašyti į gaisrininkų mašiną, o šios Kenigsberge po britų aviacijos antskrydžių, matyt, turi darbo; savo gimtojo namo vietoje randa griuvėsių krūvą, abejonių, kad po ją liko tėvų ir vyro kūnai, nelieta. Taigi Martos ir vaikų laukia „chrestomatinė“ situacija Raudonosios armijos užimtame mieste, kai nugalėtojų kraują kaitina tokių ideologų kaip Ilja Erenburgas šūkiu nesigailėti fašistų išperų. Dauguma išlikėlių ne tik per bombardavimą yra praradę savo namus, turtą, bet ir užkariautojų (netrukus ir civilių kolonistų) nuolat išvejami iš rasto padoresnio prieglobsčio, užmiesčio vilų. Gerai būtų, jei tik tiek! Esame girdėję, ir autorius visai nesutirština spalvų minėdamas gaujų prievartautas moteris, mergaites. Ir Marta – vaikams uždarytiems kitame kambaryje viską girdint (nors mama neišleidžia nė garso) – išprievartaujama kelių kareivių, po to bado ir nevilties nuallinta miršta. Žiaurusis, plėšikaujantis likimas švysteli bent paguodos dovanėlė – našlaičiai sutinka jauną merginą Idą Helm, neturinčią kur prisiglausti, tad pakvieta į savo pusrūsį, jie įgyja globėją.

Romano pasakojimas skiriamas į dvi dalis (dar priduriamas baigiamasis „Autoriaus žodis“) – „Paukščiai išskrenda birželį“ ir „Vilko vaikai“, atspindinčias istorinės praeities periodizaciją: iki aiškiai numanomos, Vokietijos, ypač Rytprūsių gyventojams pragaistį nešančios karo pabaigos 1944-ųjų vasarą ir karo baigties bei pokario. Tiesa, „vilko vaikais“ autorius pavadina jau pačiame sugriautame Kenigsberge besimirinėjančius, besirausiančius išbadėjusius, beglobius vaikus – nelaukdamas, kol jie išvyks duoneliuoti Lietuvon. „Šiandienos“ linija nuosekliai tęsiama abiejose dalyse.

O ta šiandiena – ir praeities pėdsakų paieškos. Mat paauglys Valteris, sugrįžęs po antrojo pasiduoneliavimo Lietuvoje – išvykęs buvo kartu su sarguliuojančiu jaunesniu broliuku Karoliu ir panele Ida, tik tie du jau anksčiau grįžo atgal – jis saviškių neberanda, jų pusrūsis rusų užimtas, po nieko nedavusių bene poros metų paieškų užsiregistruoja vykty Rytų Vokietijon – mat tokia kompanija, išsiunčiant užsilikusius vokiečius buvo vykdoma! Traukiniui pajudėjus iš stoties, jis pro langą pamato į peroną atsukantį būrelį vaikų, tarp kurių yra ir Karolis, bei, matyt, vaikus globojanti Ida Helm... Pavėlavusieji į 1948 spalio 21-os traukinį, jau paskutinę šios „repatriacijos“ galimybę, pasmerktieji sovietinei mimikrijai... Taigi kone trys dešimtys nežinios metų, kol galiausiai Valteris leidžiasi į brolio ir panelės Idos paieškas. Jos tarsi sėkmingos – abu surandami, ir Stanislava Bolšova tapusi Ida, ir gyvenimo gerokai aplamdytas, gerimu nuoskaudą malšinantis brolis, dabar jau Fiodoras. Ne rožinėmis spalvomis nupieštas brolių susitikimas suteikia romanui autentiškumo, gyvenimiško tikrumo. Nors kai kada autorius susigundo lengvesniu keliu – supaprastindamas situaciją ar „išvengdamas“ kasdienės logikos (tarkim, neįtikėtina, kad panelė Ida, turėdama su Karoliu išsikraustyti, išikūrusi kartu su juo Kranco vaikų namuose, nesugrįžtų pranešti adreso žmonėms, Martą su broliukais į tą pusrūsį pakvietusiems ir gyvenantiems šeimais; juk savaime aišku, kad Valteris jų ieškos ten).

Galbūt stiliaus gurmanai romane pasiges ir subtilumo, neišsakytų reikšmių plevėnimo tarp eilučių, pasakojimą įvertins kaip pernelyg tiesmuką, sausą, „reportažinį“. Bet negalima nuneigti, kad romano karkasas gerai surastas, siužetinė linija vykusiai sukomponuota, intriga užmezgama ir palaikoma. Istoriniai faktografiniai intarpai pasakojimo nesutrikdo, o tarsi sukuria „scenovaizdą“, gerokai ryškiau nušviečiantį herojų situaciją ir veiksmus. Juk ir fragmentiškas Kenigsbergo „atkapstymas“ iš po sovietinės

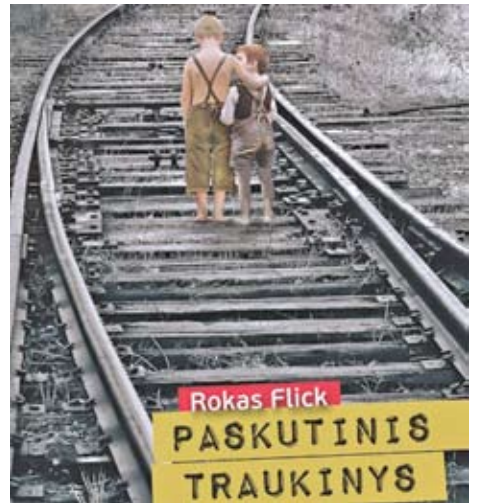
Kaliningrado nykumos prasmingas ir intriguojantis – 1975-ųjų Valterio klajonėse po miestą gatvių pavadinimai vis dvigubinasi: „leidosi Kijevskaja, buvusią Dirschauer, gatvę“ (p. 242) ir pan.

Romanui įtampą išlaikyti padeda ir „privaloma“ meilės intriga, kurią užmezga 42 metų Valteris Toleikis, kaip suprantame, išvaizdus, sportiškas, taigi ir patraukus, vyriškas su Inturisto gide, 29 metų išsiskyrusia Svetlana. Tik toks išpūdis, kad autorius ir šįkart sau pasilengvina užduotį, „padovanodamas“ herojui lėktuvo katastrofą, kurioje prieš kelerius metus žuvo jo žmona ir du vaikai. Bet Svetlanos „išblaivėjimas“, atsitraukimas, suvokus visas komplikacijas, kurias sukeltų rimtas pasiryžimas susieti savo gyvenimą su Vakarų Vokietijos piliečiu, tikrai įtikinamas.

R. Flickas knygą užbaigia „Autoriaus žodžiu“, galima sakyti – straipsniu apie Kenigsbergo sutriuškinimą; tai, man regis, *romanui* jau perteklinė informacija. Tuo labiau, kad kontekstui daugiau negu būtinas istorines faktografines žinias autorius įterpia į patį tekstą. Kai kurių „perteklinių“ atsišakojimų nuo siužetinio karkaso yra ir pačiame romane; juos galima vertinti įvairiai – ir kaip praturtinančius pasakojimo audinį. Bet aš, tarkim, ne visai pagrįsta laikyčiau Sovietų Sąjungos pasiuntinio N. Pozdniakovo ir Lietuvos „pažangiųjų“ intelektualų, Draugijos SSSR kultūrai pažinti aktyvistų bendrystės liniją – taip, pakankamai vaizdingą ir įtikinamą šio flirto vaizdėlį (sovietinėj ambasadoje Spalio revoliucijos metinių 1939-aisiais švęsti susirinkusių menininkų Petro Cvirkos, Teofilio Tilvyčio, Petronėlės Orintaitės ir kitų pokalbėliai)... Pats Lietuvos „draugiško“ sutikimo išileisti sovietų kariuomenę ir tolimesnis „savanoriškumas“ svarbu herojų – Toleikių šeimos – likimui, bet ar istorinėms pervartomas, nupučiančioms lyg pūką asmeninius planus, nusakyti nebūtų užtekę sovietinių tankų, išvystų pro langą, 1940-ųjų birželio 15-osios – sekmadienio, suplanuoto praleisti zoologijos sode – rytą? Kartkartėmis pajunti, kad autorius nori pasidalinti ji dominančiomis žiniomis, ir tik todėl ši informacija tampa biografine detale – tokį įtarimą sukėlė Stanislavos Bolšovos (Idos Helm) prisipažinimas Valteriui, kad ji nėra „tikra“ kenigsbergietė, o gimusi dvare netoli Alenšteino, 1927 m. padovanoto generolui Hinderburgui – taip yra progos papasakoti apie šį dvarą ir jo savininką...

Bet jei nusiteiksimė ne smulkoms priekabėms, o ne itin tolimes – laiko ir erdvės atžvilgiu – tragiškos istorijos studijoms, R. Flicko knyga itin pravers.

Jei jau pradėjome kalbą sugretinę A. Šlepiko ir R. Flicko romanus, tuo ir užbaigsime, tiesa, tik knygos vizualinio išpūdžio palyginimu. Jaučiu didelę pagarbą šviesaus atminimo Romui Orantui būtent kaip knygos dailininkui, vis dėlto mano akyse jo apipavidalintas romano apie „vilko vaikus“ viršelis įtaigumu nusileidžia „Paskutinio traukinio“ dailininko Agniaus Tarabildos sprendimui. Abiem atvejais panaudotos nuotraukos už-

R. Flicko knygos „Paskutinis traukinys“ viršelis

mena vaiko (vaikų) kelyje motyvą, tačiau tragiškos nežinios nuotaika tvyro tik toje dviejų „vokiškoms“ kelnytėmis vilkinčių berniukų, keliaujančių geležinkelio pabėgiai nuotraukoje (ar jų montaže? – autoriai Alexey Nikolayev ir Leslie Caldwell).

P. S. Kaip galinio knygos viršelio tekste paaiškina autorius, 1989-ųjų pavasarį tapęs Lietuvos vokiečių-lietuvių kultūros draugijos primininku, juo buvęs iki 1992-ųjų, jis iš „vilko vaikų“ išgirdo daug skaudžių pasakojimų „apie 1945-ųjų balandžio mėnesį Kenigsberge įvykusią tragediją: civilių gyventojų prievartavimus, žudymus ir plėšimus, baisų badą ir vietinių gyventojų genocidą“. Jei ir kitų pasakojimai inspiravo šį romaną, vis tiek galime numanyti autorių jį rašius ne iš „objektyvaus pašaliečio“ pozicijų. Knygos anotaciją papildė trumpa informacija apie R. Flicką: archeologas, ekonomistas, habilituotas socialinių mokslų daktaras, profesorius, gimęs 1936 m., iki 1989-ųjų buvęs Roku Alvydu Liaukoniū. Matyt, asmeninis likimas ir apmąstytoji istorija – Lietuvos ir Rytprūsių – dar subrandins ne vieną knygą.

*Rokas Flick. Paskutinis traukinys. – Vilnius: Alma Littera, 2012. – 384 p.

Aušros Vartai - Lentvaris - Trakai | 2012 m. rugsėjo 8 d.

Pilgriminis jaunimo žygis

„O tu eik ir skelbk Dievo karalystę!“
Lk 9, 60

Programa ir informacija
www.vajc.lt
8 610 37314
8 684 09266

LR Seimo nario Gintaro Songailos memorandumas

J. E. LR Prezidentei Daliai Grybauskaitei

dėl draugiškų santykių su Lenkija stiprinimo

Gintaras Songaila

Jūsų Ekscelencija!

Kreipiuosi į Jus, nes Jums tenka pagrindinė konstitucinė atsakomybė užsienio politikos srityje. Laikas nuo laiko vis pasigirsta atsakingų Lenkijos Respublikos politikų ir net valstybės vadovų pareiškimų apie tai, kad Lietuva esą nevykdo savo sutartinių įsipareigojimų Lenkijai dėl „lenkiškos rašybos“ įvedimo. Kaip antai, Lenkijos prezidentas Bronislavas Komorovskis (Bronislaw Komorowski) savame interviu ką tik ir vėl pareiškė,

kad *Lenkijos ir Lietuvos valstybių pasirašytoje 1994 metų sutartyje Lietuva yra įsipareigojusi, be kita ko, įvesti lenkišką pavardžių rašybą.*

Aukščiau minėtoje sutartyje (žr. jos 14 str.) Lietuva yra įsipareigojusi lenkų tautybės asmenų vardus ir pavardes rašyti pagal skambesį. Lietuviška rašyba ir yra fonetinė, todėl tiek lenkų, tiek ir kitų tautybių asmenvardžiai lietuviškai yra rašomi taip, kaip jie skamba tos tautinės mažumos kalba. Lietuva niekur nėra įsipareigojusi lenkų vardus ir pavardes rašyti originalo kalba, t. y. lenkų rašytine kalba. Dar daugiau, Lietuvos Respublikos oficialūs asmenys ne sykį tai yra priminę Lenkijos pusei. Tačiau to aiškiai nepakanka, nes ir toliau tęsiasi dezinformacijos procesai tiek Lenkijos visuomenėje, tiek tarptautinėje viešojoje erdvėje. Kaip žinia, Lietuva net ir negalėtų įvesti Lenkijos reikalaujamos rašybos, nes tai prieštarautų Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Siekiant išvesti Lietuvos ir Lenkijos santykius iš aklavietės, manyčiau, kad būtina daug aktyviau išaiškinti Lenkijos pusei nesikeičiančią Lietuvos poziciją. Manau, kad tol, kol Lenkijos politikai tikės, jog Lietuva gali „nusileisti“ ir lenkų tautybės asmenims padarys antikonstitucinę išimtį, tol Lenkijos ir Lietuvos santykiuose nebus jokio aiškumo. Dar daugiau, Lenkijos politikai ir toliau

demonstruos savo „tvirtumą“ spaudžiant Lietuvą. Nusiritome iki tokio lygio, kad Lenkijos Respublika aktyviai ir chroniškai kišasi į Lietuvos Respublikos vidaus reikalus.

Lenkija pati pažeidžia LIETUVOS RESPUBLIKOS IR LENKIJOS RESPUBLIKOS DRAUGIŠKŲ SANTYKIŲ IR GERO KAIMYNINIO BENDRADARBIAVIMO SUTARTĮ, **remdama nelojalias Lietuvai organizacijas, formuluodama Lietuvos atžvilgiu antikonstitucinius tikslus ir aktyviai veikdama Lietuvos politinį procesą, ir netgi siedama artėjančių rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą rezultatus su galimybe įgyvendinti šiuos nedraugiškus Lietuvai tikslus.** Lenkijos pusė turėtų būti nedviprasmiškai informuota, kad norėdama išsaugoti draugiškus santykius, šitokią praktiką ji turėtų nutraukti. Tokia praktika prieštarauja aukščiau minėtos sutarties 1 straipsniui, įpareigojančiam sutarties šalis nesikišti į kitos šalies vidaus reikalus ir gerbti jos teritorinį vientisumą, o taip pat 16 straipsnio 2 daliai, kurioje abi šalys įsipareigoja laikytis principo, jog tautinėms mažumoms priklausantys piliečiai turi būti lojalūs savo valstybei. **Kaip tik Lenkija nevykdo ir sutarties įsipareigojimų dėl asmenvardžių rašybos, nes lietuvių vardai ir pavardės iki šiol nerašomos pagal jų skambesį.**

Yra pagrindo tikėtis, kad Lenkija deramai

atsižvelgs į pagarbos Lietuvos valstybei bei jos Konstitucijai principus, jei tik šios mūsų kaimynės oficialiems asmenims bus deramai išaiškinta, kad tolesnis vienpusiškasis ir niekuo nepagrįstas įtampos eskalavimas jau gresia patiems geranoriškų santykių pagrindams, stiprina neigiamą Lenkijos įvaizdį Lietuvos piliečių akyse ir turės ilgalaikes neigiamas pasekmes.

Kita vertus, Lietuva galėtų aktyviai pradėti derybų dėl naujos sutarties su Lenkija procesą, kuris iš tikrųjų kurtų abipusį pasitikėjimą, deramai įvertintų prieš karą Lenkijos įvykdytą rytų Lietuvos okupaciją ir jos pasekmes, nes dabartinėje sutartyje pripažįstamas skirtingas prieškarinės istorijos traktavimas aiškiai nepasiteisino. Be to, tokia padėtis, kai **Lenkija jau trejus metus nevykdo įsipareigojimų savo pusėje suaukšti Lenkijos ir Lietuvos parlamentinę asamblėją**, taip pat turėtų būti aiškiai įvardinta. Jei Lenkijos pusė nesuinteresuota tęsti asamblėjos darbą, siūlytina svarstyti šios asamblėjos panaikinimo klausimą.

2012-08-08, Vilnius

Pagarbiai

Gintaras Songaila,

LR Seimo narys, Lenkijos ir Lietuvos parlamentinės asamblėjos narys

Jonas Vileišis (1872–1942)

Kun. Medardas ČEPONIS, Vilnius

Jonas Vileišis (1872 m. sausio 3 d. Medinuiose, dab. Pasvalio raj. – 1942 m. birželio 1 d. Kaune) – Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, teisininkas, žymus visuomenės ir politinis veikėjas.

1892 m. baigė Šiaulių gimnaziją. 1892–1894 m. studijavo Peterburgo universiteto Fizikos ir matematikos fakultete, vėliau – Teisės fakultete, kurį baigė 1898 m. Dar studijuodamas Peterburge, pradėjo bendradarbiauti laikraščiuose „Varpas“, „Ūkininkas“. 1896–1898 m. Peterburgo Lietuvos socialdemokratų partijos ratelio narys.

1900 m. grįžęs į Lietuvą, vertėsi advokatura, įsijungė į „12 apaštalių“ draugijos, kuri gynė lietuvių kalbos teises, veiklą. 1902 m. Lietuvos demokratų partijos organizatorius.

1904 m. panaikinus spaudos draudimą, gavo leidimą savaitraščiui „Lietuvos ūkininkas“, 1905–1906 m. – jo redaktorius. 1907–1909 m. leido „Vilniaus žinias“, laikraštį panaikinus – „Lietuvos žinių“ leidėjas ir redaktorius.

1905 m. Didžiojo Vilniaus Seimo Vilniuje organizacinio komiteto narys, Lietuvos valstiečių sąjungos, 1907 m. – Lietuvos mokslo draugijos organizatorius.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, kartu su grupe kairiosios pakraipos lietuvių inteligentų įkūrė Lietuvių draugiją nukentėjusiems nuo karo agronomijos ir teisės pagalbai teikti, tapo jos pirmininku; dalyvavo Lietuvių komiteto veikloje. Rūpindamasis švietimo reikalais Alantos valsčiuje įsteigė 6 mokyklas. Būdamas Mokslo draugijos narys organizavo vadovėlių leidybą. Mokytojams platino anti-vokiškus atsiliepimus ir už tai buvo suimtas, 6 mėn. kalintas Lukiškėse, vėliau išlemtas į Vokietiją prievartos darbams. Berlyne pabėgo, slapstėsi pas pažįstamus, kol, baigiantis karui, gavo atleidimą iš koncentracijos stovyklos ir teisę grįžti į Vilnių.

1917–1920 m. Lietuvos Tarybos narys, vienintelis balsavo prieš 1917 m. gruodžio 11 d. Lietuvos nepriklausomybės deklaravimą, kuriuo buvo pasižadama nustatyti Lietuvos priklausomybę Vokietijai. J. Vileišis buvo vienas iš keturių Lietuvos Tarybos narių, išstojusių iš jos 1918 m. sausio 26 d. ir protestavusių prieš Lietuvos Tarybos įsipareigojimus Vokietijai užurpuojant Steigiamojo Seimo teisę nustatyti Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis. Visi 20 Lietuvos Tarybos

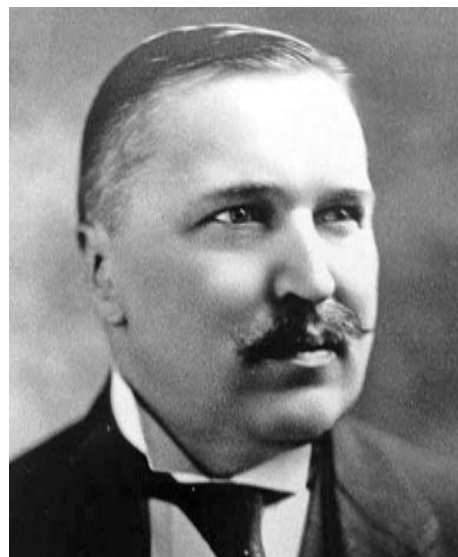
Broliai Jonas Vileišis, Petras Vileišis, Antanas Vileišis, Anupras Vileišis

narių 1918 m. vasario 16 d. balsavo už grįžusių narių – J. Vileišio, Mykolo Biržiškos, Stepono Kairio ir Stanislovo Narutavičiaus – siūlomą Lietuvos Nepriklausomybės Aktą be Lietuvos įsipareigojimų Vokietijai. Kartu su kun. Justinu Staugaičiu ir dr. Jurgiu Šauliu buvo deleguotas į Vokietiją siekti, kad būtų pripažinta Lietuvos nepriklausomybė.

1917–1922 m. – Lietuvos socialistų liaudinių demokratų partijos, 1922–1929 m. – Lietuvos valstiečių liaudinių sąjungos narys, 1929 m. atsisakė CK pirmininko pareigų ir iš partijos išstojo.

Nors J. Vileišis buvo pakviestas dirbti pirmojoje Vyriausybėje, tačiau dalyvauti sudarant Ministrų kabinetą atsisakė. 1918 m. gruodžio 18 d. tapo antrosios, Laikinosios Lietuvos Vyriausybės, vadovaujamos Mykolo Sleževičiaus, vidaus reikalų ministru. Eidamas šias pareigas, suorganizavo savivaldybių veiklą, rūpinosi, kad kiekvienoje apskrityje dirbtų po gydytoją, paskelbė Kooperacijos bendrovių ir sąjungų įstatymą, parengė šaukimo į kariuomenę taisykles. Per du su puse mėnesio savo žinybai nustatė pagrindines funkcionavimo gaires. Antroji Vyriausybė išsilaikė iki 1919 m. kovo 12 d.

Ketvirtajame M. Sleževičiaus Ministrų kabinete ėjo finansų ministro pareigas. Išskodamas užsienio paramos besikuriančiai

Jonas Vileišis

Lietuvos valstybei, parengė valiutos reformą, bet, atsistatydinus Vyriausybei ji taip ir nebuvo įgyvendinta. Ketvirtajai Vyriausybei taip pat pavyko suformuoti dešimties tūkstančių karių kariuomenę, apsiginti nuo Raudonosios armijos, perimti iš vokiečių krašto administravimą, sudaryti funkcionuojantį valstybės aparatą.

1919 m. tapo Lietuvos valstybės atstovu JAV. Svarbiausias jo tikslas buvo gauti Lietuvos pripažinimą de jure, užmegzti nuolatinis finansinius ir prekybinius ryšius bei rinkti aukas Amerikos lietuvių bendruomenėse.

Nors visų užduočių įvykdyti ir nepasisekė, tačiau sėkmingai buvo sprendžiamos finansinės ir organizacinės problemos – surinko per 1,8 mln. dolerių aukų, suvienijo susiskaldžiusius į partijas lietuvių. 1922 m. J. Vileišis išrinktas į I Seimą, o 1923 m. birželio 19 d. I Seime su Aleksandru Stulginskiu pretendavo į Respublikos Prezidento postą.

Kauno burmistras

Nuo 1921 m. rugsėjo 30 d. iki 1931 m. liepos 2 d. eidamas Lietuvos laikinosios sostinės burmistro pareigas, visą šeštąjį savo gyvenimo dešimtmetį J. Vileišis atidavė Kaunui. Vadovaujant Kauno savivaldybei, miestas gyveno didžiausią visų sričių pažangos laikotarpį ir

iškilo iki europinio lygio miesto.

Daugiau nei 15 milijonų litų kainavusi vandentiekio ir kanalizacijos įmonė, nuo 18 iki 40 km² praplėstas miesto plotas, pastatyta daugiau nei 2500 įvairios paskirties pastatų, trys gelžbetoniniai tiltai per Nemuną ir Nerį (Aleksoto, Vilijampolės ir Panemunės), išgrįstos ir išasfaltuotos pagrindinės gatvės, archaiškąjį arklių tramvajų vadinamąją „konkę“ pakeitęs autobusų susisiekimas, suplanuoti priemiesčiai, naujos aikštės ir parkai, aptvarkyta sanitarija, padėti pagrindai socialinės apsaugos sistemai, pastatytos trys modernios pradinės mokyklos, Vinco Kudirkos viešoji biblioteka ir kt. Tai toli gražu ne visas sąrašas naujųjų Kauno gyvenime, susijusių su J. Vileišio vardu. Jis išvedė Kauną į tarptautinę areną, užmezgdamas ryšius su daugelio užsienio sostinių savivaldybėmis. 1924–1932 m. Lietuvos miestų sąjungos organizatorius ir pirmininkas.

Respublikos prezidento aktu nuo 1933 m. vasario 1 d. paskirtas Valstybės Tarybos nariu. Ši institucija buvo įsteigta 1928 m. kaip patariamasis organas prie Prezidento įstatymų sumanymams rengti bei veikiantiems įstatymams tvarkyti. J. Vileišiui buvo pavesta rengti Lietuvos civilinio kodekso projektą. Šio darbo ėmėsi su jam būdingu entuziazmu ir kruopštumu. Mokėdamas užsienio kalbų jis naudojo gausią kitų kraštų literatūrą, todėl darbas buvo produktyvus. 1933–1940 m., be burmistro pareigų dar dirbo Vytauto Didžiojo universiteto dėstytoju.

J. Vileišio darbai ir nuopelnai valstybei buvo įvertinti Vytauto Didžiojo II laipsnio ordinu, kuriuo jis apdovanotas 1934 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos teisininkų draugija 1940 m. sausio 27 d. išrinko J. Vileišį savo garbės nariu.

1940 m. įvykiai sukrėtė visus, o ypač J. Vileišį. Nepriklausoma Lietuvos valstybė jo akyse buvo okupuota ir aneksuota. Skaudžių išgyvenimų sukėlė artimųjų trėmimas į Sibirą. Iš didelės Vileišių giminės buvo deportuota apie dvidešimt žmonių, du iš jų mirė, į Lietuvą nebegrižo. Šie sukrėtimai labai paveikė J. Vileišio sveikatą.

J. Vileišis mirė 1942 m. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninėje, palaidotas Vilniaus Rasų kapinėse, Vileišių šeimos koplyčioje.

Š. m. birželio 1 d. 16 val. Šv. Mikalojaus bažnyčioje Jono Vileišio mirties 70-mečio proga buvo aukojamos šv. Mišios.

Radvilų keliais per šiaurės Lietuvos sostinę iki pat Latvijos

Izabelė PUKĖNAITĖ, Vilnius

LBKS senatorius Donatas Balčiauskas

Minint kunigaikščių Mikalojaus Radvilos Rudojo 500 metų, o Jonušo Radvilos 400 metų gimimo jubiliejus Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga (LBKS) Senato posėdyje Trakų Vokės rūmuose nutarė 2012 metus skelbti Radvilų metais.

Jau septintus metus LBKS ir jos senatorius Donatas Balčiauskas organizavo kelionę „Radvilų keliais“. Saulėtą liepos 28 d. rytą į Lukiškių aikštę Vilniuje susirinko naujų išpūdžių patirti ir savo istorines žinias pagilinti nusiteikę LBKS, Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos, biržiečių klubo „Krivulė“ ir Lietuvos žurnalistų sąjungos keliautojai. Ši nuotykiška ir istorine verte prisotinta kelionė, prasižėjęs Vilniuje, tęsėsi naujai atrandamuose istoriniuose Dubingiuose, kuriuose yra užkonservuoti pilies griuvėsiai bei kunigaikščių Radvilų panteonas reformatų bažnyčios kriptoje. Po kitų sustojimų tokiuose Radvilų valdų miesteliuose, kaip Vyžuonos, Svėdasai, Papilys atvykstame į Šiaurės Lietuvos sostinę Biržus. Antrąją kelionės dieną kertame Lietuvos-Latvijos sieną ir pasiekiame Bauskė, o galiausiai kelionės galutinį tašką Rundalę.

Pirma stotelė – Dubingiai

Šalia ilgiausio Lietuvos ežero Asvejos esantis miestas Dubingiai yra laikomas didikų Radvilų giminės tėvonija. Ežeriname Molėtų rajone išikūrusi Dubingių piliavietė šiuo metu yra didelis pusiasalis – kalva, anksčiau ji buvo sala. Šioje piliavietėje tebėra išlikę XVI–XVII a. evangelikų reformatų bažnyčios griuvėsiai, kurie priklausė XVI pradžioje Dubingius perėmusiai Radvilų giminei. Miestelis tapo vienu iš reformacijos centrų Lietuvoje.

Kalbant apie Dubingių pilį dažnai prisimenama čia daug laiko praleidusi Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto žmona Barbara Radvilaitė. XVI a. susituokusi su Žygimantu Augustu Barbra Radvilaitė Dubingių pilyje praleido kiek daugiau nei pusmetį, iš čia rašė laiškus karaliui. Amžiumi anksčiau Dubingiuose buvo pastatyta renesanso stiliaus evangelikų reformatų bažnyčia. Vilniaus universiteto archeologai, vadovaujami prof.

Albino Kuncevičiaus ir doc. dr. Rimvydo Laužiko, 2004 metais ekspedicijos metu kasinėjant Dubingių piliavietėje reformatų bažnyčios griuvėsius, surado Mikalojaus Radvilos Juodojo, Mikalojaus Radvilos Rudojo, Radvilos Juodojo žmonos Elžbietos Šidloveckos ir dar penkių Radvilų giminės atstovų palaikus, kurie 2009 m. išskilmingai perlaidoti toje pačioje bažnyčioje įrengtoje kriptoje, kurią šiuo metu dengia juodo granito plokštė, bylojanti apie faktinių Lietuvos valdovų amžiną poilsio vietą.

Vyžuonos

Utenos rajone prie kairiojo Šventosios intako, Vyžuonos upės, yra išikūrus ir to paties pavadinimo miestelis Vyžuonos. Jos minimos jau nuo XV a., o nuo XVI a. jas ypač garsino Radvilos. XVI–XVII a. kelis dešimtmečius vyko kovos tarp katalikų ir kalvinistų dėl Vyžuonų bažnyčios. XVIII a. per Šiaurės karą dėl švedų įsiveržimo beveik visos Vyžuonos sudegė. Šio miestelio pavadinimas, pasak legendos, kilo iš pagonių dievaičio Vyžo vardo, kuris turėjo žalčio pavidalą. Miestelio bažnyčios sienoje iš lauko pusės iki šiol ties Nukryžiuotojo kaire yra išlikusi įmūryta akmeninė žalčio galva. Vyžuonų reformatų bažnyčios kriptoje 1603 m. palaidotas Kristupas Mikalojus Radvila Perkūnas, Biržų pilies statytojas.

Svėdasai

Pirmą kartą paminėti 1503 m. Nuo 1533 m. Svėdasų dvaras priklausė kunigaikščiams Radviloms. 1640 m. rugsėjo 19 d. Svėdasų dvare mirė iš Vilniaus atvykęs kunigaikštis Kristupas Radvila II. Miestelio centrą puošia paminklas rašytojui Juozui Tumui-Vaižgantui, pastatytas 1937 m.

Papilys

Viduramžiais Papilys Biržų kunigaikštystėje buvo antra pagal dydį valda. Šis miestas buvo strategiškai palankioje vietoje, nes jame anksčiau nei Biržuose, XVI a. atsirado pirmoji įtvirtinta medinė pilis, per miestelį ėjo svarbūs prekybiniai keliai. Skirtingi šaltiniai pateikia nevienodus duomenis apie pirmąjį miestelio paminėjimą rašytiniuose šaltiniuose. Vienuose teigiama, kad Papilys jau buvo minimas 1541 m., kai Radvilos ant Zomkelio kalno pasistatė savo rūmus, dar vadinamus Papilio dvaru. Manoma, kad XV a. pabaigoje – XVI a. iš Astikų giminės Papilyje buvusį dvarą perėmė Jurgis Radvila, vėliau po šio didiko mirties dvarą paveldėjo Mikalojus Radvila Rudasis. Papilio dvaras taip

pat ypatingas tuo, kad jame 1612 metais gimė Lietuvos didysis etmonas Jonušas Radvila. Kiti istoriniai šaltiniai teigia, kad Papilys įkurtas XVI amžiaus pabaigoje vietoj buvusio Šakinavos kaimo. Apie 1595 m. miestelyje buvo pastatyta pirmoji evangelikų reformatų bažnyčia.

Papilys taip pat įžymus dėl jame užaugusio, o vėliau kurį laiką miestelyje mokytojavusio lietuvių rašytojo Kazio Binkio. Miestelyje yra išikūrus šio poeto muziejus, kuriame eksponuojami rašytojo asmeniniai daiktai, pirmųjų eilėraščių ir „Keturių vėjų“, lietuvių futuristų avangardinės raštijos pradininkų leisto žurnalo kopijos.

Paskutinė stotelė Lietuvoje – Biržai

Biržai nuo seno buvo miestas, išikūrus netoli pasienio su Latvija taigi nenuostabu, kad jie pirmą kartą paminėti 1520 metais rašytiniuose šaltiniuose apie strateginį kelią, kuris tuomet ėjo iš Rygos į Vilnių. Nuo XVI a. vidurio Biržai buvo Biržų kunigaikštystės centras. Po dvejų metų Žygimantas Augustas patvirtino kunigaikštystės statusą. XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje K. Radvilos Perkūno iniciatyva buvo pastatyta tuomet labai moderni, bastioninė mūrinė Biržų pilis, kuri buvo Radvilų rezidencija. 1589 m. gegužės 1 d. Biržams buvo suteiktos Magdeburgo teisės. Po to, kai Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Zigmantas Vaza įvėlė Lietuvą ir Lenkiją į karus su Švedija, tvirtovė buvo nugriauta. Per karą su Švedija Biržai kurį laiką buvo užimti, o pilies reprezentaciniai rūmai atstatyti tik 1978–1988 m. Šiuo metu vyksta arsenalo atstatymo darbai. Pilyje išikūrus krašto muziejus „Sėla“ ir knygnešio Jurgio Bielinio vardo miesto biblioteka.

Pirma stotelė

Latvijoje – Bauskė

Latvijoje, Žiemgaloje, esantis miestas Bauskė garsėja savo pilimi. Ją buvo nutarta atstatyti kaip vienintelę Latvijoje manerizmo epochos pilį. Tai yra tokia dailės ir architektūros kryptis, kuri susiformavo po renesanso. Jai būdingas imantrumas, raiškumas, savotiškai abstraktus puošnumas, o būtent tai ir atspindėjo atstatytose šios pilies dalyse. Pilis pradėta statyti XV a. pirmoje pusėje po to, kai Vokiečių ordinas nusprendė pradėti stiprinti savo valstybės pietines sienas, nes būtent tuo metu pradėjo stiprėti Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Tarp vietos gyventojų ši pilis yra populiari – nuo jos bokštų atsiveria įstabūs gamtos vaizdai, savaitgaliais čia vykta pokyliai ir vestuvės.

Rundalė

Rundalės rūmai, esantys Žiemgaloje, dėl savo barokinio ir rokoko stiliaus puošnumo neretai yra vadinami Latvijos Versaliu. Juos kaip hercogo Ernesto Johano Birono vasaros rezidenciją pastatė 1736–1740 m. Jų architektas buvo italas Bartolomėjus Frančeskas Rastrelis. Jis taip pat dar yra žinomas kaip Sankt Peterburgo Ermitažo Žiemos rūmų architektas.

Rundalės dvarui taip pat priklauso ir šalia esantis didžiulis prancūziškas parkas, kuriame, atvažiavus tinkamu vasaros metu, galima pamatyti įstabaus grožio rožynus. Šis sodas buvo atstatytas pagal pirminius XVIII a. architektūrinius brėžinius. Rundalės rūmuose žmonės gyveno iki pat 1920-ųjų metų. Šiuo metu rūmai priklauso valstybei. Juose yra 138 kambariai, bet lankytojai yra įleidžiami vos į 50.

D. Buinickaitės nuotr.

Biržų pilis

Kelionės dalyviai p. Aleksandros Balčiauskienės sodybos kieme

Rundalės rūmai – Latvijos Versalis

Pasaulio lietuvių bendruomenė

Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininke tapo D. Navickienė

D. Navickienė

Rugpjūčio 6–10 dieną Vilniuje posėdžiaus XIV Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Seimas išrinko naują PLB valdybą, o jos pirmininke tapo Danguolė Navickienė iš JAV.

Kalifornijos valstijoje gyvenanti infor-

macinių technologijų specialistė D. Navickienė yra JAV lietuvių bendruomenės vykdomoji vicepirmininkė, o jos vadovaujama „Lietuvos vaikų vilties“ Los Andželo skyrių ypač geru žodžiu mini Vilniaus universiteto Vaikų ligoninė. Per dvidešimt veiklos metų ši organizacija surinko 1 milijoną 550 tūkstančių dolerių aukų, kurias skyrė Nudegimų ir traumatologijos skyriaus remontui ir plėtimui (600 tūkstančių dolerių), vaikų gydymui JAV (200 tūkstančių dolerių), Neišnešiotų naujagimių skyriaus remontui (400 tūkstančių dolerių), Onkohematologijos ir urologijos skyrių įrangai (300 tūkstančių dolerių) bei Lietuvos gydytojų ir sesučių stažuotėms (50 tūkstančių dolerių).

I PLB valdybą taip pat išrinkti Jūratė Caspersen (Šveicarija), Jonas Ignacio Fourment-Kalvelis (Argentina), Dalia Henke (Vokietija), Aušra Laurušaitė-Kromelis (JAV), Artūras Maslauskas (Danija), Aurelija Norienė (Belgija), Lina Stode (Švedija), Angelė Vaičiūnienė (Kanada) ir Gintautas Želvys (Rusija). Valdybos nariu pagal pareigas tampa ir Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos pirmininkas, kuriuo šiuo metu yra Kęstas Pikūnas iš Jungtinės Karalystės.

Seimo delegatai priėmė keliolika re-

zoliucijų ir kreipimųsi į įvairias Lietuvos valdžios institucijas.

Ypač vieningai – iš šimto dalyvavusiųjų balsavime niekam nebalsavus prieš ir susilaikius vos dviems – priimta rezoliucija, kuria reikalaujama suteikti galimybę užsienio pilietybę priėmusiems lietuviams išsaugoti ir Lietuvos pilietybę.

Be to, PLB Seimas prašo įteisinti balsavimą internetu, sukurti Seimo rinkimų apygardas, kuriose būtų atstovaujama užsienyje gyvenantiems lietuviams, įsteigti prie Vyriausybės atskirą instituciją, kuri rūpintųsi užsienio lietuvių reikalais, persvarstyti sprendimą uždaryti Lietuvos am-

basadą Argentinoje bei toliau remti Vasario 16-osios gimnaziją Vokietijoje.

Šio Seimo metu įteikta septintoji Laisvės premija, kuria pasaulio lietuvių delegatai pagerbė Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarą Algirdą Patacką. Taip įvertinti jo nuopelnai kovojant su okupantais dėl Bažnyčios tikėjimo ir Lietuvos laisvės, pasiaukojimas ir darbas stiprinant valstybę.

Kitas PLB Seimas vyks 2015 metais.

Šaltinis: www.punkskas.pl,
www.ekspertai.eu

Nuotr. iš www.vaikuligonline.lt

AUTORIŲ DĖMESIUI!

Dėkojame visiems, kurie „Vorutai“ siunčia savo sukurtus rašinius, ir primename, kad rašiniai turėtų būti ne didesni kaip 7 000–8 000 simbolių (spaudos ženklų), iliustracijos ir nuotraukos siunčiamos jpg, tiff formatu. Rašiniai siunčiami el. p. vorutosfondas@voruta.lt. Siunčiami straipsniai turi atitikti kalbos kultūros reikalavimus, t. y. suredaguoti, nuotraukos ir iliustracijos turi turėti metrikas, t. y. reikia nurodyti, kas yra tose nuotraukose, kas nuotraukų autoriai bei šaltiniai.

Kitiems laikraščiams siųsti straipsniai yra nepriimami.

Pagarbiai
Redakcija

Muziejus laikraštyje Nr. 30 (239)

Jokūbinės ir Oninės – pabaigtuvių šventė

Liepos pabaiga lietuvių liaudies tradicijoje minima kaip Pabaigtuvių šventė. Dar šios pabaigtuvės vadintos pāgynomis, pagynėtuvėmis bei nuobaigomis. Įvedus krikščionybę, rugiapjūtės pabaiga sutapatinta su šv. Jokūbo (liepos 25 d.) ir šv. Onos (liepos 26 d.) varduvėmis.

Senovėje lietuviai javus pradėdavo pjauti per pilnatį, o pirmoji rugiapjūtės diena vadinta prapjovomis. Šv. Marijos šventė Škaplierinė, švenčiama liepos 16 d., sutampa su vadinamosiomis prapjovomis (apie tai rašyta straipsnyje „Danilovičių bažnyčios spaudas“ nr. 28 (185), *Galvė*, 2011 07 22).

XIX–XX a. pr. rugiapjūtės pabaigtuvės buvo išlaikiusios daug šventės bruožų. Baigus kirsti rugius, moterys iš rugių varpų pindavo šeimininkei vainiką, o vyrai – šeimininkui juostą. Visa tai darydavo iš paskutinių ir pačių geriausių rugių. Juostą nupindavo ilgą, kelių metrų. Juo ilgesnė juosta, juo skalsesnė bus duonelė. Grįžtant iš lau-

ko į namus, vainiką nešdavo pirmoji grėbikė, o juostą – pirmasis kirtikas. Grįžus į namus, vainiko nešėjai būdavo apliejami vandeniu. Tai turėjo garantuoti pakankamą drėgmės kiekį kitais metais. Jei pjovėjai neparnešdavo vainiko, negaudavo vaišių, o jei šeimininkai nepasitikdavo vainiko arba nepavaišindavo, tai vainikas būdavo atiduodamas vištoms sulesti, ir šeimininkams įteikiamas piktžolių vainikas. Rugiapjūtė baigdavo apeigomis, pabrėžiančiomis nekasdienišką, šventinį metą. Būdavo sutvarkomi namai, švariai nuplaunami suolai ir stalai, gyvenamojo namo vidus išpuošiamas žolynais. Pjovėjai apsirengdavo naujais, švariais drabužiais, kad duona būtų balta. Viltiniai ir švelniai buvo sakoma: „Šventa Ona - duonos po-

Atvirukai. Rugiapjūtė ir pabaigtuvės. Prancūzija, Lietuva, XX a. I pusė. O. Ševeliovo nuotr.

čios stilizuotą Pabaigtuvių vainiką, skirtą šeimininkei. Moterys vilki tautiniais rūbais, rankose laiko grėblius, baltus rankšluosčius. Kituose at-

virukuose vaizduojami rugiapjūtės darbai, kuriuos fotografavo L. Tonas, A. Naruševičius ir kt. Prancūzijoje leistame atviruke, kitoje pusėje yra užrašas iš prancūzų kalbos: „Mūsų bebaimės prancūzės, iš išlaisvintų regionų, kur jų vyrai buvo laikomi vergais, matomos sunkiai dirbančios, tam, kad išsaugotų pasėlius, Oise, 1914 m.“ Taigi, ir kituose pasaulio šalyse pabaigtuvių tradicijų būta panašių.

Muziejininkė Evelina Petrauskė

Ekspонатус пaмaтyситe „Cakpaлинo мeнo“ експoзиции, Кęстучиo г. 4, Тpaкyсe, Пyсиaсaлиo пилиc тeритopииe бyвyсиo Дoминикoнų вилeуoлынo кoпльчиo. Дapбo лaикaс: 10-18, тpeчiaднeиc-cekмaднeиc.

Muziejus laikraštyje Nr. 31 (240)

Astravos sutarčiai 620 metų

Šiemet sukanka 620 metų nuo Astravos sutarties pasirašymo. 1392 m. rugpjūčio 4 d. pasirašius šią sutartį Vytautas Didysis tapo faktiniu LDK valdovu, nors oficialiai pripažino savo pusbrolio Lenkijos karaliaus Jogailos viršenybę. Astravos sutarties sudarymas yra laikomas Vytauto valdymo pradžia.

Vytauto (1392-1430) politinės karjeros pradžia buvo sudėtinga. 1382 m. jis, po vidaus konflikto dėl valdžios tarp jo tėvo Kęstučio (1381-1382.) ir pusbrolio Jogailos (1377-1434), pateko į pastarojo nelaisvę, neteko abiejų tėvų ir tėvoninių valdų, buvo kalinamas Krėvos pilyje, iš kurios padedamas žmonos Onos ir jos tarnaitės pabėgo. Pirmiausia pagalbos jis kreipėsi į savo svainį – sesers Onos Danutės vyrą Mazovijos kunigaikštį Jonušą, kuris pasiūlė Vytautui tapti nedidelės žemės kunigaikščiu. Tokia perspektyva Vytauto netenkino ir prašyti pagalbos jis nuvyko į Vokiečių ordiną.

Ordino vadovybė Vytautą priėmė, bet teikti pagalbos jam neskubėjo, kadangi tuo metu Ordino santykiai su Jogaila buvo geri ir Ordinas tikėjo tolimesne jų vystymo perspektyva. Ordinas rėmė Jogailą kovoje su Kęstučiu, o 1982 m. spalio 31 d. buvo su-

daryta Dubysos sutartis. Ordinas bandė tarpininkauti tarp abiejų pusbrolių, bet Jogaila griežtai atsisakė priimti Vytautą. 1383 m. Ordino ir Jogailos santykiai pašljo, kadangi pastarasis neratifikavo Dubysos sutarties. Tuomet Ordinas nutarė suteikti paramą Vytautui, kuris priėmęs krikštą ir gavęs Vygando vardą, pripažino kryžiuočių viršenybę ir jų remiamas pradėjo puldinėti LDK žemes. Jogaila, suprasdamas, kad Ordino remiamas Vytautas yra jam pavojingas, pasiūlė pusbroliui taikytis. Vytautas grįžo į Lietuvą, bet atgavo tik dalį tėvonijos. Svarbiausią Vytauto tėvonijos dalį – Trakus tuo metu valdė Jogailos brolis Skirgaila, su kuriuo Vytauto santykiai visada buvo įtempti. Jogaila pažadėjo Vytautui Trakus grąžinti tuomet, kai Skirgaila atsiims Polocką iš savo netikro brolio Andriaus Algirdaičio.

Grįžusio Vytauto padėtis LDK, kaip ir Jogailos brolių Skirgailos, Kaributo ir Lengvenio, buvo išskirtinė – šie keturi kunigaikščiai buvo artimiausi valdovo aplinkos žmonės. Jie taip pat dalyvavo pasirašant Krėvos sutartį – buvo šios sutarties signatarai. Tačiau tarp Vytauto ir Skirgailos nuolat tvyrojo įtampa. Apie jų abipusę neapykantą užsimenama ne viename istoriniame šal-

Litografija. Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas. 1989 m. M. Basalyga. O. Ševeliovo nuotr.

tinyje. 1387 m. Skirgaila užėmė Polocką ir Vytautas dabar tikėjosi pagaliau atgauti Trakus. Tačiau Jogaila pusbroliui duoto pažado neištesėjo. Jis paskyrė Skirgailą savo vietininku LDK, kadangi pats jau buvo tapęs

Lenkijos karaliumi. Negana to, Jogaila, Vytauto akivaizdoje, raštiškai patvirtino Trakų kunigaikštystę Skirgailai, o pusbroliui raštu patvirtinti valdomas žemes atsisakė. Vytautas liko apgautas ir pažemintas. 1389 m. jis Gardine surengė maištą, tačiau nepajėgė užimti Vilniaus ir vėl buvo priverstas bėgti ir ieškoti pagalbos Ordino valdose.

Ordinas, nors jau buvo kartą apgautas, vėl sutiko padėti Vytautui, tačiau pareikalavo duoti įkaitų (vienu iš įkaitų tapo ir Vytauto brolis Žygimantas Kęstutaitis). Vėl gavęs Ordino paramą, Vytautas pradėjo puldinėti LDK žemes. 1390 m. surengtame žygyje buvo apgultas Vilnius, sugriauta viena (Kreivoji) Vilniaus pilis, žuvo Jogailos brolis Karigaila. Jogaila dar kartą įsitikino, koks pavojingas yra Ordino remiamas Vytautas. Situacija Lietuvoje irgi buvo palanki Vytautui – Lietuvos bajorai buvo nepatenkinti lenkų kišimusi į LDK politiką, o vietininku paskirtas Skirgaila nebuvo populiarus. Tuo tarpu žymaus karvedžio Kęstučio sūnus, Lietuvos suverenumo šalininkas Vytautas pelnė daugelio simpatijas. Jogailai vėl teko su juo taikytis. Šį kartą jis pusbroliui pažadėjo ne tik visą tėvoniją, bet ir visos LDK sostą, t. y. Vytautui buvo pasiūlyta

tapti Jogailos vietininku LDK vietoj Skirgailos. Vytautas pasiūlymą priėmė ir antrą kartą apgavęs Ordiną grįžo į Lietuvą.

1392 m. buvo sudaryta Astravos sutartis, kurioje Vytautas pasižadėjo būti ištikimas Jogailai, Jadvygai ir Lenkijos karūnai. Nors formaliai Vytautas pripažino Jogailos viršenybę, bet realiai nuo 1392 m. jis tapo faktišku LDK valdovu ir savo valdžią nuolat stiprino.

Trakų istorijos muziejuje dailės rinkinyje saugomi keturi Baltarusijos dailininko Michailo Basalygos darbai, įsigyti 2011 m. Iš šių darbų išsiskiria 1989 m. litografijos technika atliktas, stilizuotas, kampuotų linijų piešinys „Birayr“ (Vytautas). Ant 60x80 cm dydžio pilkšvai žalsvo stačiakampio formos fono atspausstas juodos spalvos piešinys. Apačioje užrašas baltarusių k. „ВЯЛИКІ КНЯЗЬ ВЯЛИКАГА КНЯСТВА ЛІТОВСКАГА ВІТАУТ“ (Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas) ir dailininko autografas.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Ekspонатус пaмaтyситe „Cakpaлинo мeнo“ експoзиции, Кęстучиo г. 4, Тpaкyсe, Пyсиaсaлиo пилиc тeритopииe бyвyсиo Дoминикoнų вилeуoлынo кoпльчиo. Дapбo лaикaс: 10-18, тpeчiaднeиc-cekмaднeиc.

Utenos klebonas kun. Antanas Švotelis – užsislėpęs apaštalas

(1849–1878–1913 08 11)

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

1901 m. Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapijoje nuo 1896 m. klebonavusį dr. kun. Joną Mickaniauską (1857–1882–iki 1921) iškėlus į Traupį į jo vietą buvo paskirtas kun. Antanas Švotelis (1849–1878–1913 08 11), čia dirbęs iki mirties – iki 1913 m. rugpjūčio 11 dienos. Tą dieną, kaip teigia žinutė „Viltyje“ mirė du kunigai – Griškabūdžio klebonas Marma ir Utenos – Švotelis¹.

Apie kunigą Švotelį (kitur jo pavardė dar rašoma Šuatelis) labai mažai duomenų, nors kunigo atlikti darbai Utenos krašte jo ipėdinio kun. Pranciškaus Turausko (1877 (1876 10 06–1899–1919 05 24) prilyginti garsiajam garbės kanauninkui kun. Jonui Katelei (1831 01 13–1855 11 29–1908 05 21), kuris 34 metus (nuo 1872 m. iki mirties) klebonaudamas Šv. Juozapo Globos parapijoje Panemunėlyje plačiai išskleidė dvasinę, visuomeninę, kultūrinę bei švietėjišką veiklą. Kun. P. Turauskas savo buvusį kleboną kun. Antaną Švotelį motyvuotai vadina antruoju Katele.

Kun. A. Švateleliui nekrologa² ir straipsni³ parašė kun. Pranciškus Turauskas 1906–1908 m. vikaravęs Utenoje, taigi talkinęs klebonui A. Švateleliui, o po jo mirties paskirtas į Uteną klebonauti.

Utenos parapijos tyrinėtojas Alfonsas Streikus (1944 09 17–2000 06 25), rašydamas apie kun. Švotelį perspausdino „Viltyje“ publikuotą medžiagą⁴. Remiantis šia medžiaga, informacija „Utenos krašto enciklopedijai“ pateikia ir Antanas Gasperaitis⁵. Apie kun. A. Švotelį užsiminta ir Reginos Bliznikienės knygoje „Utenos Saulės gimnazija“⁶.

Remiantis kun. P. Turausko kun. A. Švateleliui parašytas nekrologais, išspausdintais 1913 m. „Bažnytinėje apžvalgoje“ (rugpjūčio 28 (rugsėjo 10). Nr. 4. P. 62–63) ir „Viltyje“ (rugpjūčio 21 (rugsėjo 3). Nr. 97. P. 2), „Elenchais“⁷ (caro laikų Katalikų bažnyčios žinytais), atitaisytime literatūroje išgalėjusia gimimo data⁸, pirmąsyk pabandysime pateikti kuklias ir, be abejojimo, pildytinas žinias apie šią labai paprastą ir kartu didingą asmenybę. Ateinančiais metais galėtume gražiai paminėti šio kilnaus kunigo šimtąsias mirties metines, o iki to laiko gal kam nors iš tyrinėtojų pavyktų surasti naujos medžiagos.

Kunigas Antanas Švotelis (1849–1878–1913 08 11) gimė 1849 m. Lazdininkų sodžiuje, Darbėnų parapijoje. Išventintas į kunigus 1878 m. dirbo Kuršo Lyberžėje ir Alšvangoje, pastatė Dunavos (Podunai) bažnytelę. Nuo 1901 m., kaip jau minėta, paskirtas į Uteną, kur 12 metų dirbo klebonu Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapijoje.

Utenoje klebonas A. Švotelis rado jau nuo 1897 iki 1903 m. čia dirbusį vikarą kun. Antaną Antanėlį (1863–1887–iki 1921). Vėliau klebonui talkino kiti vikarai: 1902–1906 m. kun. Adomas Gelžinis (1877–1900– po 1927 m.), 1906–1908 m. – kun. Pranciškus Turauskas ir 1908–1913 m. – kun. Jonas Švagždis (1882 11 23–1906–1965 12 31), pastarasis 1913 m. iš Utenos išvyko į Ameriką ir ten, teigtina, klebono Antano Švotelio suformuotoje dvasioje, atliko svarbių darbų švietimo bei kultūros srityje.

Tad 1913 m. į Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapiją klebonu paskirtas kun. P. Turauskas (čia dirbo iki mirties), rašė apie buvusį kleboną gerai jį pažinojęs, su juo daugiau dvejus metus bendravęs – vikaravęs, kartu dirbęs kultūrinėje srityje.

Savo straipsniuose (nekrologuose) kunigas P. Turauskas mini kun. A. Švotelio plačiašakę veiklą, pateikia bendravimo su parapijiečiais bei kunigais pavyzdžių.

Išskirsime keletą veiklos krypčių, kurių, mūsų manymu, viena svarbiausių **dvasingumo sklaida – tikėjimo liudijimas**. Kun. P. Turauskas rašo, dirbti Dievo garbei – buvo jo pirmoji mintis. Įatladus kovėsdavosi kuo daugiau kunigų, kad žmonėms būtų miela ir patogu per atlaidus; pats dirbo kaip tikras dūšių ganytojas. Kiauras dienas matėme jį klausykoje, iš kur išeidavo paskutinis. Pats noriai katechizuodavo vaikelius, iškilmingas Komunijas jiems taisydavo ir vaišindavo tuomet

juosius, tačiau Prie Pirmosios Komunijos beraščio neleidavo. Kitame straipsnyje akcentuoja: Bažnyčioj lygiai buvo nenuilstąs darbininkas. Kone visuomet paskutinis grįždavo iš klausyklos. Būdamas senelis, daugel darbų atlikdavo už jaunus vikarus... pamokslus sakė ir neigalėdamas.

Bažnytinis choras. Kunigas buvo itin didelis bažnytinio giedojimo ir dainavimo mylėtojas. Tad neatsitiktinai Utenos choras susidarė tik jam padedant ir pritariant. Deja, šis choras prieš galą jam buvo padaręs didelę širdgėlą. Dėl svarbių priežasčių reikėjo pašalinti vargonininką. Sakysim, choras per Dievo Kūno procesiją sustreikavo ir lig šiai dienai nebegieda. Žinoma, kad tie ir tam panašūs „susipratusiųjų“ veikimai graužė jam širdį, – apgailestauja P. Turauskas.

Pagarba lietuvybei. Kun. A. Švotelis nebuvo svetimas lietuvių tautybei – jo klebonijoje visada buvo vartojama lietuvių kalba. Kun. P. Turauskas pažymi: Taigi ir tautininkai jį mylėjo ir gerbė.

Nuoširdūs santykiai su dvasininkais. Vikarams klebonas A. Švotelis buvo tikriausias prietėlis ir draugas. Buves vikaras kun. P. Turauskas pateikia savo gyvenimišką patirtį, kuri nušviečia kun. A. Švotelio sielą: Atvažiuau į Uteną 1907 m. kamendoriauti (dirbti vikaru – A. V.). Dvi savaitį laukiau, bene vėš kas prie ligonies. Atsitiko kelis syk – važiuoja vis pats senelis net ir naktį. Turėjau prašytis, kad leistų važiuoti man. Tuomet nusišypsojęs sako: „Žinai, kunige, aš taip ir maniau: jei neesi apsilaidėlis, pats pasisakysi!“ Nuo to laiko zakristijonas kviesdavo prie ligonies mane pirmąjį. Taip pat išsiderėjau ir vaikų katechizaciją.

Draugiški santykiai su parapijiečiais. Santykiuose su žmonėmis buvo lėpūs, meilus. Prie jo stalo gerdavo arbatą kuone kiekvienas interesantas, atradęs prabičių bearbatuojantį. Kun. P. Turauskas A. Švotelį įvardija kunigu demokratu pilna žodžio prasme: Jei tik buvo laiko, visus interesantus prie stalo sodindavo – taip jis gerbė ir menkiausį.

Rūpestis jaunimo mokslinimu. Itin svarbus kun. A. Švateleliui buvo jaunuomenės švietimas. Jaunuomenės švietimu kunigas rūpinosi steigdamas mokyklėles, sudarydamas sąlygas vaikams mokytis, įkurdamas biblioteką – skaityklą, imdamasis mecenatoriškos veiklos ir kt. Iš pat jaunystės jis šelpė mokslo einančią jaunuomenę – ne tik lietuvių, bet ir latvių, tarp kurių ilgus metus kunigavo – ir po mirties (savo testamentu) pasirūpino jaunimo švietimu.

1907 m. kiekviename Utenos parapijos sodžiuje įsteigė po mokyklėlę. Ten dirbti jis pats skyrė savo paruoštas mokytojas. Tokių mokyklėlių Utenoje vienais metais buvo iki 20. Kun. A. Švotelis mokyklėles lankė, jas prižiūrėjo. Už neturtinguosius mokytojus pats sumokėdavo.

Elementorius, popierių, plunksnas, lenteles pirkė savo lėšomis ir dalijo, bet, kad šioje veikloje jo nelaikytų geradariu, parduo davė vaikams pusvelčiui. Vikaro kun. P. Turausko paklaustas, kodėl visai veltui neatiduoda, kleb. A. Švotelis pasakė: *Sumanys dar dėkoti, laikraščiuose ims girti, o šią gadinę tas nesveika; be to, pirktąjį daiktą labiau brangins.* Tačiau neturintiems nė kapeikos vadovėlius duodavo „i bargą“, kurios niekas jam neatlygindavo. Taigi, beturčiai viską gaudavo be mokesčio.

Kun. P. Turauskas pažymi, kad jei kuris tėvas vaiko neleidavo į mokyklą, gaudavo gerai barti nuo senelio.

Turtingesniusius įkalbinėjo leisti vaikus į aukštesnį mokslo. Tos mokyklėlės, žinoma, iki šiai dienai nebalėjo išbūti, bet ne jis čia kaltas.

Kad šiandien Utenoje beraščiai tarp jaunimo išnyko, tai žymus kun. A. Švotelio nuopelnas.

Lygiai ir laikraščius bei knygeles platino tarp žmonių. A. Švotelio rūpestį švietimu liudija ir jo surašytas testamentas: „testamente atrado įsakymą, kad, skolas apmokėjus, jeigu kas liktų, kad būtų įsteigtos stipendijos Utenos miesto mokykloje Utenos katalikų valstiečių vaikams, gero pasielgimo ir mokslumo“. Taigi, net ir po kunigo mirties nenutrūko jo labdara švietimo plėtrai.

Klebono veikla „užsikrėtė“ ir vikarai bei pasauliečiai. 1907 m. balandžio 15 d. Utenoje įkurtas Švietimo draugijos „Saulės“ skyrius, o prie bažnyčios – pradinė mokykla (vieni iš kūrėjų – kunigai A. Švotelis ir P. Turauskas),

Jau po kun. A. Švotelio mirties, 1917 m. kunigų P. Turausko, Vlado Butvilos (1891 01 19–1915–1961 03 04) ir Pranciškaus Gineičio (1884 09 10–1941 12 12) iniciatyva ir pastangomis Utenoje atidaryta „Saulės“ progimnazija (vėliau įsteigti „Saulės“ draugijos vedami mokytojų kursai), o 1927 m. progimnazija pertvarkyta į gimnaziją⁹. Tai kun. A. Švotelio pradėtų darbų tęsia.

Rūpestis knygomis – biblioteka. Kun. A. Švotelis savo vardu buvo įsteigęs biblioteką – skaityklą klebonijoje (skaityklai išskyres kambary). Jai už savo pinigų nupirko daug knygų, davė savo spintas knygoms laikyti. Kun. P. Turausko bičiulis kun. Juozas Tumas-Vaižgantas yra rašęs, kad P. Turauskas buvo sudaręs katalogą ir užregistravęs pirmuosius skaitytojus, o vikarą iškėlus iš Utenos biblioteka tęsė darbą.

Paskui ta skaitykla buvo apleista. Dėl to P. Turauskas kaltina pavauduotojus, prisiėmusius bibliotekos – skaityklos prižiūrą. Utenos „Saulės“ bibliotekai kun. A. Švotelis atidavė visas savo lietuviškas knygas, šelpė pinigais.

Bažnyčia, klebonija. Kun. A. Švotelis išklebonavęs Utenoje paliko savo apaštalinimo vaisius, kurių atžalos ilgai bus matyties. Išpuosė bažnyčią, išmūriję kleboniją, pastatydino liaudies namus.

Liaudies namai. Utenoje plačiai pagarsėjo „liaudies namai“, tačiau jie davė garbę kitiems „veikėjams“. P. Turauskas konstatuoja be kun. Švotelio nebūtų buvę pastatyti. Be jo konsistorius nebūtų davęs žemės, be jo „paskolintųjų“ 2000 r. nebūtų buvę galima ir medžiagos priruošti. Tik namus jau pastačius, senelis dažnai dejuodavo, kad kartais jie nepatektų į „negeras rankas“... Apie tuosius namus plačiai rašyta, garbinta kažkoks kitas „veikėjas“, o tuo tarpu Švotelio pinigų, niekam nežinant, įlindo į juos apie 2000 rb. Ir daugel dalykuose a. a. kun. Antanas slapstėsi savo gerais darbais.

Blaivybė. Kun. A. Švotelis buvo žymus blaivybės rėmėjas ir su pasisekimu dirbo blaivybės darbą. Dar prieš Blaivybės draugijai užgimstant kun. A. Švotelis uteniškius buvo suorganizavęs į blaivininkų ratelius, o bažnyčioje 1907 m. savo ranka į blaivininkus įrašė apie 2000, žinoma, savo pavardę įrašydamas pirmas. Šie faktas, kaip konstatuoja kun. P. Turauskas, leidžia spręsti, kokią įtaką turėjo žmones. Nors „Blaivybės“ skyrius Utenoje vėliau negalėjo įsikurti, nes pasak P. Turausko, buvo labai rimtų kliūčių. Tačiau kunigas rašo, kad A. Švateleliui mirus, girdėjęs tikrai atgys jo pradėtas blaivybės darbas.

Labdaros draugija. Kun. A. Švotelis beveik vienas, padedant vos keletui ūkininkų, šelpusių grūdais, ant savo pečių nešė visą Utenos Labdarių draugiją.

Pagalba ūkininkams. Pats sugebėdamas gerai vesti ūkį, kun. A. Švotelis savo pavyzdžiu ir žodžiu mokė parapijiečius ūkininkauti. Pasak P. Turausko, keliems sodžiams padėjo vienkiemiais išieiti. Ragino parapijiečius eiti į vienkiemius ir pats ne sykį padėjo žemes matuoti. Mokino, kaip žemę pelningesnę padaryti.

Išklebonavęs Utenoje 12 metų, kun. A. Švotelis paliko savo apaštalinimo vaisius. Klebonas P. Turauskas akcentuoja, kad kun.

Paminklas Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios šventoriuje parapijos kapinėse palaidotiems kunigams

A. Švotelis Trumpai sakant, buvo tai tikras šių laikų kunigas, kuris popiežiaus žodžius „Išeikite iš zakristijos“ suprato, jog reikia dirbti už bažnyčios sienų, bet iš bažnyčios išbėgti taipgi nemėgino. Jis buvo ir čia, ir čia.

Tad neatsitiktinai 1913 m. rugpjūčio 13 d. Utenos kapuose laidojant kleboną A. Švotelį meldėsi 15 kunigų, dalyvavo minios žmonių, nors buvo pats darbymetis ir graži saulėta diena. Jo kūną, kaip teigia P. Turauskas, pagerbė ir Vilniaus gubernatorius (1912–1915) Piotras Veriovkinas (1862–1946), apsilankydamas Utenos klebonijoje. Ne tik katalikai, bet ir žydai galėjosi garbaus senelio. Sako, kad parapijonys būtinai jį norėję bažnyčios sklepe palaidoti, bet testamentu radę kitokį įsakymą. Tuo įsakymu užginta ir paminklas ant kapo, ir brangus grabas, ir visokia išklmė laidotuose.

Kaip gyveno, taip ir mirti norėjo. Buvo tai vyras be reklamos, tačiau didelis tylis mūsų veikėjas, kurių mūsų laikais itin reikia. Jo darbštumu negali atsigerėti latviai, džiaugdamiesi gražia kunigo pastatyta Dunavos (Podunai) bažnytele. Kun. P. Turauskas charakterizuoja, kad kun. A. Švotelis priderėjo į tų skaitlių, kuriuos vadiname užsislėpusiais apaštalais.

¹Viltis. Visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis. 1913. Rugpjūčio 14 (27). Nr. 94. P. 3.

²Turauskas P. A. Kun. Antanas Švotelis // Bažnytinė apžvalga. 1913. Rugpjūčio 28 (rugsėjo 10). Nr. 4. P. 62–63

³K.P.T. Antrasis Katele // Viltis. Visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis. 1913. Rugpjūčio 21 (rugsėjo 3). Nr. 97. P. 2.

⁴Streikus A. Utenos parapija. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“. 1999. P. 116–118.

⁵Gasparaitis A. Antanas Švotelis // Utenos krašto enciklopedija / Sudarytojas ir spec. redaktorius Gediminas Isokas. Vilnius. 2001. P. 727.

⁶Bliznikienė R. Utenos Saulės gimnazija. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“. 2003. P. 10.

⁷Церковный Римско – католический указатель Святой литургии и священнических молитв Тельшевской или Самогитской епархии на 1905 год составленный по распоряжению Его Преосвященства Мечислава – Леонарда Паллюлюна, епископа Тельшевской или Самогитской епархии, Прелата двора Его Святейшества Папы, ассистента Папского Трона. Vilnae: Typis Josephi Zawadzki. 1904 (toliau: Церковный Римско – католический указатель 1904); Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in annum Domini communem MCMVII auctoritate et mandato Excellētissimi, illustrissimi ac reverendissimi Domini Domini Micislai – Leonardi Pallulon, episcopi Telsensis seu Samogitiensis Suae Sanctitatis Praelate Domestici, Solio Pontificio assistentis, Ordinis S. Stanislai 1. cl. Aquitis. Editum. Vilnae: Typis Josephi Zawadzki. 1906 (toliau: Directorium 1906); Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri dioecesis Samogitiensis pro anno Domini 1921 (toliau: Elenchus 1921).

⁸Literatūroje nurodyta 1950 m. kun. Antano Švotelio gimimo data *taisyta į 1949 m.* (žr.: Церковный Римско – католический указатель 1904. С. 131, 212; Directorium 1906. P. 200).

⁹Utenos krašto enciklopedija / Sudarytojas ir spec. redaktorius Gediminas Isokas. Vilnius. 2001. P. 385.

Lietuvos švietimo istorija

Panevėžio mokytojų seminarija (1919–1936)

Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžio krašto muziejus

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę iškilo mokytojų rengimo klausimas. Lietuvoje įkurtos penkios valdiškos mokytojų seminarijos, 4 privačios. Marijampolėje pradėjo veikti vienu metų mokytojų kursai ir 14 Lietuvos vietų įkurti 2 metų pedagoginiai kursai. Mokiniai skatinami stoti į mokytojų seminarias. Už mokslą neimama jokie mokesčiai, o neturtingiems skiriamos ir stipendijos. Baigę ir įsidarbinę pradinį klasių mokytojais vyrai atleidžiami nuo būtinosios karinės tarnybos.

Panevėžyje mokytojų seminarija įsteigta 1919 m. liepos 1 d. Kartais įsteigimo data nurodoma birželio 13 dieną, nes tą dieną seminarijos direktoriumi paskiriamas žinomas lituanistas Juozas Balčikonis. Seminarija kūrėsi nuomojamose patalpose Marijos gatvėje. Iš pradžių stjo neturtingų miestiečių ir kaimiečių vaikai, nes mokslas buvo nemokamas. Stodavo 14–16 metų, bet vienas kitas buvo sulaukęs ir 30 metų. Panevėžyje seminarijos kūrimosi reikalais užsiėmė lituanistas Juozas Balčikonis. Iš pradžių nebuvo suolų ir mokslo priemonių. Per vasarą buvo remontuojamos patalpos ir įsigyta reikalingos mokymo priemonės. Priimti ir pirmieji seminaristai. Seminarijos vicedirektoriumi paskirtas kunigas Jonas Grabys. Jis seminarijoje turėjo dėstyti tikybą. Jis buvo kilęs iš Darbėnų parapijos. Kunigu išventintas 1906 m. gruodžio 23 d. Tarp pirmųjų dėstytojų buvo žinomi Panevėžio žmonės. Tai gamtininkas Jurgis Elisonas, muzikas Vladas Paulauskas. Aritmetiką turėjo dėstyti Morta Jaskytė, rašvede nuo pirmųjų dienų paskirta Emilija Tubelytė. 1919 m. rugsėjo 20 d. prasidėjo stojamieji egzaminai. Kandidatų nebuvo daug. 1919 m. priimta tik rengiamoji klasė su 29 mokiniais. Kitais mokslo metais buvo atidaryta antra rengiamoji klasė. Pirmus dvejus mokslo metus seminarijos moksleiviams piešimo, gimnastikos ir gamtos mokslų pamokos vykdavo Panevėžio berniukų gimnazijos patalpose. 1920 m. kovo 1 d. gimnastikos dėstytoju į seminariją priimtas atsargos karininkas Vladas Rozmanas. Tai vienas iš garsių panevėziečių. Jis laikomas skautų organizatoriumi Panevėžyje. 1923 m. jis buvo paskirtas Panevėžio apskrities viršininku. Įkūrus Panevėžyje mokytojų seminariją įsteigti 2 klasių mokytojų rengimo programos kursai suaugusiems. Čia buvo mokomi suaugę stoti į rengiamąją klasę. Kartu buvo organizuojami kursai – egzaminai jaunesniojo pradžios mokyklos mokytojo teisėms įgyti. Per 1920–1925 m. egzaminus laikė daug kandidatų. Pažymėjimai išduoti 32 būsimiesiems mokytojams. 1921 m. įsteigtas ir nedidelis bendrabutis. Vienaime mažame kambarėlyje įsteigtas bendrabutis 7 mokinėms. Už kurą ir apšvietimą nereikėjo mokėti. Mokinės galėjo pragyventi iš stipendijos.

1921 m. buvo sunkūs seminarijos istorijoje. Pasikeitus patalpų savininkui seminarija turėjo kraustyti iš Marijos gatvės. 1921 m. Raudonojo kryžiaus ligoninė išsikraustė iš patalpų Smilgių gatvėje. Šios patalpos turėjo atitekti Panevėžio mokytojų seminarijai. Tai buvo didelis pastatas, kur ir cariniais laikais buvo mokytojų seminarija. Deja, į tas patalpas išsikraustė Panevėžio apskrities ligoninė. Panevėžio mokytojų seminarija liko be patalpų. Tik 1921 m. rugsėjo mėnesį atgauta 2 aukštų pastato didesnė dalis ir čia galėjo keltis mokytojų seminarija. Buvo reikalingas didelis remontas. 1921–1922 m. mokslo metai prasidėjo tik lapkričio 4 dieną. Dabar tik oficialiai atidarytas pirmas mokytojų kuras. Dabar buvo labai daug norinčių mokytis. Atidarytas ir lygiagretis kursas. Kitais metais atidarytas ir antrasis lygiagretis kursas.

1921 m. seminarijos patalpose atidaryta ir pradinė mokykla. Čionai seminaristai galėjo atlikti praktiką. Pradžios mokyklą daugiausiai lankė inteligentų ir valdininkų vaikai. 1923 m. išleista pirmoji būsimųjų mokytojų laida 46 mokytų. Tai buvo dviejų kursų leidimas. Iš jų 25 lojai testuoti mokslo, o kiti išėjo dirbti mokytojų darbo. 1923 m. gruodžio mėnesį iš patalpų galutinai išsikraustė Panevėžio apskrities ligoninė. Dabar atgautose medinėse patalpose apsigyveno direktorius, įrengta raštinė, mergaičių bendrabutis. Mergaičių bendrabutis jau buvo nemažose patalpose ir dabar čia galėjo gyventi 50 mergaičių. Už gyvenimą bendrabutyje reikėjo mokėti 60 litų mėnesiui. Už tai buvo gaunama šviesa, kuras ir maistas nemo-

Panevėžio mokytojų seminarijos direktorius Justinas Jankevičius su šeima, XX a. 4 dešimt.

kamai. Dalis neturtingų gaudavo stipendiją. Per mėnesį buvo mokama 75 litai. Stipendiją skirdavo Panevėžio miesto savivaldybė. Nuo 1923 m. prie Panevėžio mokytojų seminarijos pradėjo veikti metereologijos stotis. 1924 m. pasikeitė ir Panevėžio mokytojų seminarijos direktorius. Nuo 1924 m. rugpjūčio 1 d. Juozas Balčikonis išvyko į Lietuvos universitetą eiti docento pareigas. 1924 m. rugpjūčio 1 d. seminarijos direktoriumi paskiriamas Justinas Jankevičius. Pagal išsilavinimą tai buvo istorikas. Aukštusius mokslus jis baigė Petrapilyje. Į Lietuvą jis sugrįžo 1918 m. Prieš tai jis dirbo progimnazijos Jaroslavyje direktoriumi. Nuo 1918 m. rugsėjo 15 iki 1921 m. lapkričio 11 d. dirbo Kupiškio progimnazijos direktoriumi. Jo vienas brolis buvo kunigu, o kitas gydytoju. 1924–1925 m. seminarija išaugo į visą mokytojų ruošimo įstaigą. Atsirado ir 4 kursas. Mokinių skaičius su rengiamosiomis klasėmis išaugo iki 226, o mokytojų 17. Nuo 1924 m. seminarijoje pradėjo dirbti žinomas skulptorius Juozas Zikaras. 1924–1925 m. rengiamosios klasės paverčiamos pavyzdine vidurine mokykla. Tais pačiais metais įkuriamos I ir II klasės, o 1925–1926 m. ir II ir IV klasės. Vėliau po vieną klasę buvo uždarinėjama, nes jos buvo nebereikalingos – seminarija neruošė mokytojų vidurinei mokyklai. Nuo 1925 m. sausio 1 d. mokytojų seminarijoje pradėjo dirbti Petras Butėnas. 1925 m. birželio 20 d. buvo viena iškilusių seminarijos istorijoje. Seminarija išleido pirmą 4 kursus baigusiuų laidą. Panevėžio mokytojų seminarija turėjo ir gana turtingą biblioteką. 1928–1929 m. biblioteka turėjo 2750 knygą. Biblioteka sudaryta iš Kėdainių progimnazijos ir Palėvenės vienuolyno knygų. Prie seminarijos buvo įkurtas sodas ir daržas. Čia buvo atliekama sodininko, daržininko ir bitininko praktika. Nuo 1928 m. dirbo žinomas muzikas Mykolas Karka. 1929 m. buvęs direktorius Juozas Balčikonis apdovanotas Gedimino ordinu.

Panevėžio mokytojų seminarija išsiskyrė ir aktyvia visuomenine veikla. Dar 1920 m. įsteigtas mokinių kooperatyvas. Tarp seminaristų labai populiari buvo gegužinės ir ekskursijos. Kasmet buvo rengiamos dvi gegužinės. Iškylos buvo organizuojamos į įvairius Lietuvos miestus. 1921 m. vyкта į Palangą, Kretingą ir Klaipėdą. 1926 m. vyкта į Anykščių apylinkes ir Kauną. 1924 m. seminarijoje susiorganizavo šauliai. 1925 m. įkurta skautų organizacija. Mergaitės įkūrė skautų draugovę „Rūta“. Seminarijoje veikė ir ateitininkai. 1925 m. seminariją baigė viena iš garsių panevėziečių Povilas Daukas. Tais pačiais metais baigė ir buvęs savanoris Kazimieras Masiliūnas. Jis vėliau dirbo ir švietimo viceministru. 1929 m. įsteigtas „Jaunosios Lietuvos“ Panevėžio skyrius. Į narius įsirašė 20 asmenų. Panevėžio skyriaus pirmininku išrinktas Henrikas Radauskas. Jis vėliau tapo vienu garsiausių Lietuvos poetų. 1929 m. įsteigtas ir tautiškos sportinės organizacijos „Geležinis vilkas“ Panevėžio skyrius. Pane-

Panevėžio mokytojų seminarijos pastatas, XX a. 3 dešimt.

vėžio mokytojų seminarija tarp kitų išsiskyrė savo tautiškumu.

1925 m. buvo ryškūs seminarijos istorijoje. Pradėjęs joje dirbti Petras Butėnas pavasari po užsiėmimų skaitė paskaitas iš tautosakos, tautotyras ir kalbos mokslo. Paskaitos buvo gausiai lankomos ir trukdavo 4–6 valandas. Pirmą paskaitą vyko gegužės 5 d., o kita gegužės 18 d. Tada ir kilo sumanymas suorganizuoti kuopelę tautosakos ir senienų rinkimui. Užsirašė 70. 1924 m. gegužės 16 d. vyko steigiamasis susirinkimas. Kuopelė pasivadino „Lietuvių kalbos mylėtojų draugija“. Valdybos pirmininku išrinktas Vladas Lingė, o valdybos nariu tapo Jonas Balys. 1925 m. ta kuopelė suorganizavo Kazimiero Būgos mirties metinių paminėjimą. Pranešimus skaitė Petras Butėnas ir Jurgis Elisonas. 1926 m. birželio mėnesį vyko draugijos visuotinis susirinkimas. Pirmininku išrinktas Jonas Balys. Draugijos veikla labai suaktyvėjo. Jos nariai važinėdavo dviračiais ir rinkdavo tautosaką ir įvairias senienas. Tuo metu tas darbas buvo labai pažengęs ir Latvijoje. Nelengva buvo tą darbą dirbti. Kaip rašė savo atsiminimuose tautosakos rinkėjai, geriausi kaimo pasakinninkai dažnai būdavo melagiai. Kai kuriuos žmones buvo nelengva prakalbinti. Tada geriausiai padėdavo alus. 1926 m. lapkričio 6 d. naujai įkurtoji draugija pavadinta „Tautotyras ir senienų rinkimo draugija“. Draugijos garbės nariais tapo Petras Butėnas ir Jurgis Elisonas. 1927 m. kovo 19 d. surengtas didelis literatūros vakaras. Draugija jau turėjo 101 narų, o garbės nariais išrinkti P. Butėnas, J. Elisonas, J. Jankevičius, J. Lindė-Dobilas ir J. Mičiulis. 1927–1928 m. seminarijos vicedirektoriumi paskirtas Jurgis Elisonas. 1929 m. seminariją baigė vienas iš garsių panevėziečių Domas Urbas. Jis vėliau tapo garsiu vertėju.

Vienas aktyviausių draugijos narių Jonas Balys 1928 m. baigė Panevėžio mokytojų seminariją ir išvyko studijuoti į Kauną. Studijavo istoriją, etnologiją ir folklorą. Vėliau studijavo Grace ir Vienoje. Tapo mokslų daktaru. Jis susistemino apie 3000 lietuviškų pasakų. Jis tapo naujos mokslinės lietuvių folkloristikos ir etnologijos eros pradininku bei pirmu lietuvių folkloristikos ir etnologijos profesionalu, lietuvių tautosakos patriarchu.

1929 m. švestas seminarijos 10 metų jubiliejus. Į iškilmes atvyko švietimo ministras Konstantinas Šakenis ir buvęs direktorius profesorius Juozas Balčikonis. 1929 m. seminariją baigė 40 seminaristų. 1929 m. lapkričio 14 d. seminarijoje paminėta J. Tumo-Vaižganto 60 metų jubiliejus. Keitėsi ir seminarijos pavadinimas. 1927 m. rugpjūčio 1 d. ji pavadinta Panevėžio valdžios mokytojų seminarija, o 1928 m. rugsėjo 1 d. Panevėžio valdžios mergaičių mokytojų seminarija, 1931 m. rugpjūčio 1 d. Panevėžio valstybine mergaičių mokytojų seminarija. 1932 m. sausio 3 d. seminarijos patalpose suorganizuota didelė paroda. Joje savo darbus eksponavo žymus skulptorius Bernardas Bučas ir kiti žinomi dailininkai. Čia eksponuotos garsios B. Bučo skulptūros „Vytautas Didysis“, „Diktatūra“ ir tapybos

darbai „Lietuvos sausintojas“ ir žinomo panevėziečio J. Lindės-Dobilo portretas. 1933 m. seminarijoje įkurtas muziejus.

Ketvirtajame dešimtmetyje pasikeitus situacijai Lietuvoje nuspręsta panaikinti mokytojų seminarias. Buvo planuojama steigti mokytojų institutus. Nuo 1933 m. uždaromi visi dabar veikiančių mokytojų seminarijų pirmi kursai. 1934 m. mokytojų seminarijos pradėjo tik su dviem paskutiniais kursais. 1934 m. likviduojama Panevėžio mokytojų seminarijos patalpose veikusi 2 komplektų pradžios mokykla. Viena mokytoja V. Andrašūnienė perkelta į 6 pradinę mokyklą, o kita mokytoja E. Markevičiūtė į pradžios mokyklą Nr.4. Vėliau visgi Lietuvoje buvo paliktos Klaipėdos, Tauragės ir Šiaulių mokytojų seminarijos. 1935 m. nuspręsta Panevėžio mokytojų seminarijos patalpose suorganizuoti didelį suvažiavimą. Į jį buvo pakviesti visi buvę seminarijos auklėtiniai ir dėstytojai. Tas suvažiavimas vyko 1935 m. birželio 29–30 d. Suvažiavimą pasveikino švietimo ministras Juozas Tonkūnas. Birželio 29 d. buvo mišios už mirusius seminarijos auklėtinius ir dėstytojus. Buvo aplankyti buvusio vicedirektoriaus prelato Jono Grabio ir anksti mirusios mokytojos Verutės Butėnienės kapai. Birželio 30 d. visi vyko į Berčiūnus. Nutarta vėl susitikti 1940 m.

Tuo metu seminarijos patalpose nuo 1933 m. jau vyko Panevėžio amatų mokyklos pamokos. 1935 m. Panevėžio mokytojų seminarijos auklėtinėms suorganizuota ekskursija į Kauną. Jame išbuvo 3 dienas. Aplankyta muziejai, gamyklos, kultūros įstaigos. 1935 m. meteorologijos stotis perduota amatų mokyklai. 1935 m. erdvūs Panevėžio mokytojų seminarijos rūmai perduoti Panevėžio amatų mokyklai. Buvusiame bendrabutyje įrengtos stalių dirbtuvės, kitose patalpose darbo klasės, lentų sandėliai ir džiovyklos. Buvę seminarijos direktorius Justinas Jankevičius perkeltas į Raseinių gimnaziją, kur ėjo direktoriaus pareigas, o mokytojai perkelti į Panevėžio berniukų ir mergaičių gimnazijas. Likęs paskutinis kursas prijungtas prie Panevėžio valstybinės mergaičių gimnazijos. Seminarisčių užsiėmimai vyko senosiose patalpose mediniuose pastatuose, o praktika atliekama pradžios mokykloje Nr.1. Pačios seminaristės turėjo pasiskambinti pamokoms. 1936 m. paskutinę laidą baigė 29 seminaristės. 1936 m. seminarija galutinai likviduojama. 1936 m. organizuota ekskursija į Palangą ir Kretingą. 1936 m. sausį paskutinis kursas pastatė spektaklį Bronės Buivydaitės Mičiulienės 4 veiksmų operetę „Šviesutė“. Muzika sukurta Mykolo Karkos. Idėja įkurti pedagoginį institutą Panevėžyje taip ir liko neįgyvendinta. Pedagoginis institutas įkurtas Klaipėdoje. Palyginus su kitomis Lietuvos mokytojų seminarijomis, Panevėžio mokytojų seminarija paruošė daugiausiai mokytojų ir garsėjo patriotiniu auklėjimu. Mokytojų paruošta apie 600.

1996 m. rugsėjo 7 d. Panevėžyje atidengtas paminklas Juozui Balčikonui.

„Vorutos“ interviu

Lietuviai: praeities didybė ir sunykimas

Atkelta iš 1 p.

Lietuviai nuo seniausių laikų gyveno baltų ploto viduryje. Tuo, be kita ko, paaiškinamas senosios baltų (indoeuropiečių) struktūros elementų išlikimas lietuvių kalboje. Pakraštinės gentys sulaikė svetimųjų antpuolius iki tol, kol lietuviai spėjo sukurti savo galingą valstybę, pajėgusią atremti priešų antpuolius. Tuo būdu savo krauju ir žūtimi lietuvius apgynė prūsai, jotvingiai, kuršiai, žemgaliai. Dvi pastarosios gentys ir sėliai, latgaliai taip pat sudarė sąlygas atsirasti latvių tautai. Į lietuvių sudėtį įsiliejo ir juos sustiprino daug prūsų, jotvingių, kuršių, žemgalių, sėlių.

Lietuvių tautai pradžia davė vadinamųjų rytų baltų (kaip juos supranta baltistikos mokslas) pietinė dalis, apie I tūkst. po Kr. vidurį nutolus nuo jos (dėl finų substrato) šiaurinei daliai. Tos pietinės dalies teritorijoje archeologai aptinka lietuviams būdingą materialinę kultūrą jau maždaug II–III mūsų eros šimtmečių iškasenose. Tada būta ir lietuvių (Lietuvos) vardo.

Dar XIII amžiuje lietuviai sukūrė savo valstybę, o tiksliau Mindaugo karalystę. Kaip tai įvyko ir kaip pavyko?

Mindaugas apie 1226–1236 m. baigė pirmtakų pradėtą lietuvių sritinių kunigaikštijų jungimą į vientisą valstybę. Jo vardas neabejotinai lietuviškas. Tą patį reikia pasakyti ir apie Mindaugo aplinkos kunigaikščių vardus. Lietuviškos kilmės buvo ir vardai visų dėl valdžios po Mindaugo nužudymo kovojusių kunigaikščių. Valstybės plėtros ir klestėjimo laikotarpiu valdančiųjų asmenų vardynas irgi ištisai lietuviškas. Detaliam aptariami tie vardai, dėl kurių kilmės yra pareikšta priešinga nuomonė. Vardyno analizė nepalieka nė mažiausios abejonės, kad Lietuvos valstybę sukūrė ir valdė lietuviakaliai žmonės.

Toji valstybė buvo bendra lietuviakalbių ir slavakalbių (suslavintų senųjų baltų) žmonių. Tautos sąvokos šių dienų prasme tada dar nebuvo. Gyventojai skirstyti į du aiškiai atribotus visuomenės sluoksnius: privilegijuotąjį luomą (tik jam priklausantys buvo laikomi valstybės piliečiais) ir beteisę prastuomenę. Visi privilegijuotieji gyventojai, nežiūrint kuria kalba šnekėjo, buvo laikomi lietuviais, t. y. Lietuvos valstybės piliečiais. Prastuomenės niekas nepaisė. Slavakalbių „lietuvių“, atskirtų valstybės siena, palikuonys davė pradžią gudų (baltarusių) tautai, teisėtai, bet ne visuomet saikingai, pretenduojančiai į senosios Lietuvos valstybės paveldą.

Kaip ir kitų viduramžių valstybių, Lietuvos valdovų raštinėje buvo vartojama ne valstybę sukūrusios tautos kalba (ji tebuvo šnekamoji), bet tame regione įsigalėjusios lotynų (ypač ryšiams su Vakarais) ir senoji slavų (ryšiams su Rytais) kalbos (pastaroji atmiežta vietinių slavų elementais), dar šiek tiek vokiečių ir totorių kalbos. XVI a. labai įsigalėjo slaviškoji raštinė (ne šnekamoji!) kalba, Lietuvos didikų laikyta sava.

Kaip atsitiko, kad Lietuva tapo Rytų krikščionybės ir Vakarų krikščionybės sandūroje?

Lietuvius krikščionybė pasiekė iš dviejų pusių: iš Rytų nuo Bizantijos per rytinius slavus ir iš Vakarų nuo Romos per vokiečius ir lenkus. Lietuviai buvo pakrikštyti paskutiniai, nes ties jų žemėmis susitiko abi Europą užliejusios krikščionybės bangos, o ne dėl lietuvių „lindėjimo pelkėse“, kaip kartais manoma.

Ankstesnė buvo Rytų krikščionybės banga. Tai rodo seniausias lietuviškas bažnytinės terminijos sluoksnius, gautas per rytinius slavus apie X–XII a. Tačiau vietoj beįsigalinčios Rytų krikščionybės Lietuvos valdovų (Mindaugo, vėliau Jogailos–Vytauto) iniciatyva buvo įvesta Vakarų krikščionybė, prie lietuvių žemių priartėjusi mažiausiai šimtmečiu vėliau.

Šv. Vaitiekaus–Adalberto ir Šv. Brunono–Bonifaco misijos buvo nukreiptos į prūsus ir nuo jų neskirtus jotvingius. Krikštydamas vieną iš šiaurinių jotvingių genčių netoli lietuvių žemių Brunonas 1009 m. buvo nužudytas. Tas įvykis aprašytas Kvedlinburgo analuose ir ta proga pirmą kartą šaltiniuose paminėtas Lietuvos vardas, šiaip jau ir anksčiau plačiai žinotas, ypač slavų kraštuose.

Lietuvių krikštijimą pradėjo valstybės

ikūrėjas Mindaugas, 1251 m. pasikrikštijęs su šeima, artimaisiais ir daugybe gyventojų, po to popiežiaus nurodymu vainikuotas karaliumi. Mindaugo valstybė tada buvo laikoma krikščioniška šalimi. Nužudžius Mindaugą Lietuva neteko karalystės statuso, nes jos valdovai buvo nekrikščionys. Tačiau krikščionybė Lietuvoje neužgeso: visą laiką buvo kunigų, vienuolių, veikė viena kita bažnyčia, negausi krikščionių bendruomenė. Iki mūsų laikų lietuviškuose poteriuose išliko Mindaugo laikais atlikto jų vertimo iš vokiečių kalbos elementų.

Antrasis, pakartotinas oficialus Lietuvos krikštas įvyko tik po 135 m., ir buvo atliktas didžiųjų kunigaikščių Jogailos, iš dalies Vytauto, iniciatyva. Nuo tada (1387) visi Lietuvos valdovai buvo krikščionys. Plačiosios gyventojų masės sukrikščionintos tik vykstant Kontreformacijai.

Kodėl, pradedant Krėvos unija, Lietuva pateko į Lenkijos interesų sferą ir prasidėjo abiejų valstybių suartėjimas, o tikriau Lietuvos lenkinimas?

Senovėje lietuviai su lenkais nesisiekė – skyrė jotvingiai. Tiesioginis kontaktas atsirado tik kryžiuočiams išnaikinus jotvingius. Lietuvos ir Lenkijos valstybių suartėjimas buvo susijęs su Lietuvai tragiškais įvykiais XIV a. antrojoje pusėje. Tada lenkai gudriai pasinaudojo po Algirdo mirties kilusiais Lietuvos valdovų nesutarimais ir pribrendusiu krikšto reikalu. Lenkai pasiūlė Jogailai vesti karalienę paskelbtą Jadvygą ir tapti Lenkijos karaliumi. 1385 m. buvo sudaryta Krėvos sutartis, pagal kurią Lietuva turėjo būti prijungta prie Lenkijos karalystės. Lietuviams sutartis buvo naudinga tik dėl krikšto ir tuo, kad sujungus Lietuvos ir Lenkijos jėgas atsiranda viltis nugalėti mirtiną abiejų šalių priešą – Vokiečių ordiną.

Lietuvos valdovas Vytautas ilgai labai išgalėjo, net ėmė kištis į Lenkijos reikalus. 1413 m. Horodlės sutartimi buvo nutarta, kad Lietuva ir po Vytauto mirties liks savarankiška valstybė. Į amžiaus pabaigą, pasiekęs savo galybės apogėjų, Vytautas ryžosi vainikuotis karaliumi ir nutraukti visus popierinius ryšius su Lenkija. Lietuvos valstybės susilpnėjimas, privilegijuoto luomo siekimas savo teisėmis prilygti visagaliams lenkų ponams ir ypač Maskvos grėsmė neleido Lietuvai visai nutolti nuo Lenkijos. Bendravimas su lenkišku Jogailos ipėdinių dvaru Krokuvoje vertė lietuvių didikus mokėti lenkų kalbą, juo labiau kai karaliai gyvendavo Vilniuje, pvz., Žygimantas Augustas 1544–1548 m. Pati lenkų kalba nuo XVI a. ėmė įsigalėti Lenkijos valstybiniame gyvenime pakirsdama lotynų kalbos pozicijas. Jie vedė lietuvius ne tiek į Dangaus, kiek į Lenkijos karalystę.

Lietuvoje įsigalinti lenkų kalba nuo pat pradžios buvo persunkta lietuvių tarties elementais ir kitais lituanizmais. Ją vadina „lietuviška lenkų kalba (*polszczyzna litewska*)“, tęsinys tebevartojamas iki šių dienų ir tikriesiems lenkams nelengvai suprantamas, bet aiškiai rodantis šios kalbos atneštinį pobūdį.

Lenkų kalbos plitimą Lietuvoje paspartino Liublino unija (1569). Dėl jos sudarymo vyko derybos ilgai. Lenkai reikalavo ne abiejų valstybių sujungimo, bet Lietuvos prijungimo. Nerandant kompromiso Lietuvos delegacija paliko Liubliną. Tuomet karalius Žygimantas Augustas, derybose palaikęs lenkus, pavartojo prieš lietuvius prievartą. Jis Lietuvai priklausančias Kijevo, Podolės, Voluinės ir Palenkės vaivadijas prijungė prie Lenkijos. Taip buvo labai sumažinta Lietuvos valstybės teritorija, o Lenkijos – atitinkamai padidinta. Sudarytos sąlygos tose vaivadijose „auginti lenkus“. Lietuva negalėjo pasipriešinti ginklu dėl tebesitęsiančio karo su Rusija. Lietuvos valstybės ploto mažėjimas vedė prie lietuvių tautos mažėjimo. Atitinkamai Lenkijos valstybė visą laiką didėjo ir tai lėmė lenkų tautos gausėjimą.

Paskutiniu metu bendros Respublikos laikotarpiu (1697) Lietuvoje buvo įvesta lenkų kalba į visas valdžios įstaigas, į bažnyčias, mokyklas, apskritai į visą viešąjį gyvenimą. Sudarytos palankios sąlygos lietuvių lenkinimui.

Pirmasis pasaulinis karas lietuviams atnešė vilčių atkurti savąją valstybę ir Vasario

16-osios Aktas paskelbė pasauliui apie Lietuvos valstybės atkūrimą. Kodėl Lenkija priešinosi lietuvių apsisprendimui?

Atsikurianti Lenkija, priešingai, siekė atgauti visas buvusias jungtinės Respublikos teritorijas, gyvenamas įvairių tautų (tikėjosi jas sulenkinti). Niekas savų žemių nesirengė atiduoti, todėl lenkai ėmė jas ginklu. Užgrobė ir Lietuvos sostinę Vilnių, sulaužydami tik ką pasirašytą Suvalkų sutartį ir suorganizavę tariamą „sukilimą“. Gen. Želigovskio vadovaujama lenkų „sukilusi“ armija kautynėse prie Širvintų ir Giedraičių buvo sumušta. Atsirado galimybė išlaisvinti Vilnių, bet Tautų Sąjungos misija privertė Lietuvos vyriausybę pasirašyti paliaubas ir nustatė abi kariuomenes skiriančią liniją, kuri iki 1939 m. buvo Lietuvos ir Lenkijos valstybių siena. Lietuviai negalėjo išsižadėti savo sostinės ir nutraukė su Lenkija bet kokius santykius. .

Atplėštas nuo Lietuvos Vilniaus kraštas tapo Lenkijos provincija. Lenkai siekė visomis išgalėmis ją sulenkinti. Vykdyta prievartinė polonizacija. Kovota prieš viską, kas lietuviška. Gyventojai prievarta užrašinėti lenkais. Uždarytos beveik visos lietuvių mokyklos ir organizacijos. Suvaržyta lietuviška spauda. Vilniaus vaivada Liudvikas Bociańskis išdėstė lietuvybės slopinimo principus 1936 m. slaptoje instrukcijoje. Nežiūrint viso to, lietuvių kalbos kompaktiški masyvai išliko šiaurinėje krašto dalyje maždaug iki Pabradės–Pastovio geležinkelio ir pietuose pradedant nuo Rūdiškių miestelio. Visame okupuotame plote išliko daugybė lietuviškų salų salelių.

Plotuose į pietus nuo Vilniaus plito ne lenkų, bet gudų kalba, kuri (rytų slavų kalba) oficialiai laikyta ir dabar tebelaikoma lenkų (vakarų slavų) kalbos tarpe (!). Tai viena iš daugelio nesąmonių, kurių griebiasi polonizatoriai.

Prasidėjus II pasauliniam karui Lietuva atgavo Vilnių ir apie ketvirtadalį okupuotos teritorijos, visa kita buvo priskirta prie Gudijos, nors ten liko daug lietuviškų gyvenviečių, net ištisinių masyvų.

Rytų Lietuvos polonizacija visiems labai suprantama ir aiški, tačiau atsiranda ir tokių, kurie kalba apie pačių lietuvių polonizavimąsi „savo noru“.

Po karo Sovietų valdžia leido Vilniaus krašte atkurti lietuviškas mokyklas, bet apie 1950 m. Stalinas nusprendė, kad Vilnijos atletuvinimas prieštarauja Sovietų Sąjungos interesams. Beveik visos lietuviškos mokyklos buvo paverstos lenkiškomis. Krašte vykdyta nuožmi antilietuviška propaganda. Lietuivybė imta persekioti net labiau negu lenkų okupacijos metais. Jai buvo suduotas mirtinas smūgis. Daug kur lietuvybės ženklai išliko tik žmonių pavardėse ir vietovardžiuose (iš paviršiaus aplenkintuose), vietos žmonių lituanizmais persunktoje kalboje, taip pat tautodailėje ir papročiuose.

Sovietų Sąjungai žlungant, Aukščiausioje Taryboje (Atkuriamajame Seime) vieningai balsuojant už Lietuvos nepriklausomybę trys deputatai lenkai susilaikė. Įsisenėjęs antilietuviškumas! Vėliau lenkai visai patrukdė nepriklausomos valstybės kūrimą, kėlė antilietuvišką isteriją. Prisidėjo „apaštalaujantys“ kunigai iš Lenkijos. Imta steigti lenkų autonomines apylinkes, vykdančias Maskvos (!), o ne Vilniaus nurodymus. Išliko reali Lietuvos padalijimo grėsmė. Teko įvesti autonominių rajonų tiesioginį valdymą. Nežiūrint Lenkijos priešiškos reakcijos, greit buvo atkurtas autonomininkų sugriautas krašto ūkis, sutvarkytas švietimas ir panaikintos komunizmo liekanos. Tačiau paslaptingos jėgos padėjo autonomijos kūrėjams išvengti bausmės. Dalis jų netgi išliko valdžioje, dėjosi lojalūs Lietuvai.

Santykiai su Lenkija gerėjo. Lietuviai į ją ėmė žiūrėti kaip į strateginę partnerę, kol Lenkija sumanė įvesti Vilnijos gyventojams *lenko kortą*, rodančią jų priklausymą lenkų tautai ir ištikimybę Lenkijai (kaip jie galėjo likti ištikimi Lietuvos piliečiai?), ir ypač po to, kai Lenkija pareikalavo, kad aplenkintos lietuviškos kilmės Vilnijos gyventojų pavardės būtų rašomos lenkiškomis raidėmis. Tai buvo naują lenkų klasta – siekimas užbaigti okupacijos metu pradėtą krašto

polonizaciją.

Vis dėlto Mažojoje Lietuvoje lietuvybė skynėsi kitokį kelią, kelią, kuris buvo palankus lietuvybei, juk ir pirmoji lietuviška knyga pasirodė Rytprūsioose...

Mažąja Lietuva vadinama Kryžiuočių ordino pavergtą lietuvių tautos dalis, daugiau negu septynis šimtmečius valdyta vokiečių, bet Lietuvos istorijoje atlikusia labai svarbų vaidmenį.

Kryžiuočių valstybėje lietuviai sudarė gausiausią ne vokiečių etninę grupę. Paskutinysis ordino magistras Albrechtas, perėjęs į Liuterio tikėjimą, tapęs pasaulietiniu Prūsijos valdovu ir dėl to netekęs popiežiaus ir katalikiškų Vakarų paramos, ėmė orientuotis į krašto autochtonus, daugiausia lietuvius (prūsai jau buvo beišnykstantys), kuriuos globodamas galėjo daug pasiekti: pavertęs liuteroniška buv. Žemaičių kunigaikštiją – sujungti Prūsijos ir Livonijos teritorijas, kaip artimas bevaikio Žygimanto Augusto giminaitis – pretenduoti į jo ipėdinius, net į Lenkijos karalystės sostą. Dėl to Albrechtas ir jo ipėdiniai globojo lietuvius: steigė jiems mokyklas, finansavo lietuviškų knygų leidimą, lietuvių kalba skelbė valdžios įsakymus. Niekio panašaus nebuvo lenkinamoje Lietuvos valstybėje. Karaliaučiuje įkurtame universitete, kaip valdžios stipendininkai, studijavo parsikviesti iš Lietuvos protestantizmo šalininkai, tarp jų ir pirmosios lietuviškos knygos parengėjas Martynas Mažvydas.

Prūsijos pastangomis ikūrus Vokietijos imperiją prasidėjo prievartinė lietuvių germanizacija. 1872 ir 1873 m. valdžios įsakymais lietuvių kalba buvo išstumta iš visų mokyklų, valdžios įstaigų, imta šalinti iš bažnyčių, apskritai visuomeninio gyvenimo. Išvystyta smarki prieš ją nukreipta propaganda. Lietuivybė buvo atkakliai persekiojama. Lietuviai priešinosi ilgai, net XX amžiuje. Tačiau jų skaičius sparčiai mažėjo. Rašomoji kalba degradavo.

Po Pirmojo pasaulinio karo Mažoji Lietuva buvo padalyta į dvi dalis: mažesnioji šiaurinė dalis – *Klaipėdos kraštas* – atiteko atsikuriančiai Lietuvai, visa kita – *Rytprūsiai* – liko Vokietijos valdžioje. Klaipėdos krašto integravimas į Lietuvą vyko sunkiai, trukdė per ilgus šimtmečius atsiradę ekonominiai ir kultūriniai skirtumai, taip pat Vokietijos inspiruojama antilietuviška propaganda, kuri tapo brutali įsigalėjus naciams.

Rytprūsioose lietuvių kalba merdėjo. Ypač juodos dienos prasidėjo 1933 m., kai į valdžią atėjo Adolfas Hitleris. Lietuviai buvo brutaliai persekiojami, net žudomi. Nukentėjo žymusis filosofas ir rašytojas Vydūnas, svarbiausias lietuvybės ir lietuvių kalbos Rytprūsioose puoselėtojas. 1938 m. buvo pakeista daug vietovardžių: „sukurta“ apie 3 300 visiškai naujų, kurie pakeitė apvokietintus lietuviškus.

Prieš pat II Pasaulinį karą Hitleris atplėšė nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą. Jame imta naikinti viską, kas lietuviška: uždarinėjo lietuviškas mokyklas, įstaigas, iš bibliotekų lietuviškas knygas išvežė į popieriaus fabriką, uždraudė net lietuviškai kalbėti.

1945–1946 m. visi suaugę Rytprūsių gyventojai buvo išgaudyti ir išgabenti į Vokietiją, dar didesnis jų skaičius – į Sibirą, kur beveik visi žuvo. Pačiuose Rytprūsioose autochtonų nebeliko.

Stalino sprendimu 1946 m. balandžio 7 d. Rytprūsiai buvo atiduoti Rusijos Federacijai, nors su ja nesiribojo. Šią Rusijos koloniją imta apgyvendinti rusais, kuriems stengtasi įkalti į galvą absurda, jog čia nuo amžių esanti slavų žemė (!). Paimniojo Rusijos ir Prūsijos pavadinimus. Pakeitė visus vietovardžius, nesvarbu, at jie vokiški, lietuviški ar prūsiški. Net hidronimus keitė (retas atvejis žmonijos istorijoje). Naikino bet kokius čia anksčiau gyvenusių žmonių pėdsakus. „Vyresniojo brolio“ pavyzdžiu pasekė lenkai, kurie „savo“ Rytprūsių dalyje taip pat daug baltiško vardyno pakeitė lenkišku.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS

Sutrupinta

Visą interviu galite perskaityti interneto svetainėje www.voruta.lt

Iš Armėnijos istorijos

Politinė fantastika su naftos kvapu

Ruslan ARUTIUNIAN, Vilnius

2011 m. kovo pabaigoje keturiolika LR Seimo narių (Seimo žurnale anglų k. „Lithuanian Parliamentary Mirror“ Nr. 2 (150)) paskelbė pareiškimą dėl azerbaidžaniečių genocido, neva vykusio per pastaruosius 200 metų, išskiriant kaip ryškiausius šiuo požiūriu 1905–1907, 1918–1920, 1948–1953 ir 1988–1993 metus.

Ši propagandinė teorija platinama nuo 1998 m. remiantis Heidaro Alijevo (buvusio Azerbaidžano SSR KGB pirmininko, Az SSR Komunistų partijos I sekretoriaus, SSKP Politbiuro nario, SSRS Ministrų Tarybos pirmininko I pavaduotojo, Azerbaidžano Respublikos (Az R) prezidento ir ministro pirmininko) dekretu. Azerbaidžano lobistų pastangomis apie „4 genocidus“ imta rašyti ir Lietuvos žiniasklaidoje: internetiniuose dienraščiuose *balsas.lt*, *slaptai.lt*, „Respublikoje“, žurnale „Genocidas ir rezistencija“ (2009 m. Nr. 1). Šioje informacijoje pagrindiniais genocido vykdytojais nurodomi armėnai su Rusijos imperijos, sovietinės Rusijos arba Rusijos Federacijos (RF) pagalba.

Atrodytų, kad mūsų patyrę politikai turėtų mokėti kritiškai vertinti tokią informaciją, atsiradusią po vienos konfliktuojančios pusės vadovų ir politikų pareiškimų, padarytų praėjus 4 metams po paliaubų Kalnų Karabache. Siekdamas revanšo Azerbaidžanas išplėtojo informacinį karą prieš Arcachą (Kalnų Karabacho Respubliką, KKR), Armėniją ir apskritai prieš armėnus. Politika paremta melu – bloga politika, anksčiau ar vėliau ji priveda prie prastų rezultatų ar net katastrofų. Kaip nedidelės valstybės atstovai, Lietuvos politikai turėtų būti labiau suinteresuoti, kad politika būtų pagrįsta tiesa.

Remdamiesi istorijos faktais trumpai išdėstome armėnų požiūrį į minimus įvykius.

1905–1906 metai

Po Rusijos ir Turkijos karo, užsibaigusio 1878 m. Berlyno kongresu, Osmanų imperija įsipareigojo šešioms Europos valstybėms įvykdyti armėnų gyvenamose srityse reformas, kurios užtikrintų armėnų saugumą. Po to abiems imperijoms – Turkijai ir Rusijai ėmė vaidintis galimybę su Europos valstybių parama atsirasti nepriklausomai armėnų valstybei. Kad to neatsitiktų, abi imperijos pradėjo beprecedentį savo piliečių armėnų persekiojimą ir aktyvią antiarmėnišką propagandą. Jas jungė idėja „Armėnija be armėnų“ ir jos ėmė bendradarbiauti.

Turkijoje ši politika privėdė prie genocidinių veiksmų 1895–1896 m., kai buvo išžudyta apie 300 tūkstančių armėnų, panaudojant neformalius kurdų ginkluotus dalinius. O Rusijoje pavyko prieš armėnus sukurstyti tiurkus musulmonus, vadinauosius Kaukazo totorius (juos nuo 1936 m. imta vadinti azerbaidžaniečiais). Caro valdžios atstovai įtikino totorius, kad armėnai ketina juos užpulti, paragino pulti pirmiems ir dalino jiems ginklus. 1905 m. vasario 6 d. po nedidelio incidento Baku totoriai užpuolė armėnus gatvėse ir aikštėse, žuvo 35 žmonės, iš jų – 3 totoriai, kiti – armėnai. Armėnams tik kitos dienos vakare pavyko suorganizuoti savigną. Tokia pati istorija pasikartojo gegužės mėnesį Jerevane ir Nachičevanėje. Susirėmimų metu caro valdžios atstovai nuginkluodavo tik armėnus, stengėsi, kad kraujo praliejimas tęstųsi, prisidėdami organizuojant incidentus, apginkluodami totorius, kartais jiems net padėdavo kazokų būrys.

Platinant antiarmėniškas nuotaikas prisidėjo panislamizmo agitatoriai iš Turkijos ir armėnų naftos verslininkų konkurentai. Tuo metu Baku teko 50 procentų pasaulyje išgaunamos naftos; jos 35 proc. priklausė armėnams. Konflikto metu buvo sudėginti ir sunaikinti visi priklausę armėnams naftos gavybos įrengimai.

Armėnų istorikai 1905–1906 metų įvykius vadina armėnų – totorių skerdynėm. Nachičevanės mieste, kur totorių buvo daugiau negu armėnų, tie įvykiai buvo panašūs į Turkijoje vykusį 1895–1896 m. armėnų genocidą. Aleksandropolio mieste ir apskrityse, kur armėnai dominavo, jokių ekscesų nebuvo.

Tų metų įvykiai Rusijoje netapo armėnų genocidu dėl to, kad visuomenė nebuvo labai nuteikta prieš armėnus ir kad armėnai sugebėjo suorganizuoti efektingą savigną. Apie tuos įvykius daug rašė to meto spauda. Garsus rusų publicistas A. Amfiteatrovas ir kiti pasmerkę Rusijos imperijos politiką armėnų atžvilgiu. Dvasininkai, rašytojai ir kiti abiejų sukurstytų tautų atstovai stengėsi sulaikyti kraujo praliejimą ir aiškino, kad tai – valdžios provokacija.

Lietuvos politikai, pripažindami 1905–1906 m. įvykius azerbaidžaniečių genocidu, prisijungia prie Turkijos ir Rusijos imperijų vykdytos politikos.

1918–1920 metai

Šitais metais gyvenimą Pietų Kaukaze didele dalimi lėmė išorės jėgos. Turkų imperija 1914 m. įsitraukė į I pasaulinį karą, kaip Vokietijos sąjungininkė užpuлдama Rusiją. 1914 m. lapkritį Turkijos sultonas paskelbė džihadą – šventąjį karą prieš Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Rusijos krikščionis. Turkų sultonas buvo laikomas visų musulmonų religiniu vadovu – kalifu, tad šis kreipimasis buvo taikomas visiems musulmonams. Šalies viduje turkai karo metu įvykdė savo gyventojų krikščionių – armėnų, asiriečių, graikų genocidą.

Rusijos armijai po 1917 m. revoliucijos pasitraukus iš Kaukazo, Pietų Kaukazą okupavo vokiečių ir turkų kariuomenės. Turkai tęsė armėnų genocidą jau buvusioje Rusijos imperijos teritorijoje. Partijos „Musavat“ suorganizuoti Kaukazo totorių būriai, kuriems dažnai vadovaudavo turkų karininkai, aktyviai dalyvaudavo armėnų gyventojų žudynėse. 1918–1920 m. Išžudyta apie 200 tūkstančių Pietų Kaukaze gyvenusių armėnų. Didelėm pastangom organizavę savigną ir sustabdę puolancią turkų armiją armėnai pajėgė 1918 m. gegužės 28 d. paskelbti apie valstybės sukūrimą.

Turkai pripažino šią mažytę 10.000 km² Armėnijos Respubliką (Arm R), bet kontroliavo visus kelius į ją. Tai buvo priešų apgulta tvirtovė, kurią nepavykus užimti puolimu, nutarta įveikti išsekintą. Ten suplūdo tūkstančiai išsigelbėjusių iš genocido pabėgėlių iš Turkijos, kurie nerado nuskurdintoje Armėnijoje nei normalaus prieglobsčio, nei maisto. Nuo epidemijų ir bado ten išmirė per 180 000 armėnų.

Gruziją nuo jai grėsusio nusiaubimo ir apiplėšimo išgelbėjo Vokietijos vyriausybė, kuri įvedė savo kariuomenę į Gruziją ir sulaikė savo sąjungininkus turkus.

1918–1920 m. neva vykusiam genocidui šių dienų azerų propaganda priskiria Kaukazo totorius, žuvusius nuo armėnų savignos ir apsaugos, gerokai padidindami jų skaičių ir pateikdami juo daugiau sugalvotų žiaurys. Ypač išskiriami 1918 m. kovo mėnesio įvykiai, būtent dėl jų Azerbaidžane kovo 31-oji paskelbta genocido aukoms skirta atminimo diena.

Tų metų kovo pabaigoje partija „Musavat“ organizavo sukilimą prieš Baku sovietinę valdžią ir po dviejų dienų kovų pralaimėjo. Bendras žuvusių skaičius iš abiejų pusių yra apie 3000; „Musavat“ šalinininkų žuvo daugiau (maždaug 2/3).

Tuo metu Baku buvo susibūrę keli tūkstančiai armėnų kareivių, grįžtančių iš Rusijos armijos Vakarų frontų namo. Jie norėjo tik prieiti prie armėnų gyvenamų rajonų pas savo artimuosius, kuriems grėsė turkų kariuomenės antpuoliai. Kareiviai įstrigo Baku be pragyvenimo lėšų, nes pakeliui į armėnų gyvenamus regionus prie Jelizavetpolio (dab. Giandža, arm. Gandzak) totorių būriai medžiojo geležinkeliu vykstančius armėnus civilius ir kariškius, žudė, kad jie parvyktų neitų kariauti su turkais. Dalis armėnų kareivių nuėjo tarnauti Baku sovietinei valdžiai, kitus pradėjo globoti Baku armėnų tautinė taryba, kuri sovietų kovų su „Musavatu“ metu laikėsi neutraliteto.

O Baku gyventojai armėnai rizikuodami gyvybe savo miesto dalyje priėmė apie 20 tūkstančių musulmonų, aprūpino juos maistu ir medicinine pagalba. 13 000 iš jų buvo apgyvendinta visuomeniniuose pastatuose – teatruose, mokyklose ir t. t., kiti – privačiuose namuose. Pasibaigus ko-

vos veiksams jie visi, dalyvaujant Persijos konsului, buvo sugrąžinti į savo namus. Tarp išgelbėtųjų buvo daug žinomų miesto žmonių, kurie paliko liudijimus apie tuos įvykius. Šie veiksmai iš esmės nusako armėnų veikėjų laikyseną kovo įvykių metu.

Azerų propaganda yra linkusi sovietinę valdžią tapatinti su armėnais, nors to meto sovietiniai Baku veikėjai buvo įvairių tautybių ir neturėjo jokių patriotinių nuostatų.

Turkai sukūrė savo marionetinę Azerbaidžano Respubliką (Az R), nors jokia šios teritorijos dalis niekada taip nesivadino, turkai „paskolino“ jai Šiaurės Vakarų Persijos regiono pavadinimą, kur 1918 m. vasarą irgi buvo įvesta Turkijos armija. Ši respublika turėjo tapti turkų politikos įgyvendintoja regione.

Turkų ir totorių bendros pajėgos (vad. „Musulmonų armija“) 1918 rugsėjo 15 užėmė Baku miestą, paskelbė jį Az R sostine ir įvykdė ten tikrą armėnų genocidą – per tris netrukdomų skerdynių paras neutralių šalių atstovų vertinimu išžudyta per 30 000 armėnų. Po skerdynių neutralių šalių konsulai išreiškė turkų vadovybei savo pasipiktinimą dėl tokių veiksmų. Jie piktinosi ir turkų paaiškinimu, kad tai – totorių kerštas už kovo įvykius. Net Turkijos sąjungininkų Vokietijos ir Austrijos-Vengrijos atstovai savo raportuose rašė, kad kovo mėnesį vyko pilietinis karas, o rugsėjo mėnesį valdžia su turkų karinių pajėgų pagalba įvykdė nekaltų žmonių žudynes. Vienintelis turkų tikslas buvo „susilpninti armėnų elementą“.

1918 m. panašaus siekio totorių atžvilgiu Pietų Kaukaze niekas neturėjo. Baku sovietinė vadovybė siekė įvesti savo valdžią gubernijoje, o Baku armėnai rūpinosi savigną. Tiek vieniems, tiek kitiems būtų buvę beprasmiška turėti tikslą sunaikinti Kaukazo totorius.

Bet kuri sėkminga armėnų savigną nuo pat 1915 metų (kaip Vano mieste Turkijoje) turkų ir jų sąjungininkų būdavo traktuojama kaip jų išnaikinimo priežastis ir tai tęsiasi iki šiol.

1920 m. bolševikams pavyko įsitvirtinti Azerbaidžane (apie tai, kaip bolševikai įvedė savo valdžią su turkų karininkų pagalba aprašė ten gyvenęs V. Krėvė apybraižoje „Bolševikai“).

Nuo 1920 m. gegužės bolševikai, turkai ir totoriai prieš armėnus ėmė veikti išvien. Net armėnų bolševikai aktyviai prie to prisidėjo. Jie griovė Arm R karines pajėgas turkų puolimo metu sleisdami propagandą, kad turkai jau nebe tie, kad ir jie revoliucionieriai, padės atsikratyti nepakenčiamo buržuazinio režimo Armėnijoje. Kai turkai užiminėjo Karsą, Aleksandropolį ir naikino armėnus, bolševikai jiems rodė savo partinius bilietus, tačiau tai neišgelbėdavo jų nuo žūties. Armėnų bolševikų tragedija demonstruoja, kaip sunku nedidelės valstybės politikams atsispirti didžiųjų valstybių, – šiuo atveju Turkijos ir Rusijos – agitacijai.

Bolševikų ir turkų pajėgos iš visų pusių užpuolė Arm. R, padalino ją ir vienoje dalyje įkūrė sovietinę Armėniją. Prasidėjo teroras, po poros mėnesių įvyko sukilimas, kuris nuslopintas tik po pusmečio.

Nafta ir vėl suvaidino lemtingą vaidmenį regiono gyvenime. Pasitraukus iš Pietų Kaukazo turkams, jų vietą užėmė britai, kurie rėmė Azerbaidžano siekį kontroliuoti armėniškus regionus Kalnų Karabachą (Arcachą) ir į pietvakarius nuo jo esantį Zangežūrą, nors buvo skelbiama, kad sienas tarp respublikų nustatys taiki sąjungininkų konferencija. Po I pasaulinio karo Britanija ir Prancūzija stengėsi gauti mandatus tvarkytis Irake ir Sirijoje – būtent dėl tenykštės naftos. O Armėnija tuo požiūriu niekam nebuvo patraukli. Ištyręs Armėnijos gamtos turtus, JAV Kongresas atsisakė mandato Armėnijai. Tada ir gimė posakis „nafta brangesnė už armėnų kraują“.

1948–1953 metai

Šis trečiasis azerų „genocido“ etapas Lietuvos žiniasklaidoje 2009 m. buvo taip charakterizuotas: tais metais azerai buvę prievarta iškeldinti iš Armėnijos SSR (Arm. SSR) į Az SSR. Įvairiose publikacijose skelbiami skirtingi jų skaičiai – vienur 44

Kalnų Karabacho Amaraso vienuolyno kompleksas (restauruotas XIX a.) įkurtas IV a. armėnų šventojo Grigaliaus Švietėjo, buvęs Arcacho vyskupijos centras

tūkstančiai, kitur – 136 tūkstančiai.

Arm SSR MA 1988 m. istorinėje informacijoje apie šį procesą rašoma, kad 1948–1952 m. buvo organizuotas azerų perkėlimas į Az SSR iš Armėnijos, Gruzijos ir iš vidurinės Azijos respublikų padidėjus drėkinamų žemių plotams Kuros ir Arakso žemumoje. Iš Armėnijos į Az SSR buvo perkelta 58,5 tūkstančių azerų. Didžioji dauguma jų sugrįžo į Armėniją.

Arm SSR teritorijoje 1926–1979 m. azerų padaugėjo dvigubai, o kurdų ir rusų – daugiau negu tris kartus. Tais pačiais metais armėnų skaičius Azerbaidžane išliko maždaug tas pats, kitų tautinių mažumų skaičius sumažėjo, o kurdai ir talyšai 8-ajame dešimtmetyje dingo iš oficialios Az SSR statistikos.

Jei patikėsime, kad Lietuvos politikai tiki azerų informacija apie tuos metus, nejaugi jie būtų pavadinę genocidu toki atvejį, jei Stalino nurodymu po karo keletas dešimčių tūkstančių lietuvių būtų jėga perkelta iš Baltarusijos ar Lenkijos į Lietuvą? Paprastai Stalino režimas „nepatikimus“ piliečius jėga iškraustydavo kuo toliau nuo jų etninės tėvynės. Pavyzdžiui, 1949 m. 13 tūkstančių armėnų buvo jėga perkelti į Altajaus kraštą. Tarp jų buvo tūkstančiai repatriantų iš įvairių šalių, sovietų valdžios kvietimu atvykusių po karo.

O prieš tai, 1920 m., Stalinas įvykdė griežtą proturkišką politiką, traktuodamas Turkiją kaip sąjungininkę prieš per pilietinį karą Rusijoje antibolševikines jėgas rėmusias Angliją ir Prancūziją. Be to, dėl Mustafos Kemalio, vadovavusio Turkijai tuo metu, diplomatinės bolševikinės Rusija buvo įtikinta, kad Turkija prisidės prie bolševikų skelbtos pasaulinės revoliucijos ir parėmė Turkiją auksu bei ginkluote, ta parama panaudota tęsiant armėnų genocidą.

1921 m. liepos 5 d. Stalinas privertė Kaukazo biuro narius Kirovą, Ordžonikidzę ir kitus pakeisti sprendimą dėl Kalnų Karabacho (prieš tai jis buvo priskirtas Armėnijos sovietinei respublikai) ir perduoti jį Azerbaidžano sovietinei respublikai. „Vardan taikos tarp armėnų ir musulmonų“ – tokiu būdu dviejų formaliai nepriklausomų sovietinių respublikų teritorinį klausimą išsprendė trečiosios šalies regioninis partinis organas, tai negali būti laikoma teisėtu sprendimu. Paskui paaiškėjo, kad Az SSR valdžia šantažavo visus naftos tiekimo nutraukimu.

Turkijos dėkingumas bolševikinei Rusijai 1928 m. įamžintas Stambule, paminkle, pavadintame „Respublikos paskelbimas“. Centrinei figūrai Mustafai Kemaliumi – Atatürkui iš kairės stovi sovietinių karinių veikėjų Frunzės ir Vorošilovo figūros.

Sovietinės imperijos interesų neatitiko koks nors veiksmas armėnų labui prieš azerų valią, atsižvelgiant į didžiulius Az SSR gamtos turtus ir didelę daugybę tiurkų gyventojų visoje SSRS. Juk tiek carinė Rusijos imperija, tiek SSRS buvo iš esmės slavų ir tiurkų valstybės.

Tęsinys kitame numeryje

Sūduva po Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės padalijimo 1795 m.

Sūduvos – Suvalkijos pavadinimų genezė

Inž. Vytautas GAULIA, Marijampolė

Dar iki šiol Lietuvos, užsienio istorikai ir mokslininkai nenustatė, iš kur ir kada į dabartines teritorijas prie Baltijos (Svevų) jūros atsikėlė gyventi mūsų protėviai, pavadinti aisčiais, o vėliau vokiečio Neselmano – baltais. Dažniausiai teigiama, kad tai buvo prieš 5–6 tūkstančius metų, kad tarp Vyslos upės žemupio – žiočių ir Nemuno apsigyveno apie 12–13 mūsų genčių, žemėse, kurios vadinosi (Kulmas, Liubavas, Pamidė, Pagudė, Varmė, Semba, Barta, Sasna, Galinda, Notanga, Nadrava, Skalva, Sūduva, Kuršiai).

Tarp Nemuno ir Dauguvos upės lietuviai – žemaičiai, aukštaičiai dalinai sėliai, žemgaliai, latgaliai, kuršiai.

Už Dauguvos – latvių gentys – lyviai, sėliai, žemgaliai, latgaliai, kuršiai.

98 m. po Kr. romėnų istorikas Tacitas savo veikale „Germania“ rašo: „Svevų (Baltijos) jūra skalauja aisčių tautų gyvenamus krantus, jie plaukioja jūromis, plėšikauja ir vieninteliai, kurie renka gintarą.“ Aisčių pavadinimas gali būti kilęs nuo upės Aistės vardo, kuri dar teka dabartinio Vilkaviškio rajono teritorijoje, o už keliolikos kilometrų nuo tos upės Kalvarijos savivaldybėje yra Aistiškių gyvenvietė.

Kalbininkas akademikas V. Mažiulis ir kiti mokslininkai teigia, kad sūduvių genties kalba buvusi artimesnė prūsų kalbai nei lietuvių, o dainaviai, gyvenę Sūduvoje prie Nemuno, kalbėjo savita kalba, vėliau susiformavus tarmėms, pradėti nepelnytai vadinti dzūkiais.

Klaudijus Ptolemėjus, gyvenęs po Kr. (apie 90–apie 165), garsus antikos laikų graikų geografą, astronomą, matematiką, visą gyvenimą gyvenęs Aleksandrijoje ir dirbęs to meto garsiausioje pasaulio mokslo bibliotekoje, savo veikale „Geografija“ (išleista tik po daugiau kaip 1300 metų) paminėjo, kad Sarmatijos šiaurėje (teritorijoje tarp Vyslos – Nemuno upių) gyvenusios sudinų ir galindų gentys. Vėliau išaiškėja, kad tai buvo prūsų gentys: sūduviai ir galindai. Taigi sūduvių vardas paminėtas labai prasingame veikale pirmą kartą prieš maždaug 1865–1870 metų.

Iki kryžiuočių karų pradžios, t. y. 1230 metų, Sūduva užėmė didžiulę teritoriją ir kai vienas lenkų istorikas Laminovskis teigė – gentys apėmė iki 100 tūkst. km². Šiaurėje ji ribojosi Nemunu su Lietuva iki Gardino, rytuose pro Volkovišką, Baltvyžių girią (Baltųjų žalčių, Belovežo) iki Lietuvos Brastos, toliau Bebro, Narevo upėmis iki Mozūrų ežerų, pro Gumbinę iki Nemuno Sudargo.

Kryžiuočių karams leidimą kardu krikštyti pagonių aisčių gentis pirmą kartą davė popiežius Inocentas III (1199 d. spalio 30 d. pasirašė vadinamąją „1200 metų bulę“) už tai žadėdamas amžinąjį palaiminimą visiems tiems, kurie pralies pagonių kraują.

Sūduvių kraštą nuolat iš rytų ir pietų puolė slavų gentys, totoriai-mongolai, lenkai, o nuo 1230 metų kryžiuočių ordino kariuomenė, sudaryta iš visos Europos valkatų. Sūduviai labai aktyviai saugojo savo teritoriją. Šaltiniuose rašoma, kad aktyviausi, narsiausi kariai būdavo apgyvendinami Sūduvos pasienyje, iš kur dažniausiai buvo galima tikėtis priešo, jie buvo specialiai apmokomi, auklėjami, apginkluojami, net gaudavo atlyginimą. Tai daugiausia buvo raitoji pasienio kariuomenė, kurios tikslas buvo saugoti–joti ir vyti. Pasienio teritorijoje, kurioje jie gyveno, vadinosi Jotija nuo žodžių prasmės „Jot“ ir „Vyti“ – jotviai, jočiai. Slavų metraštininkai: rusai, gudai, lenkai, Kijevas, čekai, šiuos žodžius išvertę, juos vadino „jatviagai“, o lietuviai, sūduviai, paraidžiui išvertę iš slavų užrašų, juos pradėjo vadinti jotvingiais. Jotvių kovos principai buvo neefektingi, nes mažesnėmis jėgomis jie puldavo dideles priešo pajėgas ir žūdavo. Slavų, Kijevo Laurentijaus metraštyje rašoma, kad 983 m. Vladimiras žygiavo prieš jotvingius ir

paėmė jų žemę. Kronikose jotvingių vardas pirmą kartą paminėtas tik 983 metais, t. y. 900 m., vėliau nei Sūduva.

Sūduvos žemės tuo laiku dar buvo vadinamos: Sūduva, Jotija, Jotva, Dainava, Pagirėnai – poliesianie – polexiani (taip vadino lenkų metraštininkai).

1230 m. pradėjus kryžiuočiams nukariauti Prūsijos gentis, Sūduvos kraštas buvo pradėtas pulti 1275–1278 m. ir 1283 m. kryžiuočiai pasiekė Nemuno kairiąją krantą. Dalis sūduvių, dar vadinamų dainaviais, jotviais, pagiringais, buvo iššudyti, apie 1600 žmonių išvaryta į prūsų Sembos kraštą, daug perplaukė Nemuną ir laikinai apsigyveno Lietuvoje. Nors Sūduvoje ir praretėjo gyventojų, tačiau dėl sudėtingo Sūduvos kraštovaizdžio, pelkių, daugybės ežerų, upelių liko dar gyventojų, kurie išlaikė Sūduvos krašto gyvenimo būdą, vardus, pavadinimus, papročius, tradicijas, buvo daug socialinių, religinių, gynybinių piliakalnių, alkakalnių ir kitų pagonybės, socialinių relikto.

Vokiečių, lenkų, o vėliau ir kiti slavų metraštininkai, norėdami pateisinti savo žiaurius, religinius grobuoniškus, kolonizacinius interesus, teigė, kad po 1283 m. kryžiuočių žudomųjų karų, Sūduva tapo negyvenama dykuma – dykra, todėl į ją pradėjo keltis gyventi aplinkinių kraštų įvairaus plauko bėgliai. Lietuvos valdovai daug kartų reikalavo, kad Ordinas grąžintų Sūduvos kraštą ir tik Vytautui Didžiajam pavyko Melno sutartimi 1422 m. rugsėjo 26 d. atsiimti didelę dalį Sūduvos. Ir iki šiol dar išlikę Vytauto žodžiai: „Sūduva, mano tėvunija ir jos aš niekam niekada neatiduosiu.“ Taigi dalis Sūduvos iš kryžiuočių buvo išlaisvinta po 139 metų kryžiuočių priklausomybės. Labai gaila, kad dabartiniai Lietuvos mokslininkai – istorikai, archeologai ir kiti tiki, kad Sūduva tapo dykra – dykuma, nebando įrodyti, kad tai fikcija, kad ją pirmaisiai apgyvendino grįžtantys pabėgę sūduviai, jotvingiai, negalima neigti, kad į šią teritoriją nesikraustė kitų prūsų genčių atstovų, aukštaičių, žemaičių, gudų, totorių, karaimų, vokiečių, žydų, mozarų ir kt. lenkai, kurie nuo seno mėgo kolonizuoti aplinkinių tautų, valstybių žemes. Kryžiuočiai per 139 priklausomybės metus Sūduvoje nepastatė nė vieno gynybinio įrenginio, pilies.

1795 m. vasarą Peterburge trys Europos didžiosios valstybės: carinė Rusija, kaizerinė Prūsija, imperatorinė Austro Vengrija pasidalino Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK) III kartą (I – 1770 m, II – 1783 m) ir panaikino Lietuvos valstybės egzistavimą. Tas įvykis todėl, kad LDK kunigaikštis Jogaila 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos pilyje su lenkais pasirašė sutartį, kad lenkamis atiduoda dalį LDK žemių, tampa jų karaliumi ir gina lenkus nuo priešo. Kadangi Lenkija buvo apsikrikštijusi, labiau išsivysčiusi ekonomiškai, politiškai, kultūriškai, buvo šovinistinė valstybė, turėjo tikslų plėsti savo teritoriją (tuo laiku už Lietuvą buvo 5–7 kartus mažesnė) siekė valdyti Lietuvą, per bažnyčias, mokyklas, didikų, bajorų privilegijas, susilpnino Lietuvą ir ji tapo didžiųjų Europos valstybių grobiu. 1795 m. išvakarėse Lietuva turėjo tik apie 132 tūkst. km², 2 mln. gyventojų, iš kurių buvo lietuvių apie 1,4 mln. (valdant Vytautui 1430 m. Lietuva turėjo 930 tūkst. km², 2,5 mln. gyventojų ir 600 tūkst. lietuvių).

LDK etninės žemės buvo padalintos:

Prūsijai – Lietuvos kairiakrantė Nemuno dalis, kuri buvo vadinama Užnemune, Sūduva, Jotija, Dainava (1422 m. rugsėjo 26 d. Melne atimta iš kryžiuočių).

Carinei Rusijai – dešiniakrantė Nemuno teritorija – Lietuvos Aukštaitija, Žemaitija, žemgaliai ir kitos latvių gentys. Ši kraštą caras vėliau pavadiną Rusijos šiaurės vakarų kraštu.

Prūsija 1795 m. Sūduvą (Sudauen, Sūdovija) pavadiną naująja Rytų Prūsija. Paruošia planą ir pradeda aktyvią kolonizaciją, už-

Klaudijaus Ptolemėjaus „Geografijos“ atlaso aštuntame Europos žemėlapyje pavaizduota sūduvių (sudinų) teritorija

draudžia gyventi sūduvams miesteliuose, išgyti žemės, dirbti valdiškuose darbuose, atkelia apie 6000 kolonistų šeimų, duoda jiems žemių, privilegijų, naikina dvarus, vienuolynus, bet steigia mokyklas, lengvina baudžiavą, sudaro geresnes sąlygas žemės ūkiui vesti aukštesniu lygiu, įveda geresnę bendrąją tvarką. Laimė, kad Prūsija valdė tik 12 metų, nes buvo numatyta šį kraštą nutautinti ir kolonizuoti ištisai vokiečiais.

1807 m. Prūsija Tilžės taikos sutartimi tampa Prancūzijos padaliniu, valdomu Napoleono, kuris iš aplinkinių kraštų įkuria Varšuvos kunigaikštystę, į kurios sudėtį įjungia ir visą Sūduvą (Jotiją, Užnemunę, Dainavą). Sūduvoje įvedamas ir įsigali Napoleono kodeksas (1801), kuris galioja iki 1940 m., palengvinamas baudžiavinis režimas (karališkieji baudžiauninkai išlaisvinami) sudaromos geresnės sąlygos individualaus ūkio vedimui, pagerėja švietimo sąlygos, bet išauga mokesčiai, pyliavos. Šis laikotarpis Sūduvoje vadinamas prancūzmečiu – krakusmečiu. 1812 m. birželio 21–22 d. Vilkaviškyje Napoleonas paskelbia karą carinei Rusijai, bet 1815 m. galutinai žlunga ir po 8 metų Sūduva atitenka carinei Rusijai.

Po Vienos kongreso nutarimo 1815–1915 m. Sūduva atitenka carinei Rusijai ir papuola į Rusijos imperijos sukurto autonomine provincija – Lenkijos kongreso karalystę, kurią valdo caro statytinis. 1829 m. per Sūduvą nuveda svarbiausius sauskelius, apie 1850 metus – geležinkelius. Sūduva tvarkėsi skirtingai nei Lietuva, nes būdama Lenkijos karalystės dalis, nešė ne tik lenkų, bet ir rusų valdininkų okupaciją, neteisības, jungą. Iki 1863 m. sukilimo Sūduva buvo lenkinama per bažnyčias, mokyklas, dvarus, miesteliuose, bažnytkaimiuose viešpatavo žydai, lietuviams valstiečiams primesdami savo vergovę, nuo spaudos panaikinimo 1864 m. Sūduva tampa lietuviškos spaudos platinimo centru, mokyklose įvedama rusiškas mokymas, tačiau ir toliau bažnyčia vykdo lenkinimo politiką.

1837 m. iš Sūduvos rusai padaro didžiulę Augustavo guberniją su centru Suvalkuose, anksčiau vadinamais Susvilkais (pirmą kartą istorijoje paminėti tik 1710 m.). Gubernija priklauso Balstogės departamentui. Krašto gyventojai vadinami augustovais.

1867 m. sausio 1 d. įvykdoma Augustavo gubernijos reforma, ji gerokai sumažinama (sunku valdyti) ir įkuriamas Suvalkų gubernija ir nuo tada šios gubernijos gyventojai pradėti vadinti suvalkiečiais, t. y. tik prieš 142 metus. Suvalkai pirmą kartą istorijoje paminėti tik apie 1710 m., kai Vygrių vienuolyno vienuoliai kamenduliai kelių kryžkelėje prie upės Juodoji Ančia pastatė iš visur susibėgusiems gyventojams koplyčią, o vėliau pradėjo steigti turgų ir miestelį vardu Susvilkais. Kadangi kamenduliai buvo ne vietiniai, o atsibastėliai iš Čekijos, visos Lenkijos, Vokietijos ir nesugebėjo ištarti Susvilks, tai pradėjo vadinti Suvalkais, kurie iki 1920 m. niekad nepriklausė Lenkijai. Suvalkų gubernija egzistavo nuo 1867 m. sausio 1 d. iki

1915 m. rugpjūčio mėnesio, t. y. tik 48 metus ir buvo sudaryta iš 7 apskričių: Suvalkų, Augustavo, Seinų, Kalvarijos, Marijampolės, Vilkaviškio, Vladislavo – Kudirkos Naumiesčio, apėmė apie 12 tūkst. km² ir turėjo 1915 m. apie 960 tūkst. gyventojų, iš kurių 500 tūkst. buvo lietuviai, o kiti sulenkėję lietuviai, žydai, gudai, totoriai, rusai ir kiti.

Matome, kad primesto Suvalkijos vardo autorius, krikštatėvis yra Rusijos caras ir šis vardas kilęs nuo neseniai įkurtos vietovės administracinio pavadinimo. Niekas Lietuvoje nuo miesto nesako Šaulija, Klaipėdija, Vilkaviškija ir Suvalkioja, bet Lietuvoje „prilipo“ Suvalkija.

1918 m. vasario 16 d. atkūrus nepriklausomą Lietuvą, Sūduva tapo dar mažesnė, nes 1918–1920 m. Versalyje ir kovose su Lenkija neteko Augustavo, Suvalkų apskričių ir pusės Seinų apskrities. Šis kraštas apėmė pietryčių Sūduvą, o vėliau buvo pradėtas vadinti Suvalkų trikampiu. Sulenkėjusių lietuvių su Pilsudskiu (Giniotu) priešakyje, lenkų diplomatų begalinio melo, apgaulės, su prancūzų, anglų papirktais diplomatais, Amerikos prezidento Vilsono abejingumo Lietuva neteko ir trečdalis teritorijos su sostine Vilniumi. Nors buvo sudaryta Suvalkų sutartis 1920 m. spalio 5–7 d., federacinė Rusija 1920 m. liepos 12 d., Lenkijos Vyriausybė su J. Pilsudskiu (Giniotu) įvykdė prieš lietuvių tautą žiauria, imperialistinę, genocidinę kolonizavimo politiką, dėl ko mažą tautą neteko apie 1 mln. lietuvių, juos nutautindama, išvaikydama ar net sunaikindama. Okupuotą Sūduvos kraštą (Augustavo, Suvalkų, Seinų apskr.) lenkai vadina Suvalčyzna, o mes vadiname Sūduvos Suvalkija. 1920 m. lenkų diversija šiandien Lietuvai sukuria daug pavojingų problemų ir kainuoja daug pinigų.

Nuo 1918 m. vasario 16 d. Nemuno kairiakrantė dalis iki 1925–1930 m. buvo vadinama Suvalkija, Užnemune, o nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo 500 mirties metinių buvo pradėta vadinti Sūduva, Sudavija. Pagal administracinį paskirstymą buvo apskritys – Marijampolės, Vilkaviškio, Šakių, Lazdijai buvo priskiriami Marijampolės ar Alytaus apskrims.

Nuo 1940 m. birželio 15 d. iki 1941 m. birželio 22 d., per I rusų okupaciją, kraštas vadintas Sūduva, buvo administraciniai apskrities vykdomieji komitetai. Remiantis rusų, vokiečių 1939 rugpjūčio 23 d. slaptais protokolais, okupavus rusams Lietuvą, ypač turėjo nukentėti Sūduva, jos dalį atiduodant Vokietijai, tačiau likimas laikinai lėmė kitaip.

1941 m. birželio 22 d. – 1944 m. spalio 16 d. okupavus vokiečiams, Sūduvos kraštas buvo apjungtas, prijungiant net senąsias istorines krašto vietas ir įjungtas į Vokietijos derinį Ostlandą, kuris turėjo tapti Vokietijos gyventojų plėtimosi kraštu.

Nuotr. iš gyvosios krašto enciklopedijos www.grazitumano.lt

Tęsinys kitame numeryje

Akademines karaimų kalbos studijos

Halina KOBECKAITĖ, Vilnius

Š. m. liepos 9–20 d. Trakuose vyko kasmetinė karaimų vasaros mokykla, kurioje buvo aptartas labai svarbus ir gana naujas dalykas – akademines karaimų kalbos studijos. Dar 2010 m. Upsalos universiteto prof. Eva Csato Johansson, dėstanti tame universitete turkų kalbą, inicijavo specialų projektą, numatantį įvairių valstybių universitetų bendradarbiavimą dėstant karaimų kalbą ir įtraukiant šį dalyką į universiteto pasirenkamų disciplinų sąrašą. Iššifravus šią sudėtingą užduotį ir išskaidžius į atskiras dalis matyti, kad norint ją įvykdyti reikia: a) susitarti dėl tokios galimybės su universitetų vadovybėmis bei atitinkamais jų padaliniais, kurie galėtų šio darbo imtis; b) surasti (turėti) dėstytojus, galinčius mokyti karaimų kalbos; c) sudominti studentus šia disciplina; d) suteikti jiems už mokymąsi tam tikrą atlygį, t. y. įvertinti jų darbą atitinkamais akademiniiais vienetais (anksčiau tai būtų pažymiai ar įskaitos, o dabar kreditai); e) parengti metodinę medžiagą; f) surasti žmones, kurie galėtų gyvai pakalbėti karaimiškai ir parodyti, kaip skamba kalba. Akivaizdu, kad užduotis nebuvo paprasta, ir šimet Trakuose susirinko aštuonių universitetų (Upsalos, Vilniaus, Kijevo, Vroclavo, Helsinkio, Baskento, Mainco, Hamburgo) atstovai aptarti projekto eigos.

Kadangi, kaip minėta, nėra lengva surasti karaimų kalbos dėstytojų (norint, kad studentams būtų suteiktas kreditas, būtina, kad dėstytojai turėtų mokslinį laipsnį), prof. Eva Csato Johansson kartu su Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininke doc. dr. Karina Firkavičiūte parengė internetinį akademinių karaimų kalbos pamokų variantą ir virtualioje erdvėje perskaitė šias paskaitas. Jų galėjo klausytis visi norintys. Susirinkusieji į

minėtą pasitarimą mokslininkai pranešė, kad Vilniaus, Vroclavo ir Upsalos universitetuose karaimų kalbos kursas jau įtrauktas į magistrantūros programą ir už jį suteikiami 6 ar 7,5 kredito. Norinčių mokytis užsiregistravo nemažai. Be to, ne tik dabartiniai studentai, bet ir kitų kalbų specialistai lingvistai, filologai, istorikai, etnografai.

Akivaizdu, kad karaimų kalbos gali būti mokoma ir ji įrašoma į dėstomų dalykų katalogą tuose pasaulio universitetuose, kuriuose veikia atitinkami orientalistikos ar tiurkologijos padaliniai. ad pasitarimo dalyviai svarstė, kuriose aukštosiose mokyklose tai dar galima būtų padaryti ir kaip suvienyti akademines jėgas, esančias įvairiose šalyse. Prof. Larsas Johanssonas (Lars Johansson) pasakė matęs tokią galimybę Mainco universitete, nes ten nuo 1970 m. yra bendrosios tiurkologijos katedra. Prof. Tapani Harviainen pasiūlė įrašyti karaimų kalbos studijas į pasirenkamų dalykų katalogą ir Helsinkio universitete, kur nuo seno studijuojamos altajų kalbos, o karaimų kalba priklauso tai pačiai šeimai. Taigi doktorantams lingvistams, kalbos istorijos ar palyginamosios kalbotyros specialistams bendros žinios apie karaimų kalbą, jos gramatiką, teorinės žinios apie kontaktinę lingvistiką, karaimų kalbos pagrindų mokėjimas galėtų būti labai naudingas. Vilniaus universiteto Orientalistikos centro direktoriaus pavaduotojas dr. V. Jackūnas pažymėjo, kad praėjusiais metais tarp VU siūlomo karaimų kalbos kurso klausytojų buvo nemažai ir ne studentų. Jei klausytojas yra ne iš ES šalies, išskyla jo žinių vertinimo klausimas, nes ten neveikia kreditų sistema. Tokią pat problemą kėlė ir Kijevo universiteto atstovai. Be to, norint į šį darbą įtraukti ir Kijevo

universitetą, svarbu parengti metodinę medžiagą rusų kalba, nes dabar esantis karaimų kalbos kursas anglų kalba jų regiono klausytojams beveik neprieinamas. Beje, siekiant glaudesnio bendradarbiavimo su Kijevo universitetu, praėjusių metų rudenį ten buvo surengta tiurkologijos konferencija, kurioje dalyvavo prof. Eva Csato Johansson ir doc. dr. Karina Firkavičiūtė. Šiais metais ketinama šį bendradarbiavimą su Ukrainos Respublika pratęsti, įtraukiant į jį ir Simferopolio universitetą, apie kurį pasakojo pasitarime dalyvavusi Oksana Monastyrskas, vakarinėje vasaros mokyklos programoje skaičiusi paskaitą apie Krymo totorių kalbos tyrinėjimus.

Šis akademinių karaimų kalbos mokymo projektas yra svarbus ne tik dėl galimybių išplėsti karaimų kalbos studijas, bet

ir dėl numatomo akademinių institucijų ryšio su bendruomenėmis. Juk mokantis kalbos svarbu ne tik teoriškai išmanyti jos gramatikos taisykles, bet ir girdėti gyvą kalbą, kuri vienais atvejais gali būti turtin gesnė nei gramatikos taisyklės, kitais (ypač dėl susiklosčiusių karaimų kalbos funkcionavimo svetimų kalbų aplinkoje sąlygų) – skurdesnė. Nors kalbančių karaimų kalba mažėja, bet jų yra. Svarbu išnaudoti turimą potencialą. Labai svarbu taip pat ir tai, kad „teoretikai“ stengtųsi bent susipažinti su karaimų kalba, kuri dar retsykiais skamba Karaimų gatvėje Trakuose (beje, Trakai yra vienintelė vieta pasaulyje, kur karaimų kalba dar vartojama). Tai sakydama turiu galvoje lenkų profesorių Tadeušą Kovalskį (Tadeusz Kowalski), kuris 1925–1928 m. m. studijuodamas karaimų kalbą, praleido Trakuose su karaimais kelias vasaras ir tik po to parašė apie ją studiją, nepraradusią savo vertės iki šiol.

Tad kalbėdami apie būtiną akademines visuomenės ir karaimų bendruomenės ryšį Amerikos neatrandame. Turime tik sekti jau turimais vaisingo bendradarbiavimo pavyzdžiais.

Šaltinis: „Trakų žemė“, Nr. 33 (720), P. 5

Prof. Eva Csato Johansson su vyr. dvasininku a. J. J. Firkavičiūmi, iliustruojančiu gyvą karaimišką žodį karaimų kalbos mokyklos pamokoje

Ambasadorė Halina Kobeckaitė

Prof. Eva Csato Johansson (centre), į dešinę nuo jos Oksana Monastyrskas, o į kairę – VU Orientalistikos katedros darbuotojas Romualdas Čaprockis, direktoriaus pavaduotojas dr. V. Jackūnas, Baskento universiteto prof. Nureddin Demir

Prof. Tadeušas Kovalskis (Tadeusz Kowalski) (centre iš kairės) ir Trakų vyresnysis dvasininkas Simonas Firkavičius su karaimų vaikais prie mokyklos (apie 1935 m.)

Padėka vydūniečiams Gerbiami vydūniečiai,

Pirmiausia norėčiau padėkoti už šiltą priėmimą Bitėnų stovykloje, už gražų mūsų (klaipėdiečių) sutikimą ir už puikią paskaitą bei programėlę.

Jūsų stovyklos nuotraukas stengsimės išlaikyti savo Mažosios Lietuvos reikalų tarybos (MLRT) archyve ateičiai ir, manau, jos taps Vydūno skulptūrinio akcento statybos Klaipėdoje pirmomis užfiksuotomis akimirkomis.

Taip pat norisi padėkoti Jums visiems už supratimą ir pagalbą. Jūsų bendras Bitėnų stovykloje sukurtas raštas – rezoliucija – pabrėžia, kad kiti Lietuvos miestai taip pat palaiko klaipėdiečių iniciatyvą. Tai didelė parama mums visiems, pradžioje negalintiems pasigirti nei per daug didele sėkme, nei per dideliu pasitikėjimu savo jėgomis...

Taip pat atskirai noriu padėkoti Jūsų Vydūno draugijos organizacijos vadams dr. Vaciu Bagdonavičiui, doc. Juozui Šidiškiui ir Algirdui Sagatui, radusiems laiko ir galimybę atvažiuoti 100 kilometrų iš Bitėnų į Klaipėdą (susirasti kaip apvažiuoti taisoma prieš Priekulę kelio ruožą), susirasti susirinkimo vietą ir gražiai laiku įteikti mums labai svarbų dokumentą...

Pagarbiai

MLRT Klaipėdos krašto skyriaus aktyvo narys Arūnas TRUKANAS

Nuotraukoje iš kairės: fotometraštininkas Antanas Stanevičius, kraštotyrininkas Bernardas Aleknavičius, verslininkas ir sporto mecenatas Rimantas Cibauskas, prof. dr. Artūras Razbadauskas, ekonomistas Algimantas Švanys, Jonas Lukšas, dr. Janina Pupelienė, dr. Vacys Bagdonavičius, doc. Juozas Šidiškis, Algirdas Sagatas

22-ą kartą „Su Lietuva širdy“

Ingrida VĖGĖLYTĖ, Kaunas

Atkelta iš 1 p.

„Milžiniška traukinio gyvatė dieną naktį nenuilstamai vingiuoja. Tai vartai į skaudžią mūsų praradimų istoriją, į svetimais kirviais išgenėtą tarpukario kartą, į tai ko mes nebepakeisime praityje, bet galime pakeisti savyje dabar – tai atsakomybė – už save, už šeimą, už kaimą, už protėvių palikimą: kalbą ir šalį“, – tokiais žodžiais, bėgiais grėsmingai dundant traukiniams, pradėtas 22-asis sąskrydis.

Grojančią šalių himnams buvo pakeltos Lietuvos ir į svečius atvykusių latvių ir estų valstybinės vėliavos. Tylos minute pagerbti kritusieji už Lietuvos laisvę, negrįžusieji iš tremties, nukankintieji ir nužudytieji mūsų broliai ir sesės. Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopos kariai išnešė gėles prie Kankinių memorialo Ariogalos kapinėse.

Šv. Mišias už Tėvynę aukojo J. E. Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius. Jis šv. Mišiose kalbėjo, kad šiandieninės problemos tremtiniais nebaisios palyginti su tuo, ką jiems teko iškęsti Sibire: „Mūsų tremtiniai patyrė išbandymus, dažnai viršijančius jų žmogišką jėgą. Daugelis jų atgulė nesvetingoje Sibiro žemėje, bet daugelis ištvėrė pačius sunkiausius išbandymus. Sibiras daugeliui tapo kantrybės, pasiaukojimo, didelės meilės Lietuvai mokykla. Niekas nepadeda tiek pasitarnauti žmogaus dvasiniam augimui, kaip su Dievu išvargtos dienos. Buvę tremtiniai ir šiandien mažiausiai aimanuoja dėl nūdienos bėdų, nes jos atrodo vaikiškos, palyginus su tuo, ką jiems teko iškęsti.“

Jis paminėjo ir olimpinį aukso medalį laimėjusią, dar kūdikystėje mamos netekusią Rūtą Meilutytę kaip pavyzdį, kad sunkius išbandymus priversti išgyventi žmonės nepalūžta, bet tampa dar stipresni. Tik paprastai žmonėms sunku suprasti Dievo planus, todėl visada reikia tikėti ir pasitikėti Dievu. Paminėdamas jaunąją sportininkę jis tarsi teigė, kad ir tremtiniai, tiek daug kentėjo ir dėl to, kad šiandien būtų stiprūs ir ta stiprybė dalintųsi su visa Lietuva.

Per šv. Mišias sąskrydžio dalyvių mintis ir viršų kėlė jungtinio politinių kalinių ir tremtinių choro, ištikimai atlikusio vieną svarbiausių šventės vaidmenų, dvasingos giesmės. Po šv. Mišių gausus ištvermingųjų bėgikų būrys tradiciškai atnešė deglą, kuriuo Lietuvos partizanas Vytautas Raibikis uždegė šventės aukurą, simbolizuojantį Amžiną Tautos atmintį.

Sąskrydį pasveikinęs Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos pirmininkas P. Jakučionis taip pat pasveikino laimingai į Tėvynę sugrįžusius „Misija Sibiras 12“ dalyvius.

„Sveikinu visus, kas savo širdyje nešioja Dievą ir Tėvynę. Tokių daug susirinko šiandien čia, gražiame Dubysos slėnyje ties Ariogala. Tokių daug gyvena mūsų mieloje šalyje. Vien dėl tokio žinojimo pasidaro šilta krūtinėje ir šviesiau akyse. Mes, mylintys Lietuvą ne vien tik žodžiais, bet įrodę tai visu savo gyvenimu, kovoje ir kenteje, bet sapnuose visada regėję Laisvės Aušrą ir dabar privalome tęsti kovą už teisingą ir garbingą, visiems mielą Tėvynę. Tikiu, jog esame vieningi ir todėl stiprūs, galintys dar daug nuveikti visos Tautos labui. Ir viešai rodydami asmeninį pavyzdį patraukti daug kitų žmonių prie kilnių idealų. Mes nenorėjome ir norime būti nei aukštesni, nei turtingesni už kitus. Norėjome ir norime

tik ramiai gyventi savo Šalyje, savo gimtuosiuose namuose, pagal tėvų papročius, vykdydami Dievo valią. Todėl ir norime kalbėti visų mylinčių Tėvynę vardu“, – tokiais sveikinimo žodžiais į susirinkusiuosius kreipėsi P. Jakučionis.

Jis taip pat kvietė visus politikus pamiršti barnius, kivirčius ir iš širdies imtis teisybės ir teisingumo atstatymo: „Žinome, kad teisybė ne visi vienodai supranta. Gal dėl to ir nesiseka. O dėl to, kad teisybės akivaizdžiai trūksta, atsiranda vis naujų „gelbėtojų“ partijų. Gerbiamieji sąskrydžio dalyviai, artėja Seimo rinkimai. Būkime iki galo vieningi ir susikaupe. Nesiblaškykime ieškodami vis naujų „gelbėtojų“, taip išgelbėsime save ir kitus nuo nuolat besikartojančių suiručių.“

Politiniais kaliniams ir tremtiniais P. Jakučionis perdavė LR Prezidentės Dalios Grybauskaitės nuoširdžiausius sveikinimus. Prezidentė atsiprašė, kad dėl įtemtos darbotvarkės negalėjo šiemet dalyvauti šventėje ir palinkėjo visiems ilgai išbūti aktyviais Lietuvos Respublikos piliečiais.

Renginio dalyvius pasveikino čia apsilankiusi ir šv. Mišiose už Tėvynę dalyvavusi Seimo Pirmininkė I. Degutienė. Kreipdamasi į politinius kalinius, tremtinius ir laisvės kovų dalyvius Seimo Pirmininkė vadino juos vyresniosios kartos broliais ir sesėmis, kurie tiesė kelius į Lietuvos laisvę.

„Jūs ir Jūsų tėvai kovojote už Lietuvos laisvę. Vėliau prisidėjome ir mes, jaunesnieji. Ir kartu visi iškovojome laisvę Lietuvai. Pirmoji Lietuvos Respublika gyvavo du dešimtmečius. Vėliau dar du dešimtmečius Jūs ir Jūsų tėvai kovojote miškuose ir kaip gyvuliai buvo tremiami į Sibirą. Bet šiandien mes jau įžengėme į trečią nepriklausomos valstybės dešimtmetį“, – sakė I. Degutienė. Ji pabrėžė, kad tik nuo mūsų visų priklauso, ar tvirtai stovėsime ant kojų ir saugosime sunkiai iškovotą laisvę.

„Kviečiu Jus visus į bendrą talką. Susitelkime ir pamirškime nuoskaudas, nes tik nuo mūsų vienybės ir susitelkimo priklauso, kokiaje Lietuvoje gyvensime ateityje“, – sakė I. Degutienė.

LR Seimo narys Rytas Kupčinskas sąskrydžiui perdavė Atkuriamojo Seimo

pirmininko, europarlamentaro prof. Vytauto Landsbergio sveikinimą.

Profesorius sąskrydžio dalyvius pasveikino su tradicine brolystės diena ir kartu išreiškė didelį susirūpinimą dėl mūsų Tėvynės ateities.

„Gyvename sunkų pakrikimo metą. Jis panašus į 1940-uosius, kai besipešančios partijos pamiršo apie Lietuvą ir Teisybę, o kai kurie pasidavė ir nubėgo tarnauti svetimam agresoriui. Ir dabar nepatenkintieji marga valdžia įkalbinėjami burnoti prieš Lietuvą. Politikams pasakyčiau – nebūkite tokie kaip Paleckis, Cvirka ir susipainiojusi vargšė Salomėja, kuriuos už virvučių tapė Dekanozovas ir Sniečkus. Juk ir šiandien Sniečkaus nusikaltėlių sąrašas gautų balsų. Geriau balsuoti už klystančius, o ne už pasidavėlius. Jūs buvote, esate ir liksite ištikimi Tėvynei. Padėkite susipainiojusiems. Palaikykite Lietuvos jaunimą, kuris turi idealų ir meilės Tėvynei. Tegu jie drąsiai ateina. Surenkite kitą sąskrydį bendrai kartu su jais. Linkiu Jums ištvermės ir sveikatos“, – palinkėjimus siuntė prof. V. Landsbergis.

Sąskrydį sveikino ir gausus LR Seimo narių būrys iš Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos Seime. A. Ramanauskaitė-Skokauskienė, A. Anušauskas ir A. Bilotaitė sąskrydžio dalyviams išleido specialius lankstinukus, kuriuose pristatė savo nuveiktus darbus. A. Bilotaitės vadovaujamas jaunųjų konservatorių choras šventės dalyviams atliko dainą „Laisvė“. Ši LR Seimo narė savo lankstinuke tremtinių vaikų ir vaikaičius kvietė aktyviai įsijungti į jaunųjų konservatorių veiklą.

LR Seimo narys R. J. Dagys pasidžiaugė, kad Lietuva tvirtai žengia į priekį, kai kitos Europos šalys vis dar kapstosi krizių liūne ir dėkojo už palaikymą ir supratimą. V. V. Margevičienė sveikino visus poeto Vytauto Cinausko eilėmis, žemai lenkėsi tremtiniais už tai, kad saugo šventą atmintį ir ragino būti visiems kartu. Ji prašė padėti TS-LKD laimėti rinkimuose ir tvirtino, kad politikai žinantys, ką privalo daryti. A. Dumčius ragino nemanyti, kad Seime nieko nedaroma politinių kalinių ir tremtinių klausimais. Jis tvirtino, kad čia yra ginamos šių žmonių teisės, saugoma istorinė atmintis, o prireikus tremtinių labui net pasipykstama su Vyriausybe. V. Aleknaitė-Abramkienė

džiaugėsi, kad kasmet sąskrydyje gali pasisemti jaunystės, nes čia kasmet suvažiuoja pačios gyvybingiausios tautos sielos. Socialinės apsaugos ir darbo ministras Donatas Jankauskas sakė, kad sąskrydyje kaip visada tvyro gera nuotaika, šviesūs veidai. Jis ragino puoselėti istorinę atmintį ir perduoti ją jaunesnėms kartoms. E. Vareikis tvirtino, kad planuojama atominė gamins ne tik elektrą, bet ir laisvę. J. Dautartas, kaip tikras meno žmogus, dėkojo choristams. K. Kuzminskas, artėjant rinkimams, ragino nežaisti Lietuvą, o balsuoti pagal sąžinę, eiti po viena vėliava ir remti konservatorius ir krikščionis demokratų. J. Šimėnas ir P. Saudargas pranešė išvykstantys į misiją: netoli Kraslago, Rešotuose įamžinti buvusio Lietuvos prezidento A. Stulginskio atminimą. V. Matuzas dėkojo, kad jo vaikai ir penki anūkai gali gyventi laisvoje Lietuvoje. P. Luomanas iš Panevėžio sąskrydžiui atvežė linkėjimus nuo 89 metų Rešotuose kalėjusio politinio kalinio Juozo Karsokos, kuriam atvykti į Ariogalą nebeleidžia jėgos. LR Seimo narys sakė, kad tiek, kiek turėsime meilės širdyje Lietuvai, tiek turėsime ir stiprią Lietuvą. Taip pat ragino ne tik likti stipriems savo dvasia, bet ir uždegti kitus. S. Pečeliūnas priminė, kad dešinieji Lietuvos valdžioje buvo tris kartus: pirmąjį atkūrė valstybę, antrą kartą atkūrė sugriautus bankus, trečią kartą gavę šansą – veda Lietuvą į energetinę nepriklausomybę. O žemės ūkio ministras Kazys Starkevičius dėkojo sąskrydžio dalyviams, kad dėl jų šiandien gyvas Lietuvos kaimas.

Toliau sąskrydyje buvo priimtos penkios rezoliucijos ir pareiškimai, atspindintys politinių kalinių ir tremtinių požiūrį į dabartines esmines šalies gyvenimo problemas. Po jungtinio tremtinių ir politinių kalinių choro dainų programos, kurią savo balsu dainavimu „rėmė“ ir sąskrydžio dalyviai, tęsė koncertinė programa, per kurią buvo galima išgirsti dainuojant Arvydą Vilčinską, Nemakščių vokalinį instrumentinį ansamblį bei roko grupę „Thundertale“ ir Veroniką Povilionienę.

*Šaltinis: „Tremtinys“,
2012 m. rugpjūčio 10 d. Nr. 29 (1003)
Aido Bumbulio nuotr.*

LPKTS pirmininkas dr. Povilas Jakučionis

Bėgikai, nešantys šventės ugnį

Šventės panorama

Skelbimai, reklama

Kviečiame paremti Pelesos lietuvių bendruomenę

Stipriausią Gudijoje lietuvių bendruomenę neseniai ištiko net keli smūgiai: manoma, kad dėl trumpojo elektros jungimo sudegė Pelesos lietuvių vidurinės mokyklos direktoriaus ir bendruomenės pirmininko Jono Matiulevičiaus naujas namas, po to staiga mirė vietos kunigas K. Krikščiukaitis. Lankydami Pelesoje, gaisro padarinius matėme savo akimis.

Tėvynei nusipelnusią padegėlių šeimą su dviem vaikais pirmiausia ėmėsi solidariai šelpti Pelesos mokytojai. Kviečiame galinčius prie šios kilnios misijos prisidėti. Mokyklos direktoriaus ir bendruomenės pirmininko Jono Matiulevičiaus sąskaita Lietuvoje esančiame AB DNB banke LT484010042400709942, Matiulevič Ivan (Gudijoje lietuvių vardai ir pavardės dokumentuose yra suslavintos).

Pagarbiai

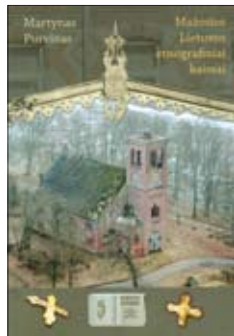
„Vilnijos“ draugijos pirmininkas K. Garšva

Kviečiame rugpjūčio 24 dieną į „Paskutinius 2012 metų gandro pavakarius“ Bitėnuose!

10.30 - Svečių sutikimas Rambyno regioninio parko direktijoje

11.00 - Lankymui parengtų Opstainių I (Vilkyškių, Raudondvario), Opstainių II, Sereiklaukio piliakalnių ir Rambyno kalno pristatymas (išvyka)

14.00 - Rambyno regioninio parko Lankytojų centro atidarymas: susipažinimas su parko vertybių ekspozicija, pavakariai
Pasiteirauti galite el. paštu info@rambynoparkas.lt arba telefonu 8 441 40640

Vorutos fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą **Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai**, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.

Knygą galite įsigyti Lietuvos knygynuose, Vilniaus centriname knygynė, Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir Vorutos redakcijoje.

bualterija@voruta.lt

Karališka prabanga – svarbiausioms Jūsų šventėms

Prabangi aplinka, karališkas aptarnavimas ir profesionalai, dirbantys virtuvėje. Norite švęsti tokioje vietoje? Apsilankykite „**Karališkoje senojoje kibininėje**“ arba „**Senojoje kibininėje**“ Trakuose ir palikite šiuos rūpesčius mums...

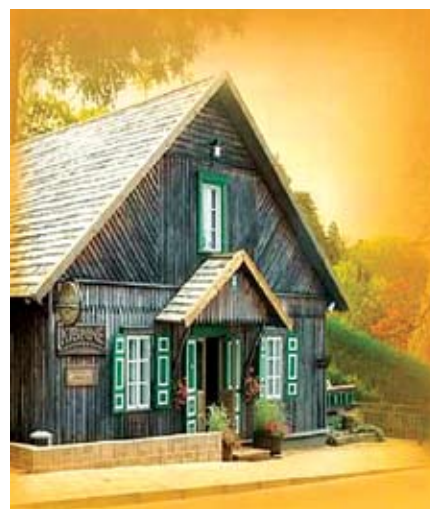
Mūsų personalas – tai ilgametę patirtį turintys, bei tradicijas puoselėjantys specialistai, kurie pasirūpins ir padės organizuoti vestuves, jubiliejus, asmenines šventes, vaikų gimtadienius, edukacines pamokėles ar įmonės renginius bei kitas Jums svarbias šventes.

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

Užs. Nr. 510

Vorutos

prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio Voruta prenumerata 2012 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. – 3,31 Lt
3 mėn. – 9,93 Lt
6 mėn. – 19,86 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. – 3,09 Lt
3 mėn. – 9,27 Lt
6 mėn. – 18,54 Lt

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).

Gyventojų ir organizacijų užprenumeruotas laikraštis Voruta nurodytais adresais pristatomas šeštadieniais. Vorutą galima užsisakyti ir internetu bendrovės tinklalapyje www.post.lt.

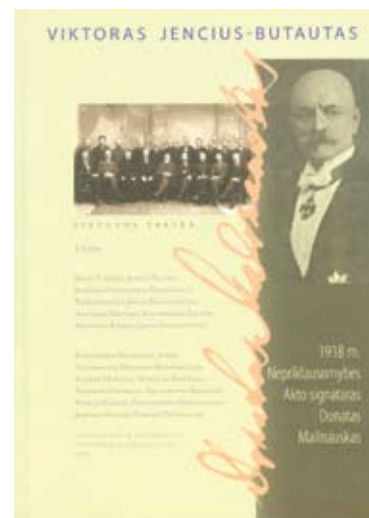
Voruta parduodama

- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g. sankryža
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
- K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K44 Vilnius, Lelelevelio g. 2
- K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
- K572 Vilnius, Sodų g. 22
- K26 Vilnius, Sodų g. 22

Vorutos fondas išleido Viktoro Jenciaus – Butauto knygą „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygą galima nusipirkti Lietuvos knygynuose bei Vilniaus centriname, „Humanitas“ knygynė, bei www.patogupirkti.lt bei Vorutos redakcijoje.

El. paštas:
bualterija@voruta.lt

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2012 m. rugsėjo 1 d.

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos 9 771392 1067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Zemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius). © Voruta 2012. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda. © Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302. Spausdino Media Regionalne Sp. z o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1600 egz.	Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondasremia projektą Lietuvos istorinė lemtis, Rytų Lietuvos (Vilniaus krašto) XX a. kultūros paveldo savitumai ir interpretacijos, Mažoji Lietuva abipus Nemuno – lietuviškojo žodžio ir rašto ištakos. Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@yahoo.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Edita Komarova (ats. redaktorė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@yahoo.com, tel. 860311117), Birutė Žemaitaitė (Mažoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Žuravskė (bualterija, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. bualterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė (fotografija), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel.: 860519302).